Strategia Rozwoju Gminy Parysów na lata 2015 - 2022

Spis treści

1. Wstęp 6

2. Obszar i czas realizacji Strategii 8

3. Aktualna sytuacja społeczno-gospodarcza na obszarze objętym Strategią 8
3.1. Podstawowe dane dotyczące obszaru 8
3.1.1. Położenie 8
3.1.2. Powierzchnia 11
3.1.3. Ludność 13
3.1.4. Środowisko przyrodnicze 14
3.1.5. Rys historyczny 18
3.1.6. Rys kulturowy 21
3.2. Zagospodarowanie przestrzenne 22
3.2.1. Infrastruktura techniczna 22
3.2.2. Własność nieruchomości 26
3.2.3. Stan obiektów dziedzictwa kulturowego 26
3.2.4. Uwarunkowania ochrony środowiska 30
3.3. Sfera społeczna 31
3.3.1. Sytuacja demograficzna i społeczna na danym obszarze 31
3.3.2. Warunki i jakość życia mieszkańców 38
3.3.3. Oświata i edukacja 40
3.3.4. Opieka zdrowotna 44
3.3.5. Określenie grup społecznych wymagających wsparcia 44
3.3.6. Rynek pracy 53
3.4. Sfera ekonomiczna 57
3.4.1. Gospodarka 57
3.4.2. Turystyka 62
3.5. Analiza SWOT 63
3.6. Identyfikacja najważniejszych problemów występujących na danym obszarze 67

4. Cele ogólne i szczegółowe rozwoju danego obszaru 71

5. Zadania zmierzające do poprawy sytuacji na danym obszarze 76
5.1. Zmiany w strukturze gospodarczej obszaru.....77
5.2. Zmiany w sposobie użytkowania terenu 77
5.3. Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury.....77
5.4. Poprawa stanu środowiska.....77
5.5. Poprawa stanu środowiska kulturowego.....78
5.6. Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców 78

6. Realizacja zadań.....78
6.1. Planowane zadania inwestycyjne w okresie 2015 – 2022.....79
6.2. Zadania planowane do realizacji po roku 2022.....92
6.3. Powiązania realizowanych zadań z innymi działaniami realizowanymi na terenie powiatu/województwa 92

7. Oczekiwane wskaźniki efektów realizacji Strategii 96

8. Plan finansowy 99

9. System wdrażania Strategii 102

10. Sposoby monitorowania, oceny i komunikacji społecznej Strategii 104
10.1. System monitorowania.....104
10.2. Sposób oceny.....105
10.3. Sposób inicjowania współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi 106
10.4. Działania informacyjne i promocja Strategii.....110

Spis tabel

Tabela 1: Powierzchnia powiatu garwolińskiego oraz gmin położonych w obrębie powiatu 12
Tabela 2: Sołectwa wchodzące w skład gminy Parysów 12
Tabela 3: Powierzchnia gruntów leśnych w gminie Parysów w 2013 roku 14
Tabela 4: Wodociągi w gminie Parysów 24
Tabela 5: Kanalizacja w gminie Parysów 25
Tabela 6: Gromadzenie nieczystości ciekłych w gminie Parysów 25
Tabela 7: Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku z obszaru gminy Parysów 26
Tabela 8: Liczba ludności faktycznie zamieszkałej gminę Parysów w podziale na płeć 31
Tabela 9: Ludność wg ekonomicznych grup wieku w gminie Parysów 32
Tabela 10: Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego i w powiecie na dzień 31.12.2014 roku 34
Tabela 11: Ruch naturalny ludności w gminie Parysów 35
Tabela 12: Przyrost naturalny w gminach wiejskich powiatu i powiecie garwolińskim 36
Tabela 13: Migracje na pobyt stały gminne wg typu i kierunku w gminie Parysów 36
Tabela 14: Saldo migracji na pobyt stały w gminie Parysów 37
Tabela 15: Saldo migracji wewnętrznych w poszczególnych gminach wiejskich powiatu garwolińskiego w latach 2003 - 2014 37
Tabela 16: Zasoby mieszkaniowe w gminie Parysów 38
Tabela 17: Zasoby mieszkaniowe wg form własności w gminie Parysów w 2007 roku 39
Tabela 18: Mieszkania według okresu budowy budynku w gminie Parysów 39
Tabela 19: Dzieci w wieku 3 - 6 lat objęte wychowaniem przedszkolnym w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego oraz w powiecie [%] 41
Tabela 20: Edukacja 41
Tabela 22: Poziom wykształcenia w wybranych powiatach woj. mazowieckiego w roku 2011 42
Tabela 23: Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów (osoby) w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego i w powiecie 43
Tabela 24: Liczba rodzin (R) oraz liczba osób w rodzinach (O) korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Parysowie w latach 2004 – 2008 według powodów przyznania pomocy 47
Tabela 25: Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych z obszaru gminy Parysów 53
Tabela 26: Struktura zarejestrowanych osób bezrobotnych w gminie Parysów – na koniec 2010 roku 55
Tabela 27: Bezrobotni zarejestrowani z obszaru gminy Parysów na koniec I półrocza 2014 roku 56
Tabela 28:Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%] w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego oraz w powiecie 56
Tabela 29: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31 XII). 57
Tabela 30: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sektorów własnościowych w 2014 roku w gminie Parysów 58
Tabela 31: Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON wg Sekcji PKD 2007 (stan na dzień 31 XII) w gminie Parysów 58
Tabela 32: Poziom aktywizacji gospodarczej na przykładzie gmin wiejskich w powiecie garwolińskim, stan na 31XII 60
Tabela 33: Gospodarstwa domowe z dochodami z różnych źródeł 61
Tabela 34: Użytkowanie gruntów w gminie Parysów 62
Tabela 35: Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych w gminie Parysów 62

Spis map

Mapa 1: Powiaty i gminy województwa mazowieckiego z wyznaczonym powiatem garwolińskim _____ *8*
*Mapa 2: Gmina Parysów w powiecie garwolińskim*_____ *9*
Mapa 3: Położenie gminy Parysów (obszar oznaczony jasnym kolorem czerwonym) względem większych jednostek terytorialnych _____ *10*
Mapa 4: Położenie gminy Parysów w układzie drogowym _____ *11*
*Mapa 5: Gmina Parysów z wyznaczonymi obrębami*_____ *13*
*Mapa 6: Formy ochrony przyrody na obszarze gminy Parysów*_____ *15*

Spis wykresów

Wykres 1: Liczba ludności faktycznie zamieszkałej gminę Parysów *31*
Wykres 2: Udział ekonomicznych grup wieku w liczbie ludności ogółem w gminie Parysów [%] *33*
Wykres 3: Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego i w powiecie na dzień 31.12.2014 roku *34*
Wykres 4: Ruch naturalny ludności w gminie Parysów *35*
Wykres 5: Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały w gminie Parysów *37*
Wykres 7: Okres budowy mieszkań – udział % liczby mieszkań w poszczególnych okresach budowy w ogóle ... *39*
Wykres 8: Poziom wykształcenia ludności w gminie Parysów (ostatnie dostępne dane 2002 rok) *42*
Wykres 9: Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych z obszaru gminy Parysów *54*
Wykres 10: Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie Parysów *54*
Wykres 11: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31 XII)..... *57*
Wykres 12: Struktura podmiotów gospodarczych wg Sekcji PKD 2007 w gminie Parysów w 2014 roku *59*

1. Wstęp

Podstawowym celem działań władz samorządowych powinno być jak najlepsze zaspokojenie indywidualnych i zbiorowych potrzeb społeczności lokalnej oraz zapewnienie jej jak najwyższego standardu życia. Zwykle osiągnięcie tego celu jest możliwe poprzez realizację zadań własnych określonych przez ustawę, jednak szczególnie należy mieć na uwadze postulaty zgłaszane przez społeczeństwo osobiście. Realizacja tych zamierzeń powinna również sprzyjać długookresowemu rozwojowi lokalnemu.

Szybko zmieniające się zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania rozwoju oraz integracja Polski z Unią Europejską sprawiają, że władze samorządowe są praktycznie zobowiązane do podejmowania skoordynowanych decyzji i działań zarysowanych w dłuższej perspektywie czasu. Osiągnięcie rozwoju lokalnego jest więc możliwe jedynie wówczas, jeśli jego realizacja opierać się będzie na stabilnym, wieloletnim programie rozwoju społeczno-gospodarczego. Podstawowym narzędziem umożliwiającym zarządzanie jednostką terytorialną w długim horyzoncie czasu jest strategia rozwoju.

Strategia rozwoju gminy to pewien generalny plan systemowego, długofalowego działania władz (i wszystkich, którzy chcą im w tym pomóc) wobec szans i zagrożeń wynikających ze zmiennego otoczenia i działań innych podmiotów, ukierunkowany przez wartości i opcje uznane przez społeczność lokalną, bazujący na wewnętrznym potencjale sił i uwzględniający wewnętrzne słabości.

Strategia stanowi koncepcję rozwoju, wytycza cele rozwoju oraz kierunki działania. Jest ona instrumentem stymulowania procesów społeczno-gospodarczych zachodzących na terenie gminy, a w szczególności:

- dyktuje główne kierunki rozwoju gminy,
- stanowi plan będący podstawą do podejmowania decyzji rozwojowych,
- zwiększa spójność decyzji podejmowanych przez władze samorządowe,
- pozwala na lepsze zagospodarowanie zasobów gminy,
- stanowi podstawę do ubiegania się o środki finansowe z krajowych i zagranicznych funduszy pomocowych,
- informuje mieszkańców i inwestorów o spodziewanych kierunkach rozwoju gminy.

Strategia spełnia zatem funkcję:

- materiału informacyjnego, określającego aktualny potencjał społeczny, ekonomiczny i gospodarczy gminy,
- programu działania dla władz lokalnych,
- formalnej podstawy umożliwiającej ubieganie się o środki wsparcia z budżetu państwa oraz o środki z funduszy pomocowych Unii Europejskiej,
- materiału promocyjnego.

Prace nad strategią gminy Parysów toczyły się z uwzględnieniem następujących zasad:

- zasada koncentracji na realnych siłach gminy Parysów – strategia powinna zmierzać do wszechstronnego wykorzystania unikalnych zasobów lokalnych, w szczególności historycznych, przyrodniczych, a także kapitału ludzkiego oraz cennych odmienności. Dlatego zawartość celów strategicznych to przede wszystkim pomysły na wykorzystanie atutów lokalnych, na które zarówno Urząd Gminy, jak i sami mieszkańcy mają największy wpływ;

- zasada koncentracji na zagadnieniach najistotniejszych dla przyszłości – przyjęto, że każdy potencjalny cel strategiczny powinien być rozpatrywany w kontekście jego doniosłości dla przyszłości Gminy. Dokonano zatem selekcji i wyodrębniono cele o najwyższym priorytecie;

- zasada koncentracji tematycznej – *Strategia Rozwoju Gminy Parysów na lata 2015 - 2022* będzie koncentrowała się na niewielu, ale najważniejszych zagadnieniach z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego. Ta swojego rodzaju wybiórczość zapobiega stworzeniu dokumentu, który będzie obejmować wszystkie cele, a faktyczna realizacja następuje tylko w niewielu przypadkach.

Realizacja zadań określonych w Strategii przypada na okres programowania Unii Europejskiej i zawiera się w latach 2015 – 2022. Rezultaty i oddziaływania niektórych zadań, szczególnie tych rozpoczętych w latach 2019 – 2020 obejmą także następny okres programowania.

2. Obszar i czas realizacji Strategii

Obszar objęty strategią rozwoju to gmina wiejska Parysów, położona w powiecie garwolińskim, w województwie mazowieckim.

Czas realizacji Strategii to lata 2015 – 2022, a zatem wpisuje się on w nowy okres programowania interwencji funduszy Unii Europejskiej w Polsce.

3. Aktualna sytuacja społeczno-gospodarcza na obszarze objętym Strategią

3.1. Podstawowe dane dotyczące obszaru

3.1.1. Położenie

Gmina wiejska Parysów położona jest w powiecie garwolińskim, który należy do województwa mazowieckiego. Położenie powiatu w województwie obrazuje mapa poniżej.

Mapa 1: Powiaty i gminy województwa mazowieckiego z wyznaczonym powiatem garwolińskim

Źródło: Statystyczne Vademecum Samorządowca, www.stat.gov.pl

Gmina Parysów położona jest w północnej części Powiatu.

Mapa 2: Gmina Parysów w powiecie garwolińskim

Źródło: Statystyczne Vademecum Samorządowca, www.stat.gov.pl

Gmina graniczy z następującymi jednostkami:

- gminą Borowie – od południowego – wschodu,
- gminą Garwolin – od południa,
- gminą Pilawa – od zachodu,
- gminą Siennica - od północy,
- gminą Latowicz – od północnego – wschodu.

Odległość miejscowości gminnej – Parysowa od siedziby powiatu – Garwolina wynosi około 14 km, od Warszawy około 65 km, od Mińska Mazowieckiego – siedziby powiatu mińskiego - około 24 km.

Mapa poniżej przedstawia położenie gminy Parysów względem innych jednostek terytorialnych.

Mapa 3: Położenie gminy Parysów (obszar oznaczony jasnym kolorem czerwonym) względem większych jednostek terytorialnych

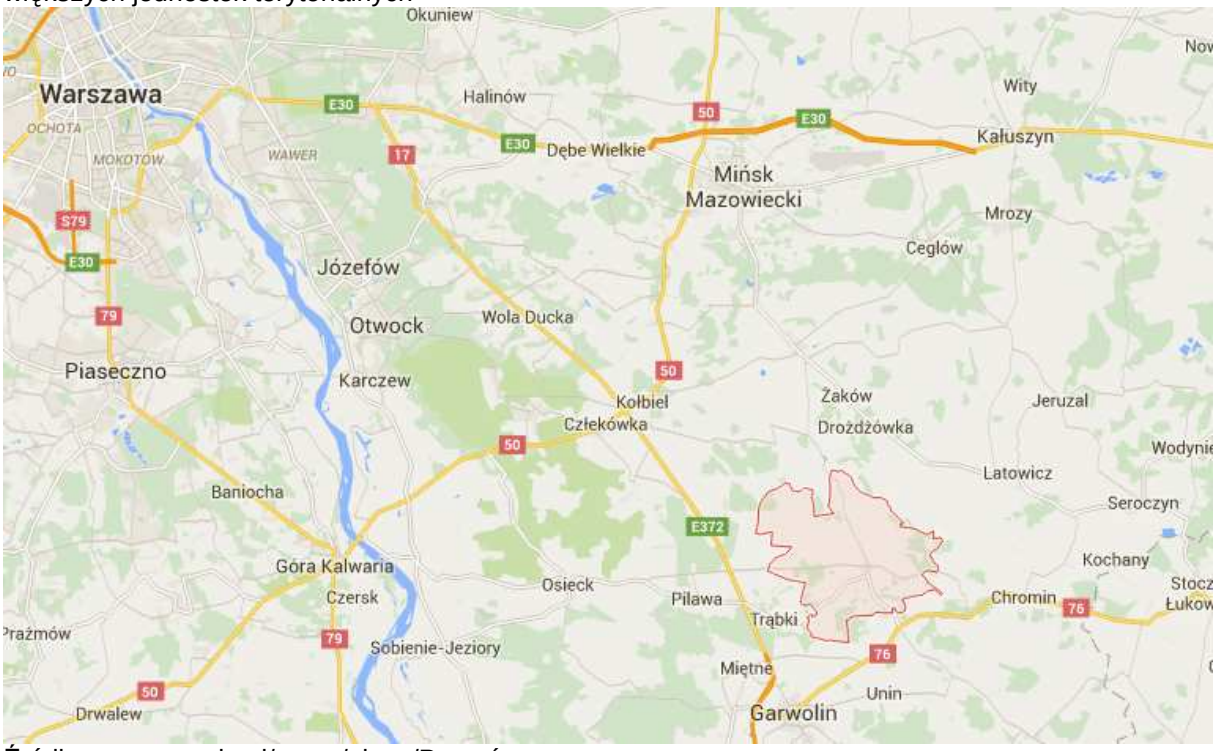

Źródło: www.google.pl/maps/place/Parysów

Przez obszar gminy Parysów przebiega droga wojewódzka nr 805 relacji Dziecinów – Pogorzel – Parysów – Wilchta. Droga ta prowadzi do drogi krajowej nr 17 przebiegającej wzdłuż zachodniej granicy Gminy oraz do drogi krajowej nr 76 położonej wzdłuż jej południowej granicy. Obydwie drogi krajowe zlokalizowane są poza obszarem Gminy. Wśród ważniejszych ciągów drogowych zlokalizowanych w pobliżu Gminy należy wymienić także drogę wojewódzką nr 802, która biegnie na północny-wschód od granic gminy Parysów.

Sieć drogową Gminy tworzą drogi powiatowe, gminne oraz dojazdowe, wewnętrzne.
Powiązania z sąsiadującymi gminami realizują drogi powiatowe: nr 1313W i nr 1314W – z gminą Pilawa, droga nr 2246W – z gminą Siennica, droga nr 1316W z gminą Latowicz i droga nr 1317W z gminą Borowie. Łączna długość dróg powiatowych na terenie Gminy wynosi 32 km, w tym ponad 26 km o nawierzchni twardej ulepszonej. Szesnaście dróg gminnych objętych wykazem posiada łączną długość 40 km, w tym ponad 10 km o nawierzchni asfaltowej. Drogi gminne w większości posiadają nawierzchnię gruntową, częściowo żwirową, żużlową lub betonową. Łączna długość dróg publicznych na terenie Gminy wynosi około 100 km, w tym około 44 km o nawierzchni twardej. Gęstość sieci drogowej w Gminie jest wystarczająca, natomiast jakość techniczna większości dróg jest niska. Znaczna część dróg ma nawierzchnię gruntową.

Układ drogowy Gminy przedstawia mapa poniżej.

Mapa 4: Położenie gminy Parysów w układzie drogowym

Źródło: www.google.pl/maps/place/Parysów

Przez teren Gminy przebiega dwutorowa, zelektryfikowana linia kolejowa Pilawa – Łuków, z nieczynnym przystankiem na terenie Gminy. Jej długość na terenie Gminy wynosi około 10 km. Obecnie linia ta nie posiada żadnego znaczenia dla Gminy.

3.1.2. Powierzchnia

Jak zapisano wcześniej, gmina Parysów położona jest w obrębie administracyjnym powiatu garwolińskiego. W ramach Powiatu wydzielono dwie gminy miejskie, dwie gminy miejsko-wiejskie oraz 10 gmin wiejskich, w tym analizowany obszar gminy Parysów. Wśród gmin wiejskich, gmina Parysów zajmuje najmniejszą powierzchnię 64 km^2, czyli 4,98% powierzchni Powiatu. Poniżej przedstawiono dane dotyczące powierzchni jednostek terytorialnych należących do Powiatu.

Tabela 1: Powierzchnia powiatu garwolińskiego oraz gmin położonych w obrębie powiatu

	powierzchnia [km^2]	**udział % w powierzchni powiatu**
powiat garwoliński	**1285**	#
miasto Garwolin	22	1,71
miasto Łaskarzew	15	1,17
gmina wiejska Borowie	80	6,23
gmina wiejska Garwolin	136	10,58
gmina wiejska Górzno	91	7,08
gmina wiejska Łaskarzew	88	6,85
gmina wiejska Maciejowice	175	13,62
gmina wiejska Miastków Kościelny	85	6,61
gmina wiejska Parysów	64	4,98
gmina miejsko-wiejska Pilawa	77	5,9
gmina wiejska Sobolew	95	7,39
gmina wiejska Trojanów	152	11,83
gmina wiejska Wilga	118	9,18
gmina miejsko-wiejska Żelechów	87	6,77

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Obszar całej Gminy obejmuje 11 miejscowości zebranych w 10 sołectwach: Stodzew, Kozłów, Wola Starogrodzka, Chojny, Łukówiec, Parysów, Słup, Starowola, Żabieniec i Poschła. Najbardziej zaludnione sołectwa to Parysów, Wola Starogrodzka i Choiny. Największą powierzchnię zajmują Kozłów i Wola Starogrodzka. Miejscowości Parysów oraz Kozłów posiadały w przeszłości prawa miejskie.

Tabela 2: Sołectwa wchodzące w skład gminy Parysów

lp.	sołectwo	liczba mieszkańców	powierzchnia [ha]
1	Choiny	606	738
2	Kozłów	247	1041
3	Łukówiec	316	542
4	Parysów	1084	756
5	Poschła	152	352
6	Słup	219	181
7	Starowola	401	613
8	Stodzew	278	744
9	Wola Starogrodzka	632	1108
10	Żabieniec	188	356

Źródło: Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Parysów na lata 2010 – 2015 [za:] dane U.G.

Na mapie poniżej przedstawiono gminę Parysów wraz z wyróżnionymi poszczególnymi miejscowościami.

Mapa 5: Gmina Parysów z wyznaczonymi obrębami

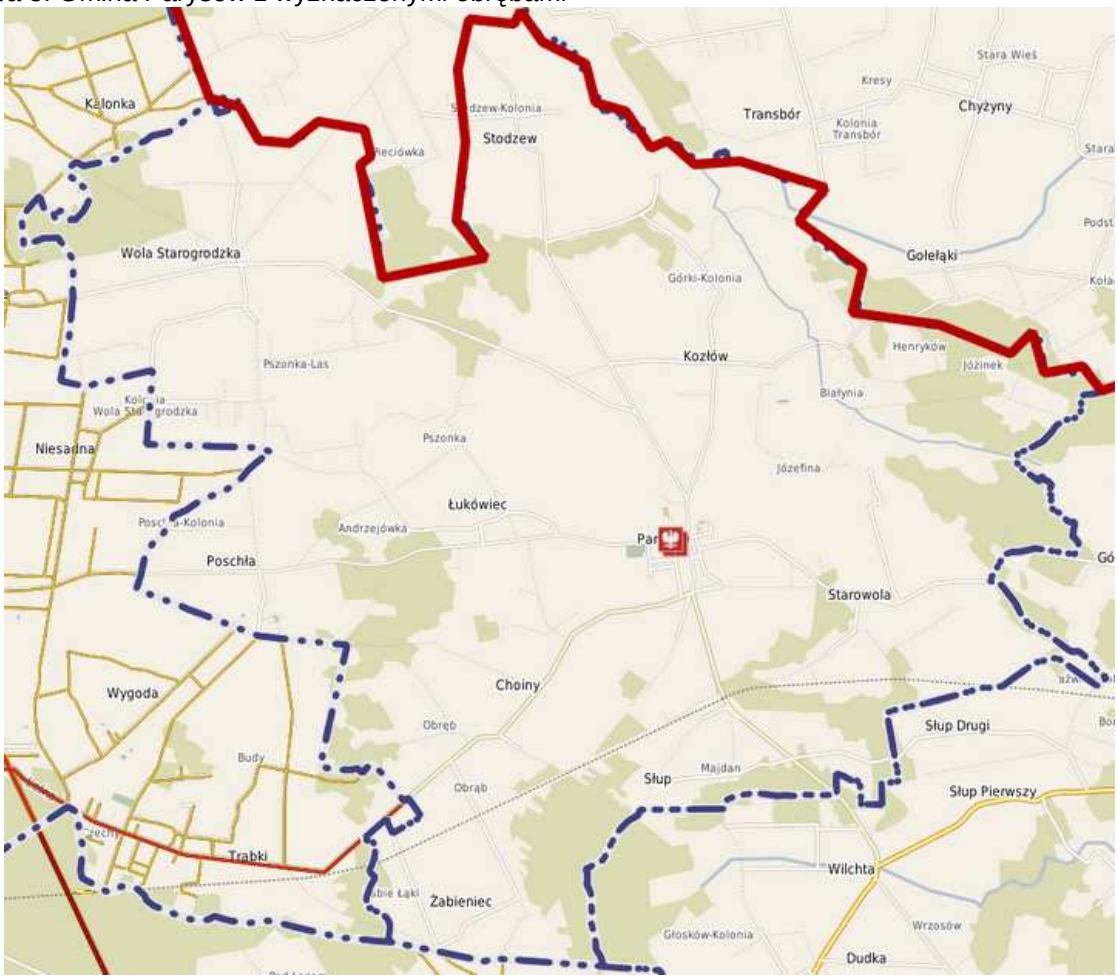

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji katastralnej powiatu garwolińskiego, www.garwolinski.e-mapa.net

3.1.3. Ludność

Na dzień 31 XII 2014 roku gminę Parysów zamieszkiwały faktycznie 4102 osoby, gęstość zaludnienia wynosiła 64 os/km^2. W latach 2003 – 2014 liczba ludności w gminie Parysów kształtowała się na podobnym poziomie. Społeczeństwo Gminy Parysów należy do typu „starzejącego się", co stawia przed władzą samorządową nowe wyzwania. Mieszkańcy wykazują się dość dużą mobilnością, saldo migracji wewnętrznych w latach poddanych analizie było przeważnie ujemne. Mieszkańcy gminy Parysów charakteryzują się stosunkowo niskim poziomem wykształcenia, choć z biegiem lat zmienia się to na korzyść i coraz więcej osób zwraca uwagę na konieczność podnoszenia własnych kwalifikacji i umiejętności. W ramach grup społecznych wymagających wsparcia wymienia się w Gminie w szczególności osoby ubogie, bezrobotne, chore oraz niepełnosprawne.

3.1.4. Środowisko przyrodnicze

Na obszarze gminy Parysów w 2013 roku powierzchnia gruntów leśnych zajmowała 1300,85 ha, lesistość kształtowała się zatem na poziomie 20,2%. Choć jest to stosunkowo wysoka wartość współczynnika, to jednak jest ona niższa niż ta całym powiecie garwolińskim (30,3%). Większość powierzchnia gruntów leśnych stanowią grunty prywatne (85,55%). Pozostałe grunty są gruntami publicznymi, 96,8% z nich należy do Skarbu Państwa, z tych zaś 97,57% pozostaje w zarządzie Lasów Państwowych.

Tabela 3: Powierzchnia gruntów leśnych w gminie Parysów w 2013 roku

Ogółem	1300,85 ha
Lesistość	20,2%
grunty leśne publiczne ogółem	187,85 ha
grunty leśne publiczne Skarbu Państwa	181,85 ha
grunty leśne publiczne Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych	177,44 ha
grunty leśne prywatne	1113,00 ha

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

- OBSZARY CHRONIONE

Zgodnie z art. 6. Ustawy o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 ze zm.) do form ochrony przyrody zaliczane są: parki narodowe, rezerwaty przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Mapa poniżej przedstawia formy ochrony przyrody występujące na obszarze gminy Parysów.

Mapa 6: Formy ochrony przyrody na obszarze gminy Parysów

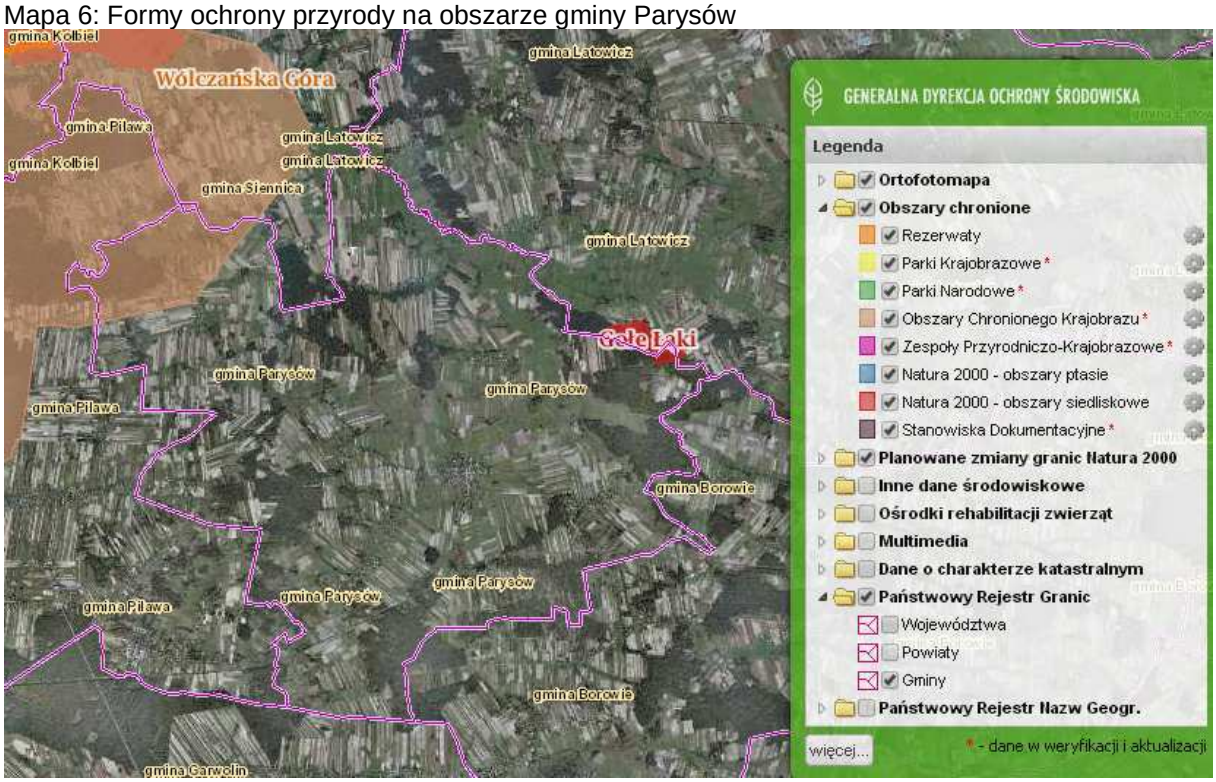

Źródło: geoserwis.gdos.gov.pl

Na obszarze gminy Parysów znajduje się:

- pomnik przyrody w miejscowości Kozłów,
- Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu,
- obszar Natura 2000 Gołe Łąki, kod obszaru: 140027.

Pomniki przyrody

Zgodnie z art. 40 ust.1. Ustawy o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 ze zm.) pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie.

Na obszarze gminy Parysów znajduje się jeden pomnik przyrody. Jest to drzewo – topola kanadyjska, która rośnie w miejscowości Kozłów, na działce o nr ewid. 612/1. Obwód drzewa wynosi 385 cm, zaś wysokość 31 m. Obowiązującym aktem prawnym jest Rozporządzenie Nr 4 Wojewody Mazowieckiego

z dnia 02 marca 2009 r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu garwolińskiego (DUWM.2009.36.858).[1]

Obszar chronionego krajobrazu

Zgodnie z ww. ustawą – obszar ten obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych. Niewielki północno-zachodni fragment Gminy wchodzi w skład Nadwiślańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje prawobrzeżny fragment doliny Wisły. Całkowita jego powierzchnia wynosi 70070 ha, z czego tereny leśne zajmują – 7855 ha, na lasy zieleni wysokiej przypada 249 ha, lasy masowego wypoczynku – 6.033 ha, krajobrazowe – 1.571 ha i glebochronne 2 ha. Tereny Nadwiślańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu sąsiadują z Wisłą, a dolinę środkowej Wisły (obok doliny Biebrzy i Narwi) uważa się za jeden z najcenniejszych obiektów przyrodniczych w nizinnej części Polski. Na odcinku od Sandomierza do Płocka (w tym również na terenie gmin powiatu garwolińskiego) teren ten w pełni spełnia kryteria wymagane do zakwalifikowania go do ochrony w ramach Konwencji RAMSAR jako obszaru wodno-błotnego o znaczeniu międzynarodowym. Znajdują się tutaj lęgowiska, zimowiska i szlaki wędrówek wielu gatunków ptaków (w tym gatunków zagrożonych).

Obszar obejmuje gminy powiatu garwolińskiego: Garwolin, Łaskarzew, Maciejowic, Parysów, Pilawa, Sobolew oraz Wilga, gminę z powiatu mińskiego Siennica oraz gminy z powiatu otwockiego: Kołbiel, Osieck oraz Sobienie – Jeziory. Obszar ten jest terenem chronionym ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowy ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem, a także pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.[2]

Natura 2000

Ustawa o ochronie przyrody definiuje obszar Natura 2000 jako obszar specjalnej ochrony ptaków, specjalny obszar ochrony siedlisk lub obszar mający znaczenie dla Wspólnoty, utworzony w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty.

Na obszarze gminy Parysów ustanowiono obszar Natura 2000 Gołe Łąki, kod obszaru: 140027.

„Obszar Gołe Łąki PLH140027 pod względem geograficznym położony jest w makroregionie Nizina Południowopodlaska, w mezoregionie Wysoczyzna Siedlecka (Kondracki 2002). Ostoja obejmuje bezodpływową zatorfioną nieckę terenu otoczoną pasmami zwydmień porośniętych głównie przez bory sosnowe. Cechuje ją silne podtopienie. Średnia miąższość torfu wynosi 90 cm. Obszar położony jest w wododziale pomiędzy dolinami rzek Świder i Rydni, w znacznej odległości

[1] bip.warszawa.rdos.gov.pl
[2] bip.warszawa.rdos.gov.pl, stan na dzień 17.02.2014

od okolicznych miejscowości i jest bardzo rzadko penetrowany. Lokalny krajobraz na przestrzeni ok. 10 km^2 oprócz borów sosnowych, tworzy mozaika rozległych łąk w dolinach rzek. (…)

Znajduje się tu jeden z najlepiej zachowanych i bardzo rzadko reprezentowanych w regionie obszarów torfowiskowych. Dominuje tu roślinność torfowisk mszysto-turzycowych i mszarów z klasy Scheuchzerio-Caricetea Nigrze. Okrajki torfowiska porastają różne fazy rozwojowe borów bagiennych Vaccnio uliginosi-Pinetum. W części wschodniej i zachodniej obszaru znajdują się dwa doły potorfowe wypełnione wodą. Porasta je roślinność wodna z klasy Potametea oraz szuwary, z których na uwagę zasługują płaty szuwaru trzcinowego Phragmitetum australis przyjmujące stopniowo postać mechowisk. W przeszłości zasoby odłożonego torfu były eksploatowane o czym świadczą występujące tu doły potorfowe, które uległy zarośnięciu przez pło mszarne. Oddzielone są one od siebie tzw. grzędami, na których obficie rośnie bagno zwyczajne Ledum palustre. Znaczna część krzewinek nierzadko osiąga wysokość ponad 1,5 m i średnicę ok. 2 m. Obszar Gołe Łąki PLH140027 wraz z doliną Świdra stanowi element korytarza ekologicznego łączącego m.in. obszary Natura 2000: Dąbrowy Seroczyńskie PLH140004, Dolina Środkowego Świdra PLH140025 i dalej lasy w okolicach Celestynowa i Otwocka, wśród których znajdują się obszary Bagno Całowanie PLH140001 i Bagna Celestynowskie PLH1400023. Korytarz ten wykorzystywany jest m.in. przez łosia Alces alces. 7140. Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z Scheuchzerio-Caricetea nigrae) Siedlisko reprezentowane przez torfowiska mszysto-turzycowe i mszary z klasy Scheuchzerio-Caricetea nigrae, reprezentująca różne stadia rozwojowe. Do najczęstszych należą zbiorowiska: turzycy dzióbkowatej Carici rostratae-Sphagnetosum apiculati (syn. Sphagno-Caricetum rostratae) i wełnianki wąskolistnej Eriophoro angustifolii-Sphagnetum recurvi. Towarzyszą im znacznie rzadsze płaty turzycy nitkowatej Caricetum lasiocarpae, występujące w postaci płaskiego, dywanowego mszaru budowanego przez torfowce – kończystego Sphagnum fallax i pogiętego Sphagnum flexuosum. Bardzo licznie występuje tu rosiczka okrągłolistna Drosera rotundifolia, modrzewnica zwyczajna Andromeda polifolia, żurawina błotna Oxyccocus palustris oraz wełnianki i turzyce. Interesujące syntaksonomicznie i fitogeograficznie są zbiorowiska porastające wierzchowinę torfowiska. Pod względem składu gatunkowego i struktury przypominają torfowiska wysokie typu kontynentalnego i stanowią fitocenozy pośrednie między zbiorowiskami Ledo-Sphagnetum magellanici i Eriophoro vaginati-Sphagnetum recurvi (syn. Eriophorum vaginatum-Sphagnum fallax). Lokalne małe wyniesienia porastają zwarte, niskie zarośla utworzone przez bagno zwyczajne Ledum palustre, karłowate brzozy – omszone Betula pubescens i brodawkowate Betula pendula oraz sosnę zwyczajną Pinus sylvestris. Pomiędzy nimi rosną m.in.: żurawina błotna Oxycoccus palustris, wełnianka pochwowata Eriophorum vaginatum i wąskolistna Eriophorum angustifolium, rosiczka okrągłolistna Drosera rotundifolia, pojedyncze osobniki wrzosu zwyczajnego Calluna vulgaris. Warstwę mszystą tworzą, torfowce, w tym torfowiec szpiczastolistny Sphagnum cuspidatum. Reprezentatywność: ocena A nadana ze względu na dobrze wykształcone płaty z charakterystyczny składem gatunkowym typowym dla torfowisk przejściowych i wysokich. Powierzchnia względna: ocena C, dokonana na podstawie szacunkowego określenia wartości. Stan zachowania: ocena B, z uwagi na obserwowane przesuszenie siedliska, będące wynikiem funkcjonowania rowu odwadniającego oraz oznaki wydobywania torfu. Reprezentatywne florystycznie i fitosocjologicznie płaty, duże liczebnie populacje

gatunków torfowiskowych, w tym chronionych i uznanych za zagrożone, brak ekspansywnych gatunków roślin zielnych, interesujące pod względem naukowym i biogeograficznym zróżnicowanie roślinności torfowiskowej oraz ekologiczny i funkcjonalny układ przestrzenny z borami bagiennymi wpłynęły na przyznanie oceny ogólnej - A. 91D0* Bory i lasy bagienne (Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis, Vaccinio uliginosi-Pinetum, Pino mugo-Sphagnetum, Sphagno grigensohnii-Piceetum i brzozowo-sosnowe bagienne lasy borealne) Bór bagienny Vaccnio uliginosi-Pinetum jest bezpośrednio związany z niecką porośniętą roślinnością torfowiskową tworząc z nią charakterystyczny układ przestrzenny w formie okalającego, zróżnicowanego pod względem szerokości pasa (= okrajka). Gatunkiem dominującym w drzewostanie jest sosna zwyczajna Pinus sylvestris, której towarzyszą brzozy – omszona Betula pubescens i brodawkowata Betula pendula. Zbiorowisko ma wyraźnie zaznaczoną kępowo-dolinkową strukturę dna lasu z licznymi rusztami. W runie dominuje bagno zwyczajne Ledum palustre. W dolinkach oprócz przedstawicieli rodzaju torfowiec Sphagnum sp., rosną przede wszystkim: żurawina błotna Oxycoccus palustris, wełnianka pochwowata Eriophorum vaginatum, modrzewnica zwyczajna Andromeda polifolia wrzos zwyczajny Calluna vulgaris (reprezentatywność A). W związku z niewielką powierzchnią siedliska (względna powierzchnia C) wizję terenową prowadzono na całej jego powierzchni. W trakcie wizji terenowej stwierdzono optymalny stopień uwilgotnienia siedliska. Obserwacje prowadzone w 2008 r. wskazują na okresowe, przesuszanie siedliska (Falkowski 2008). Prawdopodobnie, w zależności od okresów suchych lub mokrych występują niedobory lub dobory wody. Reprezentatywność: ocena A nadana ze względu na występowanie gatunków charakterystycznych dla borów bagiennych, obfite występowanie i bardzo dobry stan zachowania krzewinek, w tym bagna zwyczajnego. Powierzchnia względna: ocena C, dokonana na podstawie szacunkowego określenia wartości. Stan zachowania: ocena C, z uwagi na ujednoliconą strukturę przestrzenną i młody wiek drzewostanów (szereg płatów to inicjalne bory bagienne), słabo zaznaczoną kępowo-dolinkową strukturę dna lasu, niewielki udział martwego drewna oraz obecność rowu odwadniającego Reprezentatywne florystycznie i fitosocjologicznie płaty, zachodzące procesy powolnego starzenia się oraz różnicowania pionowego i przestrzennego drzewostanu, stopniowy wzrost ilości martwego drewna i tworzenie się mozaiki dna lasu złożonej z kęp, rusztów i zabagnionych dolinek oraz ekologiczny i funkcjonalny układ przestrzenny z torfowiskami wpłynęły na przyznanie oceny ogólnej - B."[3]

3.1.5. Rys historyczny

„Parysów powstał na bazie wsi Siedca (lub Sieszcza), która już w XIII w., leżała na terenie księstwa Czerskiego. Przychylając się do prośby właściciela wsi, kasztelana zakroczymskiego i starosty czerskiego Floriana Parysa, król Zygmunt Stary w roku 1548, nadał miejscowości, na podstawie prawa magdeburskiego, przywileje miejskie. Odtąd nazwano ją Parysowem (prawdopodobnie początkowo używano jeszcze nazw Paryzew, Paryszew i Paryszewo). W roku 1869 Parysów utracił prawa miejskie. Z czasem stał się miasteczkiem o przewadze ludności żydowskiej i siedzibą dynastii Chasydzkiej, potomków jednego z pierwszych cadyków, zwanego Świętym Żydem z Przysuchy.

[3] Natura2000.gdos.gov.pl

Hitlerowcy utworzyli w miasteczku getto, a w roku 1943 wszystkich jego mieszkańców wywieźli na męczeńską śmierć do Treblinki. Charakter małego miasteczka zachował Parysów mimo zniszczeń w czasie dwóch wojen światowych. Kościół znajdujący się w centrum rynku pochodzi z roku 1926. Cennym zabytkiem jest barokowy ołtarz główny z trzymanym przez anioły obrazem Matki Boskiej Parysowskiej, namalowanym na desce w XVII wieku - obiekt kultu od roku 1655.

Na północ od Parysowa znajduje się Kozłów, posiadający prawa miejskie od 1526 do 1766 roku. Na jego wschodnim krańcu, na krawędzi doliny strugi Radzynia, wznosi się wysoki tzw. Kopiec - średniowieczne grodzisko o dość stromych zboczach, otoczone szeroką fosą, miejscami z wodą. To tutaj podobno stał zamek Parysa. Według tradycji schroniła się w nim przed Szwedami Maria Ludwika, żona króla Jana Kazimierza, a jej skarby są ukryte w zasypanej studni zamkowej. Obecnie brak jest śladów założenia miejskiego. Pozostałością po wczesnym osadnictwie są ślady wysokiego grodziska, otoczonego wodą, znajdujące się na południowy wschód od wsi. W przeszłości miasto posiadało 5 młynów, 2 tartaki oraz zamek pobudowany w XVI wieku dla Oborskich lub Parysów. Resztki tej budowli wzmiankowano jeszcze w roku 1880.

Podziały administracyjne

Teren obecnej Gminy Parysów od początku istnienia państwa polskiego wchodził w jego skład jako skrawek Mazowsza. Wraz z ukształtowaniem się około połowy XVI w. podziału administracyjnego Mazowsza na ziemie i powiaty, obszar Gminy Parysów znalazł się w województwie mazowieckim, ziemi i powiecie czerskim. Wschodnia część ziemi czerskiej, na którym położony był teren Gminy nazywana była w języku potocznym Polesiem, ponieważ jak podaje Święcicki po wykarczowaniu lasów cały ten niewielki obszar zaczęto uprawiać.

W 1795 r, po powstaniu kościuszkowskim, wraz z częścią ziemi województwa mazowieckiego, teren Gminy Parysów znalazł się w zaborze austriackim. Został wówczas po raz pierwszy oderwany

od Mazowsza i związany administracyjnie ze wschodnimi regionami kraju. Z terenów wbijających się klinem pomiędzy terytorium pruskie i rosyjskie (na wschód od Wisły i południe od Bugu) utworzono prowincję pod nazwą Nowa Galicja, zwaną też Galicją Zachodnią, ze stolicą w Krakowie. Parysów przynależał w tym czasie do okręgu Wiązowna wymienionej prowincji.

W 1803 r. władze austriackie w miejsce 12 okręgów utworzyły 6 cyrkułów. Skutkiem tego podziału przestał istnieć okręg w Wiązownie a jego obszar został włączony do cyrkułu siedleckiego. Teren Gminy znalazł się w okręgu garwolińskim cyrkułu siedleckiego. Taki podział administracyjny przetrwał tylko do 1809 r.

Po przyłączeniu do Księstwa sześciu cyrkułów Galicji Zachodniej wraz z cyrkułem siedleckim, na ziemiach tych wprowadzono podział na departamenty i powiaty wzorem podziału administracyjnego obowiązującego w Księstwie Warszawskim. Utworzono departament siedlecki a w nim powiat garwoliński, który objął obszar dzisiejszej Gminy Parysów.

Po upadku Księstwa Warszawskiego w przejściowym okresie okupacji rosyjskiej, trwającej do czerwca 1815 r., Mazowsze znalazło się w obrębie autonomicznego Królestwa Polskiego. (…) Wprowadzono podział na województwa, które były odpowiednikiem departamentów z czasów Księstwa Warszawskiego. Teren Gminy Parysów wszedł w skład województwa podlaskiego, w dużej mierze pokrywającego się z granicami dawnego departamentu siedleckiego, stanowiąc część obwodu łukowskiego.

Po upadku powstania listopadowego, Rosja carska stara się likwidować odrębność Królestwa wprowadzając wzorowane na swoich strukturach podziały administracyjne. Ukazem z 7 marca 1837 roku województwa przemianowane zostały na gubernie. W 1842 r. przemianowano obwody na powiaty, powiaty zaś na okręgi. Następną zmianą administracyjną była likwidacja z dniem 1 stycznia 1845 r. guberni podlaskiej i włączenie jej do guberni lubelskiej. Obszar Gminy Parysów znalazł się w guberni lubelskiej, powiecie łukowskim, okręgu garwolińskim.

Po upadku powstania styczniowego zlikwidowana została autonomia Królestwa Polskiego. Z wydarzeniem tym związała się nowa reforma administracyjna z 31 grudnia 1866 r., na mocy której wprowadzono nowy podział Królestwa. Utworzono 10 nowych guberni, m.in. z ziem wchodzących w skład dawnej guberni lubelskiej utworzono gubernię siedlecką. Jednym z jej 9 powiatów był powiat garwoliński, obejmujący gminę Parysów. Taki podział administracyjny przetrwał do I wojny światowej. W 1915 r. teren gminy Parysów znalazł się pod okupacją niemiecką i został włączony do generałgubernatorstwa warszawskiego.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. powiat garwoliński obejmujący teren Gminy Parysów, mocą ustawy z dnia 21 marca 1919 r. wszedł w skład województwa lubelskiego, utworzonego z byłej guberni lubelskiej. W 1939 r. powiat garwoliński z terenem Gminy Parysów, został włączony do województwa warszawskiego.

W okresie okupacji hitlerowskiej Parysów znalazł się w granicach Generalnego Gubernatorstwa w dystrykcie warszawskim. Od czasu odzyskania niepodległości, do 1975 r., teren Gminy Parysów, należał ponownie jak w okresie II Rzeczypospolitej, do województwa warszawskiego, powiatu garwolińskiego.

Od 1975 r. po wprowadzeniu zmian w strukturze administracyjnej kraju i likwidacji powiatów, gmina Parysów znalazła się w granicach województwa siedleckiego.

Obiekty sakralne

Interesującą budowlą sakralną jest kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Parysowie. Wzniesiony z cegły w latach 1904 - 1926 według projektu arch. Zygmunta Zdańskiego, uzupełnionego przez arch. Stefana Szyllera, w miejsce kolejnego kościoła z 1750 r., rozebranego w 1914 r.
Obecny kościół reprezentuje styl neobarokowy. Jest to kościół murowany, obustronnie tynkowany. Założony na planie krzyża łacińskiego, zwrócony prezbiterium w kierunku północnym. Wybudowany w typie bazyliki trójnawowej z płytkim transeptem, prosto zakończonym prezbiterium, dwoma aneksami po bokach prezbiterium oraz dość wertykalną dwuwiekową fasadą."[4]

3.1.6. Rys kulturowy

Kulturą nazywany jest m.in. całokształt duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa, przekazywanych z pokolenia na pokolenie wierzeń i praktyk jego członków, przyjętych przez nich wzorów postępowania itd., kulturą nazywany jest jednak również jedynie wycinek owej całości (piśmiennictwo, teatr, muzyka itp.).[5]

Na obszarze gminy Parysów baza kulturowa jest dość skromna. Brakuje tu ośrodka, który wypełniałby zadania gminnego ośrodka kultury. Zadania z zakresu kultury wypełnia biblioteka gminna, mieszkańcom udostępniane są również świetlice wiejskie oraz remizy Ochotniczych Straży Pożarnych.

W Gminie funkcjonuje Gminna Biblioteka Publiczna w Parysowie, pełniąca funkcję upowszechniania kultury w gminie. Biblioteka posiada czytelnię internetową. Biblioteka udostępnia księgozbiór podręczny oraz czasopisma. Księgozbiór Biblioteki jest na bieżąco aktualizowany poprzez zakup nowości wydawniczych oraz selekcję starych, zaczytanych lub nieaktualnych wydawnictw.
Prowadzony jest tu Punkt Informacji Obywatelskiej, którego zadaniem jest informowanie o prawach społeczności oraz ich skutecznej obronie, gdzie i do kogo udać się po fachową poradę i pomoc.
Biblioteka bierze czynny udział w konkursach oraz wydarzeniach gminnych. Mieszkańcy korzystają zarówno z księgozbioru jak i darmowej czytelni internetowej. Dzieci czynnie włączają się w pracę biblioteki. Organizowane są: lekcje biblioteczne dla dzieci i młodzieży szkolnej, wystawy okolicznościowe z okazji rocznic i świąt, wystawki nowości wydawniczych, konkursy literackie i rysunkowe, zajęcia plastyczne oraz koncerty.
Biblioteka współpracuje z: Publiczną Szkołą Podstawową w Woli Starogrodzkiej, Publiczną Szkołą Podstawową im. Armii Krajowej w Parysowie, Publicznym Gimnazjum w Parysowie oraz Publicznym

[4] www.parysow.pl
[5] Encyklopedia PWN, encyklopedia.pwn.pl

Samorządowym Przedszkolem w Parysowie i Gminną Komisją ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.[6]
Na terenie Gminy funkcjonuje piłkarski klub sportowy „Orzeł", który bierze udział w rozgrywkach prowadzonych przez Mazowiecki Związek Piłki Nożnej oraz dwa Kluby Ludowych Zespołów Sportowych (w Starowoli, woli Starogrodzkiej i w Choinach).

Środowisko kulturowe wzbogacają walory przyrodnicze Gminy, które mogą być wykorzystywane w promocji tutejszych walorów turystycznych. Znajduje się tutaj ponad 100 stanowisk archeologicznych, w tym o dużych wartościach naukowo-poznawczych. Wśród ciekawszych obiektów wymienia się: grodzisko średniowieczne w Kozłowie (w dobrym stanie jest majdan, zbocza oraz fosa wypełniona wodą) i cmentarzysko kultury grobów kloszowych w Stodzewie.
Największe znaczenie historyczne i kulturowe posiada miejscowość gminna Parysów. W 1445 roku została erygowana tu parafia, a w 1538 roku miejscowość uzyskała prawa miejskie. Zachował się czytelny do dziś miejski układ przestrzenny miejscowości. Dominantą tego układu jest neobarokowy kościół parafialny (wzniesiony w latach 1904-1926, wpisany do rejestru zabytków), widoczny w okolicy ze znacznych odległości. Zabytkowy charakter posiadają dwa młyny motorowe w Parysowie, kuźnia w Choinach oraz wiatrak koźlak w Parysowie (wpisany do rejestru zabytków) oraz cmentarz parafialny w Parysowie, założony na przełomie XVIII i XIX wieku, którego stara część wraz z usytuowaną kaplicą cmentarną wpisana jest do rejestru zabytków.
Na terenie Gminy zachowały się, w niezbyt dobrym stanie, dwa zespoły dworskie: w Poschle (z początku XIX wieku) i Kozłowie (lepiej zachowany – z początku XX wieku).

3.2. Zagospodarowanie przestrzenne

3.2.1. Infrastruktura techniczna

„Infrastruktura techniczna jest jednym z podstawowych elementów zagospodarowania przestrzennego i decyduje w dużej mierze o możliwościach rozwoju inicjatyw gospodarczych i przyciąganiu kapitału z zewnątrz, możliwościach modernizacji i wzrostu produkcji rolniczej oraz kształtowaniu wielofunkcyjności wsi i warunków życia mieszkańców. Infrastruktura techniczna odgrywa również szczególną rolę w kształtowaniu osadnictwa, jest jednym z elementów potencjału atrakcyjności regionalnej oraz pełni istotną funkcję w zachowaniu odpowiedniej jakości środowiska przyrodniczego. Niedostateczny stopień wyposażenia w infrastrukturę może stanowić zagrożenie degradacji środowiska przyrodniczego, barierę dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz obniżać warunki bytowe mieszkańców."[7]

[6] biblioteka-garwolin.pl
[7] Prof. dr. hab. Jerzy Bański, mgr Konrad Ł. Czapiewski, *Identyfikacja i ocena czynników sukcesu społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich* , Warszawa, listopad 2008

Infrastrukturą techniczną nazywa się zbiór różnego rodzaju urządzeń i obiektów o charakterze publicznym, niezbędnych do poprawnego funkcjonowania gospodarki narodowej oraz społeczeństwa na określonym terytorium. [8] Stan i poziom nowoczesności infrastruktury warunkują zatem możliwości rozwoju danego obszaru oraz poziom życia społeczeństwa zamieszkującego go.

- OGRZEWANIE MIESZKAŃ

Zaopatrzenie w ciepło w Gminie jest realizowane z wykorzystaniem indywidualnych źródeł ogrzewania. Dla zaopatrzenia w gaz ustalono zasilanie Gminy w gaz ziemny z gazociągu wysokiego ciśnienia DN 500mm Puławy-Warszawa, od którego został wybudowany z układu zaporowo-upustowego gazociąg wysokiego ciśnienia DN 150 mm do Stoczka Łukowskiego z odgałęzieniem do miejscowości Parysów.[9] W 2013 roku na obszarze gminy poprowadzonych było 187 czynnych przyłączy gazowych do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych. Odbiorcami gazu było 208 gospodarstw, w tym w 153 z nich gaz służył do ogrzewania mieszkania. Z sieci tej korzystało 678 osób.

W Gminie funkcjonuje *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Parysów*, którego celem strategicznym jest redukcja zużycia energii oraz emisji dwutlenku węgla (CO_2) o 20% do 2020 r., w stosunku do przyjętego roku bazowego (1999), z wyłączeniem emisji z sektora przemysłowego.[10] Redukcja emisji dwutlenku węgla będzie wynikiem zmniejszenia zużycia energii finalnej, a także zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii w wytwarzaniu energii na terenie gminy Parysów.

- ENERGIA ELEKTRYCZNA

Zaopatrzenie w energię elektryczną odbywa się zgodnie z zasadą pełnego zaopatrzenia wszystkich obiektów wymagających zasilania w energię elektryczną o parametrach technicznych określonych w przepisach szczególnych (prawo energetyczne z rozporządzeniami wykonawczymi), realizowaną poprzez budowę nowych oraz modernizację i adaptację do zmienionego układu zasilania istniejących sieci elektroenergetycznych średniego napięcia 15 kV, niskiego napięcia 0,4kV.[11]

- ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII

Na terenie gminy Parysów nie funkcjonują większe instalacje, w których wykorzystywane są odnawialne źródła energii. Gmina, z uwagi na uwarunkowania przyrodnicze ma ograniczone możliwości stosowania OZE.

Mieszkańcy są zainteresowani inwestycjami w odnawialne źródła energii, m.in. wymianą kotłów w tym na kotły na biomasę, rozważają również montaż pomp ciepła, kolektorów słonecznych i paneli

[8] „*Znaczenie infrastruktury komunalnej dla rozwoju lokalnego i regionalnego – przykład województwa łódzkiego*" Katedra Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, Uniwersytet Łódzki, dr Bartosz Bartosiewicz – prezentacja, www.rpo.lodzkie.pl

[9] *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Parysów*

[10] Zgodnie z wytycznymi [w:] „*Poradnik. Jak opracować plan działań na rzecz zrównoważonej energii (SEAP)?*"

[11] *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Parysów*

fotowoltaicznych. Ponadto część mieszkańców ogrzewa mieszkania przy pomocy drewna (w głównej mierze jako paliwo uzupełniające).[12]

- INFRASTRUKTURA WODOCIĄGOWA

Na terenie Gminy funkcjonuje system zbiorowego zaopatrzenia w wodę. Woda pobierana jest z dwóch ujęć znajdujących się w Parysowie i w Woli Starogrodzkiej. Ujęcie w Parysowie składa się z dwóch studni głębinowych o głębokości 75 m i 70 m, położonych na terenie stacji uzdatniania wody. Wydajność eksploatacyjna studni wynosi 80 m^3/h. Studnie te pobierają wodę z warstw czwartorzędowych. Ujęcie w Woli Starogrodzkiej stanowi jedna studnia czwartorzędowa o głębokości 80 m. Wydajność eksploatacyjna studni wynosi 25 m^3/h.[13]

W 2014 roku długość czynnej sieci wodociągowej w Gminie wynosiła 71,5 km. Sieć była w analizowanym okresie systematycznie rozbudowywana o czym świadczy również zwiększanie liczby przyłączy, w 2014 roku funkcjonowało ich 1052. Ilość wody dostarczanej mieszkańcom przybiera analogicznie tendencję wzrostową, w 2014 roku było to 81 dam^3, zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca wyniosło zaś 19,9 m^3. W 2013 roku z sieci wodociągowej korzystało 2685 osób, czyli 66,2% mieszkańców.

Tabela 4: Wodociągi w gminie Parysów

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
długość czynnej sieci rozdzielczej [km]	24,9	49,5	49,5	66,8	69,9	69,9	71,5	71,5	71,5	71,5	71,5	71,5
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania [szt.]	601	787	787	1020	1030	1032	1014	1020	1036	1042	1049	1052
woda dostarczona gospodarstwom domowym [dam^3]	38,0	75,1	67,6	85,5	73,7	66,0	78,6	76,6	88,0	95,0	98,0	81,0
ludność korzystająca z sieci wodociągowej	1953	2297	2305	2656	2682	2691	2699	2701	2698	2681	2685	#
zużycie wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca [m^3]	9,2	18,2	16,5	20,9	18,0	16,0	19,0	18,6	21,4	23,3	24,1	19,9

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

- INFRASTRUKTURA KANALIZACYJNA

Na terenie gminy Parysów funkcjonuje mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków, zlokalizowana w miejscowości Parysów. Przepustowość oczyszczalni wynosi 160 m^3/d. Odbiornikiem oczyszczonych ścieków jest Kanał Parysowski, uchodzący do rzeki Rydni, dopływu rzeki Świder. Sieć kanalizacyjna w Gminie jest słabo rozwinięta. Długość czynnej sieci wynosiła w 2014 roku 5,3 km, funkcjonowały 252 przyłącza do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. W 2013 roku

[12] *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Parysów*
[13] *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Parysów*

odprowadzono 36 dam^3 ścieków. Z sieci korzystały w tym czasie 753 osoby, czyli 18,6% mieszkańców.

Tabela 5: Kanalizacja w gminie Parysów

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
długość czynnej sieci kanalizacyjnej [km]	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania [szt.]	208	232	232	232	232	249	249	251	251	251	251	252
ścieki odprowadzone [dam^3]	27,4	18,2	21,7	18,7	20,4	21,0	17,6	17	19	36	36,0	#
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	612	682	677	679	682	756	758	761	774	754	753	#

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Liczba zbiorników bezodpływowych w Gminie (popularnie zwanych szambami) zmniejszyła się na przełomie lat 2009/2010 do 951 sztuk. Wg danych GUS funkcjonują tu tylko 2 przydomowe oczyszczalnie ścieków. System gospodarki ściekowej powinien zostać rozbudowany. W miejscach gdzie jest to zasadne pod względem ekonomicznym należy prowadzić sieć kanalizacyjną wraz z przyłączami, zaś na obszarach gdzie zabudowa jest rozproszona, powinny być promowane przydomowe oczyszczalnie ścieków.

Tabela 6: Gromadzenie nieczystości ciekłych w gminie Parysów

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
zbiorniki bezodpływowe	1011	1011	951	951	951	951
oczyszczalnie przydomowe	2	2	2	2	2	2

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

- ODPADY

Odpady komunalne (zmieszane i segregowane) odbierane są od właścicieli nieruchomości zgodnie z przyjętym i podanym do informacji publicznej harmonogramem. Segregacja odpadów odbywa się w podziale na:

- plastik (żółty worek lub oznaczony pojemnik),
- makulatura (niebieski worek lub oznaczony pojemnik),
- szkło (zielony worek lub oznaczony pojemnik),
- odpady ulegające biodegradacji (brązowy worek lub oznaczony pojemnik).

Popiół należy zagospodarować we własnym zakresie lub dostarczyć do PSZOK – zakazuje się mieszania popiołu z innymi odpadami. Punkt selektywnej zbiórki odpadów znajduje się przy ulicy Garwolińskiej.

W roku 2013 liczba zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku jest znacznie niższa od tej z roku 2010. Ogółem na 1 mieszkańca przypadało 26,7 kg odpadów, zaś odpadów z gospodarstw domowych 19,2 km. Większość odpadów ogółem stanowią odpady z gospodarstw domowych – około 72%.

Tabela 7: Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku z obszaru gminy Parysów

	2010	2011	2012	2013
ogółem [t]	314,66	73,58	142,43	108,52
ogółem na 1 mieszkańca [kg]	76,4	17,9	34,9	26,7
z gospodarstw domowych [t]	161,50	68,58	123,48	78,15
odpady z gospodarstw domowych przypadające na 1 mieszkańca [kg]	39,2	16,7	30,2	19,2

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Na obszarze Gminy wdrażane są również ustalenia zawarte w *Programie usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu Gminy Parysów na lata 2009 – 2032*. Od kilku lat Gmina ogłasza nabór wniosków o dofinansowanie na realizację przedsięwzięć związanych z usuwaniem odpadów niebezpiecznych zawierających azbest z terenu gminy Parysów. Przyznanie dofinansowania uzależnione jest od otrzymania przez Gminę Parysów dofinansowania z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie.

3.2.2. Własność nieruchomości

Gmina Parysów jest właścicielem wszystkich obiektów użyteczności publicznej, gdzie prowadzi działalność publiczną.

3.2.3. Stan obiektów dziedzictwa kulturowego

„Zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt. 1). (…) Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, a także jego nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna (art. 8, 9 pkt. 1, 2).”[14]

[14] Narodowy Instytut Dziedzictwa, www.nid.pl

Zgodnie z „*Wykazem zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków – stan na 31 marca 2015*" w gminie Parysów znajdują się następujące obiekty zabytkowe:[15]

miejscowość	obiekty zabytkowe
Parysów	– kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1904-26, nr rej.: A-791 z 7.04.2008 – cmentarz rzym. - kat. (stara część), XVIII/XIX, nr rej.: A-799 z 15.05.2008 – kaplica cmentarna pw. św. Rocha, 2 ćw. XIX, 1862, nr rej.: j.w. – ogrodzenie, mur., XIX, nr rej.: j.w. – wiatrak koźlak, ul. Kościuszki 53, drewn., nr rej.: 582 z 2.04.1962

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Parysów znajdują się następujące zabytki wpisane do rejestru:

lp.	Miejscowość	nr. rejestru	data wpisu	przedmiot wpisu
1	Parysów	A – 118/582	1962-04-02	Wiatrak koźlak
2	Parysów	A – 791	2008-04-07	Kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP
3	Parysów	A – 799	2008-05-15	Kaplica cmentarna p.w. św. Rocha, Cmentarz rzym.-kat. (stara część)
4	Kozłów	936	1971-11-15	Grodzisko tzw. „Góra Bony" lub „Kopiec"

Fot. Grodzisko tzw. „Góra Bony" lub „Kopiec"

Wykaz Gminnych Zabytków[16]

miejscowość	obiekt
Choiny	Dom nr 2 drewn. pocz. XX w. Dom nr 39 drewn. l. 30 – XX w. Dom nr 62 drewn. l. 20 – XX w. Kuźnia nr 60 drew. Pocz. XX w.

[15] Ibidem
[16] Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Parysów

Kozłów	Układ przestrzenny wsi Kozłów Kapliczka, mur. pocz. XX w. Szkoła podstawowa drewn. l. 30 – XX w. Dwór drewn. pocz. XX w. Obora mur. l. 30 – XX w. Dom nr 27 min-. l. 30 – XX w. Dom nr 34 drewn. XIX/XX w. Dom nr 35 drewn. l. 20 – XX w. Dom nr 37 mur. 1921 r.
Łukówiec	Dom nr 21 drewn. l.20 – XX w. Dom nr 25 drewn. l.20 – XX w. Dom nr 37 drewn. pocz. XX w. Dom nr 43 mur. 1908 r. Dom nr 44 mur. 1921 r.
Parysów	Układ urbanistyczny Parysowa Bożnica obecnie Gminna Biblioteka Publiczna mur. 2 poł. XIX w. Obelisk, 6.08.1992 r. Rynek, XVI – XIX w. ul. Rynek: – dom nr 4 drewn. l. 20 – XX w. – dom nr 20 drewn. l. 20 – XX w. – dom nr 21 drewn. l. 20 – XX w. – dom nr 34 drewn. l. 30 – XX w. – dom nr 42 drewn. l. 20 – XX w. ul. Franciszkańska: młyn mur. L. 20 XX w.

	 ul. Garwolińska: – dom nr 11 drewn. l. 20 – XX w. – dom nr 16 drewn. l. 30 – XX w. – dom nr 17 drewn. l. 20 – XX w. – dom nr 18 drewn. pocz. XX w. – dom nr 22 drewn. l. 30 – XX w. ul. Kościuszki – dom nr 10 mur. pocz. XX w. – dom nr 33 mur. 1924 r. – dom nr 41 mur. pocz. XX w. – dom nr 56 drewn. 1926 r. ul. Książęca: dom nr 4 drewn. l. 30 – XX w. ul. Piaskowa: – dom nr 3 drewn. pocz. XX w. – dom nr 4 drewn. l. 20 – XX w. – dom nr 6 drewn. l. 20 – XX w. – dom nr 7 drewn. l. 20 – XX w. – dom nr 15 drewn. l. 30 – XX w. – dom nr 19 drewn. l. 30 – XX w.
Poschła	Park w zespole dworsko-parkowym 2 poł. XIX w.
Starowola	Układ przestrzenny wsi Starowola Kapliczka mur. l. 30 – XX w. Dom nr 9 drewn. l. 30 – XX w.
Stodzew	Kapliczka mur. 2 poł. XIX w. Dom nr 18 drewn. pocz. XX w.
Wola Starogrodzka	Układ przestrzenny wsi Wola Starogrodzka Kapliczka mur. 1 poł. XIX w.

	Dom nr 40 drewn. pocz. XX w. Dom nr 109 drewn. l. 20 – XX w.
Żabieniec	Dom drewn. w zagrodzie nr 3 l. 30 – XX w. Stodoła w zagrodzie nr 3 drewn. / mur. l. 30 – XX w.

3.2.4. Uwarunkowania ochrony środowiska

Ochroną środowiska nazywa się działania podejmowane lub zaniechane mające na celu zachowanie lub przywracanie równowagi przyrodniczej; ochrona ta polega w szczególności na:

- Racjonalnym kształtowaniu środowiska i gospodarowaniu zasobami środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju;
- Przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom;
- Przywracaniu elementów przyrodniczych do stanu właściwego.

Ochrona środowiska w gminie Parysów skupia się głównie wokół: gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, poprawy jakości gleb, ochrony powierzchni i kopalin, poprawy jakości powietrza atmosferycznego, zmniejszenia uciążliwości hałasu, zachowania i wzbogacania walorów przyrodniczych oraz edukacji ekologicznej, która ma na celu uświadamiać, jak ważne są zasoby środowiskowe, w jaki sposób je niszczymy i – co najważniejsze - jak temu zapobiegać.

W realizacji polityki rozwoju na obszarze gminy Parysów respektowane powinny być ustalenia określone w odpowiednich dokumentach dotyczących występujących tu form ochrony przyrody, które będą wymagać zachowania wielkości i wartości ekologicznej istniejących systemów przyrodniczych, zakazywać lokalizacji działalności, mogących spowodować zanieczyszczenia gleby, powietrza oraz wód powierzchniowych i podziemnych. Na obszarze Gminy znajdują się dwa pomniki przyrody, w jej obrębie wyznaczono również Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu oraz obszar Natura 2000 Gołe Łąki, kod obszaru: 140027. Opis form ochrony przyrody został zawarty w rozdziale 3.1.4 Środowisko przyrodnicze.

Ważnym elementem ochrony przyrody jest również wdrażanie *Programu usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Parysów na lata 2009 - 2032.* Jest to tym bardziej istotne, że Polska musi usunąć wyroby azbestowe do końca 2032 roku, tymczasem niemalże co piąta gmina w kraju nie wprowadziła danych o azbeście na jej obszarze do obowiązującego od 2 lat rejestru.[17]

[17] www.portalsamorzadowy.pl

3.3. Sfera społeczna

3.3.1. Sytuacja demograficzna i społeczna na danym obszarze

- LICZBA LUDNOŚCI

W latach 2003 – 2014 liczba ludności w gminie Parysów kształtowała się na podobnym poziomie. Największe zarejestrowane odchylenia to 4055 mieszkańców w 2013 roku oraz 4136 mieszkańców w roku 2009. W 2014 roku Gminę zamieszkiwały 4102 osoby. Do 2007 roku niewielką przewagę liczebną stanowiły kobiety, zaś w kolejnych okresach rejestrowano więcej mężczyzn. Zależności te przedstawiają tabela i wykres poniżej.

Tabela 8: Liczba ludności faktycznie zamieszkałej gminę Parysów w podziale na płeć

	ogółem	kobiety	mężczyźni
2003	4118	2077	2041
2004	4110	2061	2049
2005	4082	2047	2035
2006	4092	2051	2041
2007	4113	2061	2052
2008	4123	2060	2063
2009	4136	2068	2068
2010	4129	2056	2073
2011	4097	2039	2058
2012	4061	2015	2046
2013	4055	2020	2035
2014	4102	2041	2061

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 1: Liczba ludności faktycznie zamieszkałej gminę Parysów

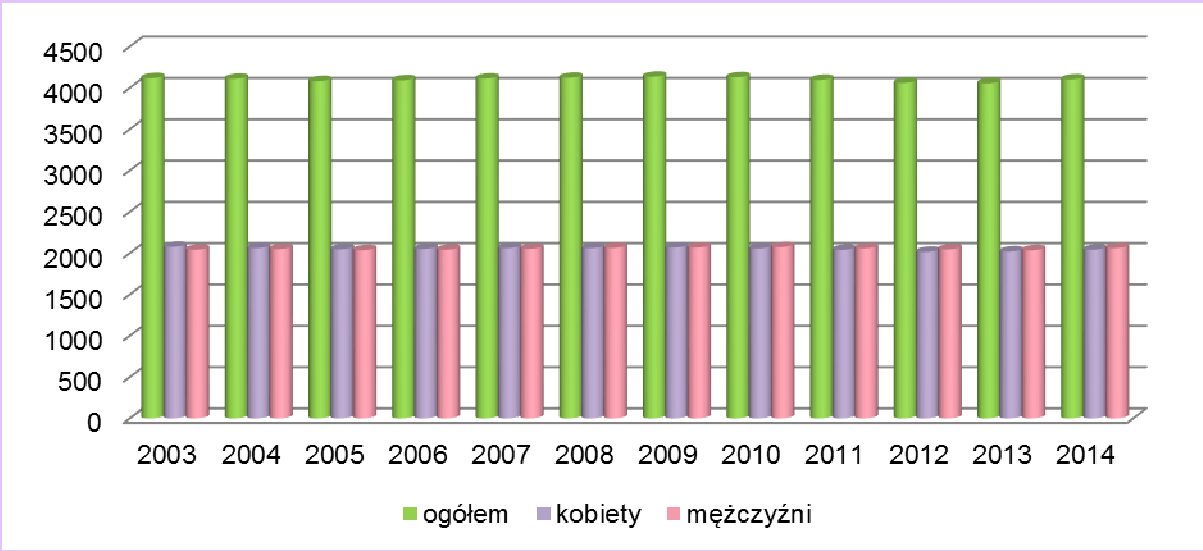

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

- EKONOMICZNE GRUPY WIEKU

W strukturze wieku ludności wyróżnia się trzy podstawowe kategorie, które są istotne z punktu widzenia rynku pracy i zasobów siły roboczej:

- ludność w wieku przedprodukcyjnym, tj. w wieku od 0 do 17 lat,
- ludność w wieku produkcyjnym, w tym: kobiety od 18 do 59 lat, a mężczyźni od 18 do 64 lat,
- ludność w wieku poprodukcyjnym, w tym: kobiety od 60 lat i więcej, a mężczyźni od 65 lat i więcej.

Przedstawiony powyżej podział ludności względem grup wiekowych obowiązuje dla danych do 2013 roku. Od 2013 roku powszechny wiek emerytalny w Polsce ulega wydłużeniu – docelowo do 67 lat (zarówno dla kobiet jak i dla mężczyzn). Zmianie ulegnie zatem struktura ludności względem ekonomicznych grup wieku (zwiększy się odsetek osób w wieku produkcyjnym). Liczbę ludności w gminie Parysów wg ekonomicznych grup wieku przedstawia tabela poniżej.

Tabela 9: Ludność wg ekonomicznych grup wieku w gminie Parysów

	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
wiek przedprodukcyjny	1152	1130	1102	1102	1088	1064	1064	1020	982	957	940	944
wiek produkcyjny	2259	2277	2297	2308	2351	2386	2402	2439	2463	2445	2449	2473
wiek poprodukcyjny	707	703	683	682	674	673	670	670	652	659	666	685

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Społeczeństwo zamieszkujące Gminę należy do typu określanego mianem „starzejącego się". Świadczy o tym dość gwałtowne zmniejszenie się liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, zwiększenie w wieku produkcyjnym oraz stopniowy wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. W 2014 roku w stosunku do roku 2013:

- liczba osób w wieku przedprodukcyjnym zmniejszyła się o 208 osób,
- liczba osób w wieku produkcyjnym zwiększyła się o 214 osób,
- liczba osób w wieku poprodukcyjnym zmniejszyła się o 22 osoby.

Na wykresie poniżej przedstawiono udział poszczególnych ekonomicznych grup wieku w liczbie ludności ogółem w Gminie.

Wykres 2: Udział ekonomicznych grup wieku w liczbie ludności ogółem w gminie Parysów [%]

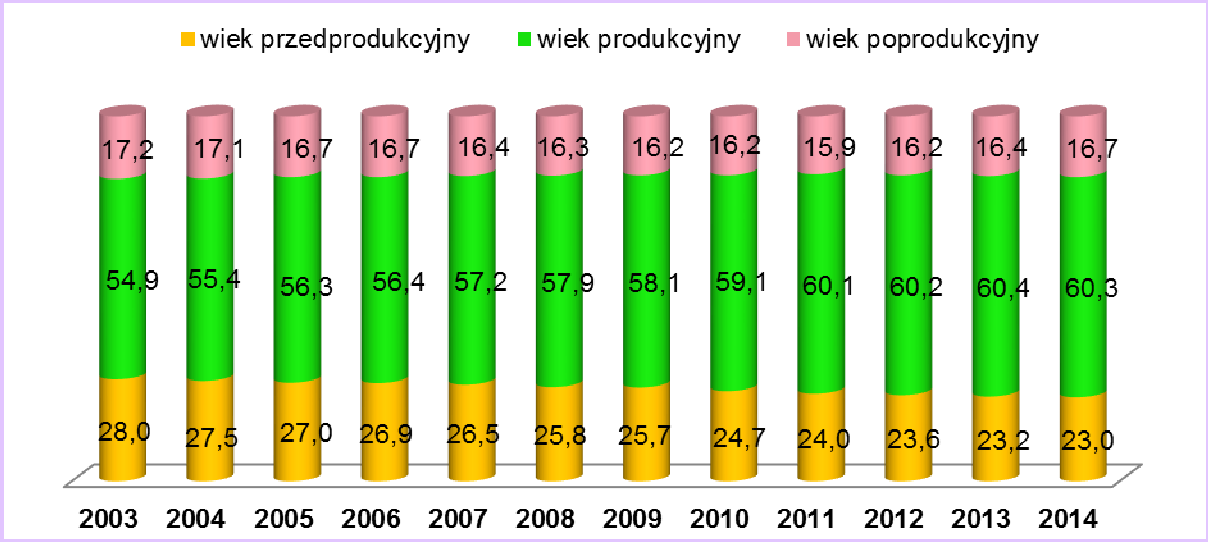

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

Sytuacja ta rodzi nowe potrzeby i stwarza konieczność wprowadzenia zmian w polityce społeczno-gospodarczej. W Gminie występuje zatem niekorzystne choć coraz bardziej powszechne w Polsce zjawisko starzenia się społeczeństwa. „Jest to skutek wydłużania się trwania ludzkiego życia, postępu cywilizacyjnego i poprawy jakości życia. Niepokój budzi nie sam fakt wzrostu ilościowego starszej populacji, co wzrost jej udziału w strukturze ludności, spowodowany spadkiem udziału najmłodszych grup wiekowych w strukturze demograficznej społeczeństwa. (…) Na zjawisko starzenia się ludności wpływa pośrednio szereg czynników, jak np. poziom zamożności społeczeństwa, promowany model rodziny, aktywność zawodowa kobiet, poziom opieki społecznej i ochrony zdrowia, wykształcenie ludności oraz polityka społeczna państwa. Proces starzenia się ma więc nie tylko wymiar demograficzny, ale także ekonomiczny i społeczny. Wyrazem tego są zmiany struktury konsumpcji, wzrost zapotrzebowania na niektóre usługi (np. w dziedzinie ochrony zdrowia, opieki społecznej), zmniejszenie aktywności zawodowej, zwiększenie wydatków na utrzymanie rosnącej grupy poprodukcyjnej, zmiana struktury siły roboczej, rodziny i gospodarstw domowych. Wymusza to działania ze strony państwa w zakresie dostosowania infrastruktury i nakładów finansowych na różne dziedziny życia społeczno-gospodarczego.”[18]

W tabeli oraz na wykresie poniżej zaprezentowano procentowy udział ekonomicznych grup wieku ludności w liczbie ludności ogółem w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego oraz w samym powiecie. W porównaniu do pozostałych gmin, w gminie Parysów zarejestrowano niemalże najwyższy procentowy udział liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, najniższy w wieku produkcyjnym (wraz z gminą Trojanów). Udział ludności w wieku poprodukcyjnym jest natomiast przeciętny i wynosi tyle, ile średnia dla powiatu. Analizowany obszar charakteryzuje się zatem dość korzystną strukturą ekonomicznych grup wieku ludności względem pozostałych gmin wiejskich.

[18] „*Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*”, Artur Dragan Główny specjalista w Biurze Analiz i Dokumentacji, Kancelaria Senatu, kwiecień 2011

Tabela 10: Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego i w powiecie na dzień 31.12.2014 roku

jednostka terytorialna	ludność w wieku		
	przedprodukcyjnym	**produkcyjnym**	**poprodukcyjnym**
powiat garwoliński	21,4	61,9	16,7
Borowie	21,3	61,6	17,1
Garwolin	23,7	61,7	14,5
Górzno	22,2	61,8	16,0
Łaskarzew	21,5	63,3	15,2
Maciejowice	19,0	62,3	18,7
Miastków Kościelny	20,6	61,2	18,2
Parysów	23,0	60,3	16,7
Sobolew	21,5	61,8	16,7
Trojanów	20,4	60,3	19,3
Wilga	19,6	61,5	18,9

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Zależności te przedstawiono na wykresie poniżej.

Wykres 3: Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego i w powiecie na dzień 31.12.2014 roku

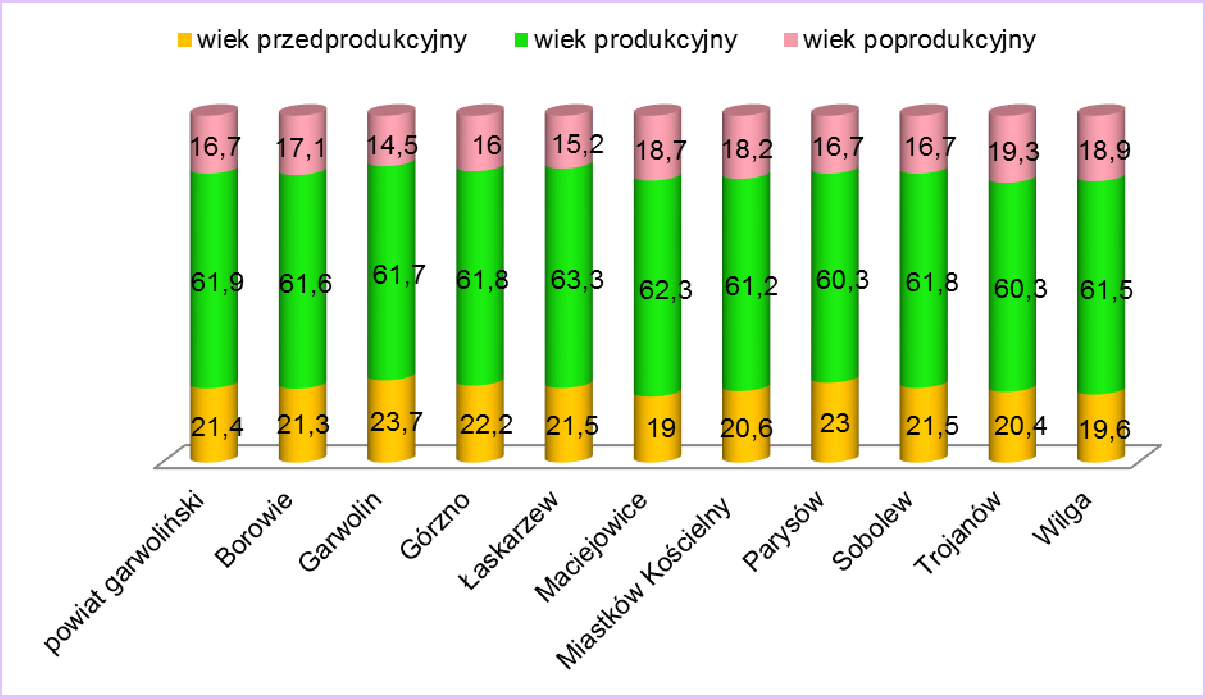

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

- RUCH NATURALNY LUDNOŚCI

Znaczny wpływ na liczbę osób zamieszkujących dany obszar ma ruch naturalny ludności, który przedstawiono za pomocą danych statystycznych dotyczących przyrostu naturalnego, stanowiącego różnicę pomiędzy liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów.

Tabela 11: Ruch naturalny ludności w gminie Parysów

	Urodzenia żywe	Zgony ogółem	Przyrost naturalny
2003	51	51	0
2004	59	43	16
2005	40	55	-15
2006	64	41	23
2007	63	45	18
2008	53	37	16
2009	59	53	6
2010	62	54	8
2011	56	63	-7
2012	57	40	17
2013	48	51	-3
2014	68	25	43

Źródło: Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W latach 2003 – 2014 wartości przyrostu naturalnego były ujemne tylko w latach 2005, 2011 oraz 2013. W roku 2014 zarejestrowano najwyższą dodatnią wartość, a mianowicie 43 osoby. Kształtowanie się ruchu naturalnego w Gminie zaprezentowano na wykresie poniżej.

Wykres 4: Ruch naturalny ludności w gminie Parysów

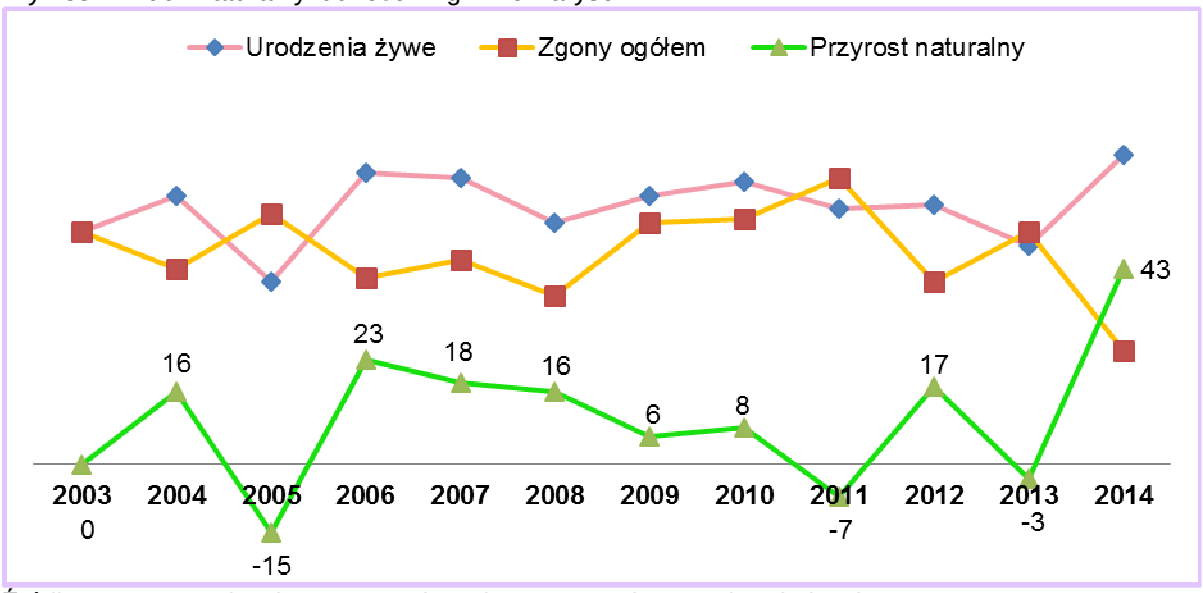

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

Gmina Parysów jest jedną z tych gmin w powiecie, w których wartości przyrostu naturalnego kształtują się w korzystny dla Gminy układ. Nie ma gminy, w której co roku rejestrowany byłby dodatni przyrost naturalny, jednak np. w gminie Łaskarzew ujemną wartość odnotowano tylko w roku 2007. Generalnie sytuacja w powiecie garwolińskim jest pod względem badanej cechy korzystna. Co roku odnotowywany jest dodatni przyrost naturalny.

Tabela 12: Przyrost naturalny w gminach wiejskich powiatu i powiecie garwolińskim

jednostka terytorialna	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
powiat garwoliński	65	247	66	164	276	290	251	236	260	186	151	309
Borowie	5	9	3	-5	11	8	23	-1	2	-21	-14	-6
Garwolin	-32	-8	5	3	45	46	34	56	48	53	39	58
Górzno	-3	-3	7	-5	18	9	28	41	37	-17	16	32
Łaskarzew	20	43	4	8	-31	9	12	0	3	1	10	25
Maciejowice	-24	-13	-13	-15	-12	1	-14	-21	10	-10	-24	-7
Miastków Kościelny	-24	7	-8	-13	-9	-5	-16	-24	10	-22	-5	17
Parysów	0	16	-15	23	18	16	6	8	-7	17	-3	43
Sobolew	-8	27	-11	8	10	29	8	32	-4	31	13	-6
Trojanów	-5	-34	-15	-11	9	-19	-18	2	11	2	-29	-12
Wilga	-24	-10	-24	-3	4	-12	12	-12	-2	-16	5	-5

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

- MIGRACJE LUDNOŚCI

Na liczbę ludności w regionie z pewnością ma wpływ saldo migracji wewnętrznych (saldo migracji waha się w przedziale od (-1) do (2) osób). Istnieje kilka czynników determinujących ruch migracyjny społeczeństwa, zalicza się do nich:[19]

- czynniki demograficzne, takie jak wiek, płeć i stan cywilny,

- czynniki pozademograficzne: ekonomiczne, polityczne, etniczne, społeczne i kulturowe.

Zgodnie z definicją GUS: ”*Migracje wewnętrzne to przemieszczenia ludności w granicach państwa, czyli zmiana gminy zamieszkania lub w przypadku gminy miejsko-wiejskiej przeniesienie się z terenów miejskich do wiejskich tej gminy lub odwrotnie.*”, natomiast „*Saldo migracji to różnica między napływem i odpływem migracyjnym*.”

Analizując ruch migracyjny ludności w obrębie gminy Parysów stwierdza się, że więcej zameldowań występuje z terenów innych obszarów wiejskich, niż terenów miast, choć tych również występuje znaczna ilość. W latach 2003 – 2014 sumarycznie z obszarów miast zameldowało się 116 osób, zaś ze wsi 209 osób.

Intensywność wymeldowań wg kierunków jest podobna, tzn. więcej nastąpiło na wieś - sumarycznie 308, zaś do miast 166.

Odnotowano po jednym wymeldowaniu za granicę i zameldowaniu z zagranicy.

Tabela 13: Migracje na pobyt stały gminne wg typu i kierunku w gminie Parysów

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
zameldowania	ogółem	21	34	11	24	50	24	44	27	25	20	26	20
	z miast	6	15	4	7	26	9	12	10	14	6	4	3
	ze wsi	15	19	7	17	24	15	32	17	11	14	22	16
	z zagranicy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
wymeldowania	ogółem	56	49	32	35	59	20	25	39	50	49	38	23
	do miast	15	25	12	13	17	6	13	16	18	8	13	10
	na wieś	41	24	20	22	42	14	12	23	31	41	25	13

[19] „*Materiały dydaktyczne Zakładu Demografii i Gerontologii Społecznej UŁ*” ww.demografia.uni.lodz.pl

	za granicę	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0

W gminie Parysów saldo rejestrowanych migracji w kierunkach zagranicznych w zasadzie tylko w roku 2011 i 2014 różniło się od wartości 0. Migracje te wg oficjalnych danych nie wywierają zatem wpływu na liczbę ludności zamieszkałej na obszarze Gminy. Należy jednak zauważyć, że nie wszystkie ruchy migracyjne są rejestrowane, stąd dane prezentowane przez GUS mogą zniekształcać stan faktyczny w tym względzie.

Saldo migracji wewnętrznych w Gminie w większości lat było ujemne, co oznacza, że większa liczba osób opuszcza Gminę, niż w niej zamieszkuje. Migrują przeważnie osoby młode, które chcą kontynuować proces kształcenia, szukają lepszej pracy, bardziej atrakcyjnych warunków życia. Dane statystyczne przedstawia wykres i tabela poniżej.

Tabela 14: Saldo migracji na pobyt stały w gminie Parysów

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
wewnętrznych	-35	-15	-21	-11	-9	4	19	-12	-24	-29	-12	-4
zagranicznych	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	0	0	1

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 5: Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały w gminie Parysów

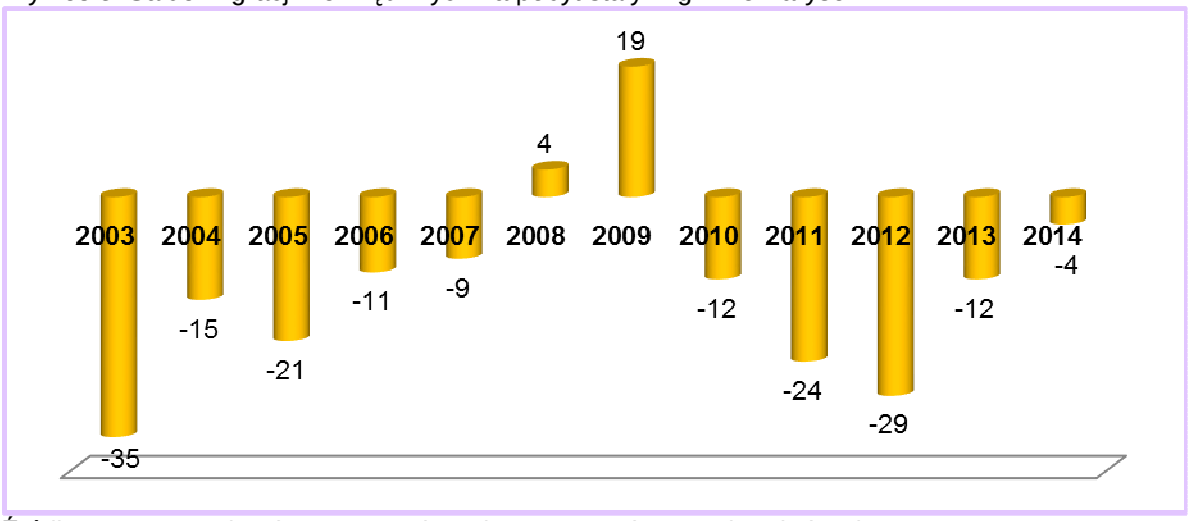

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

W tabeli poniżej kolorem oznaczono dodatnie wartości salda migracji wewnętrznych w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego oraz w samym powiecie. Wśród analizowanych jednostek terytorialnych tylko w gminie Garwolin saldo migracji wewnętrznych było co roku dodatnie, sytuacja kształtowała się również dość korzystnie w gminie Wilga. W pozostałych gminach dominowały wartości ujemne salda.

Tabela 15: Saldo migracji wewnętrznych w poszczególnych gminach wiejskich powiatu garwolińskiego w latach 2003 - 2014

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Borowie	1	-20	-1	-13	-31	3	-23	-8	8	11	-6	11
Garwolin	69	31	66	36	65	61	53	41	48	32	64	34
Górzno	-6	-20	-22	-35	-30	17	-16	-7	-7	-4	-29	1
Łaskarzew	-3	-12	-14	15	-17	-13	-2	-16	12	3	-22	-8
Maciejowice	-44	-18	-16	-15	-24	-31	-24	-32	-43	-49	-58	-42
Miastków Kościelny	-7	-34	-12	-20	-33	-8	2	-11	-20	-44	-2	-47
Parysów	-35	-15	-21	-11	-9	4	19	-12	-24	-29	-12	-4
Sobolew	-2	26	-42	-20	-21	-7	-18	-17	-46	-39	-40	-48
Trojanów	-44	-32	-40	5	-14	-11	-39	-44	-30	-25	-5	-25
Wilga	21	12	3	6	-6	19	13	11	1	10	23	-14

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

3.3.2. Warunki i jakość życia mieszkańców

Liczba mieszkań na analizowanym terenie stopniowo wzrasta, w 2013 roku odnotowano 1243 mieszkania, czyli o 54 więcej niż w roku 2003. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wynosiła w 2013 roku 86,8 m^2, na 1 osobę przypadało przeciętnie 26,6 m^2 powierzchni użytkowej. Wartości te w powiecie garwolińskim kształtowały się na poziomie odpowiednio 88,6 m^2 oraz 27,6 m^2. Przeciętne powierzchnie użytkowe w Gminie są zatem niewiele mniejsze od średnich dla powiatu. Wzrasta na obszarze Gminy liczba mieszkań z dostępem do wodociągu, ustępu spłukiwanego, łazienki, centralnego ogrzewania oraz gazu z sieci. Standardy zamieszkania ulegają zatem poprawie, nowe mieszkania oznaczają zwykle wyższy standard.

Tabela 16: Zasoby mieszkaniowe w gminie Parysów

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Mieszkania	1189	1194	1201	1206	1226	1238	1244	1218	1224	1231	1243
Przeciętna powierzchnia użytkowa [m^2]											
1 mieszkania	81,5	81,8	82,2	82,4	83,5	83,9	84,3	85,7	86,0	86,3	86,8
na 1 osobę	23,5	23,8	24,2	24,3	24,9	25,2	25,4	25,3	25,7	26,2	26,6
Mieszkania wyposażone w urządzenia techniczno-sanitarne:											
wodociąg	723	728	735	740	1030	1042	1048	887	893	900	912
ustęp spłukiwany	569	574	581	586	816	828	834	806	812	819	831
łazienka	589	594	601	606	843	855	861	765	771	778	790
centralne ogrzewanie	589	594	599	604	623	634	640	660	666	673	685
gaz z sieci	150	151	151	151	175	177	186	189	190	190	190

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W 2013 roku udział mieszkań wyposażonych w poszczególne urządzenia techniczno-sanitarne w gminie Parysów przedstawiał się następująco:

- 73,37% posiadało dostęp do sieci wodociągowej;
- 66,85% posiadało ustęp spłukiwany;
- 63,55% było wyposażonych w łazienkę;

- 55,1% posiadało dostęp do centralnego ogrzewania;
- 15,28% posiadało dostęp do gazu z sieci.

Na obszarze gminy Parysów występują mieszkania będące zasobami: gminnymi, zakładów pracy, prywatnymi należącymi do osób fizycznych oraz innych podmiotów. Większość zasobów mieszkaniowych stanowi jednak własność osób fizycznych - około 98,5% ogółu mieszkań. Mieszkania należące do osób fizycznych charakteryzują się największą przeciętna liczbą izb oraz powierzchnią użytkową. Zależności te przedstawiają tabela oraz wykres poniżej.

Tabela 17: Zasoby mieszkaniowe wg form własności w gminie Parysów w 2007 roku

	mieszkania	**izby**	**powierzchnia użytkowa mieszkań [m^2]**
zasoby gminy	8	29	531
zasoby osób fizycznych	1208	4389	101340
zasoby pozostałych podmiotów[20]	4	12	194

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Najwięcej jest w Gminie mieszkań wybudowanych w okresie od 1945 do 1970 roku. Występują jednak również mieszkania powstałe przed 1945 rokiem, a nawet przed 1918 rokiem. Tych jest łącznie 100. Liczba mieszkań powstałych w latach 1971 – 1978 oraz 1989 – 2002 kształtuje się na podobnym poziomie. O kilkadziesiąt więcej jest mieszkań powstałych w latach 1979 – 1988. Czym nowsze mieszkania tym ich większa średnia powierzchnia użytkowa.

Tabela 18: Mieszkania według okresu budowy budynku w gminie Parysów

Okres budowy	**ogółem**	**powierzchnia użytkowa [m^2]**	**średnia powierzchnia użytkowa mieszkania [m^2]**
przed 1918	7	401,0	57,29
1918-1944	93	5272,0	56,69
1945-1970	525	34811,0	66,31
1971-1978	132	11353,0	86,01
1979-1988	186	19500,0	104,84
1989-2002	138	16870,0	122,25
2003-2012	17	1972,0	116,00

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2002 – mieszkania zamieszkane, GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres poniżej przedstawia procentowy udział mieszkań wg okresu budowy budynku.

Wykres 6: Okres budowy mieszkań – udział % liczby mieszkań w poszczególnych okresach budowy w ogóle

[20] mieszkania stanowiące własność instytucji budujących dla zysku - przeznaczone na sprzedaż (ale jeszcze nie sprzedane osobom fizycznym) lub na wynajem, mieszkania stanowiące własność instytucji wyznaniowych, stowarzyszeń, partii, związków zawodowych itp.

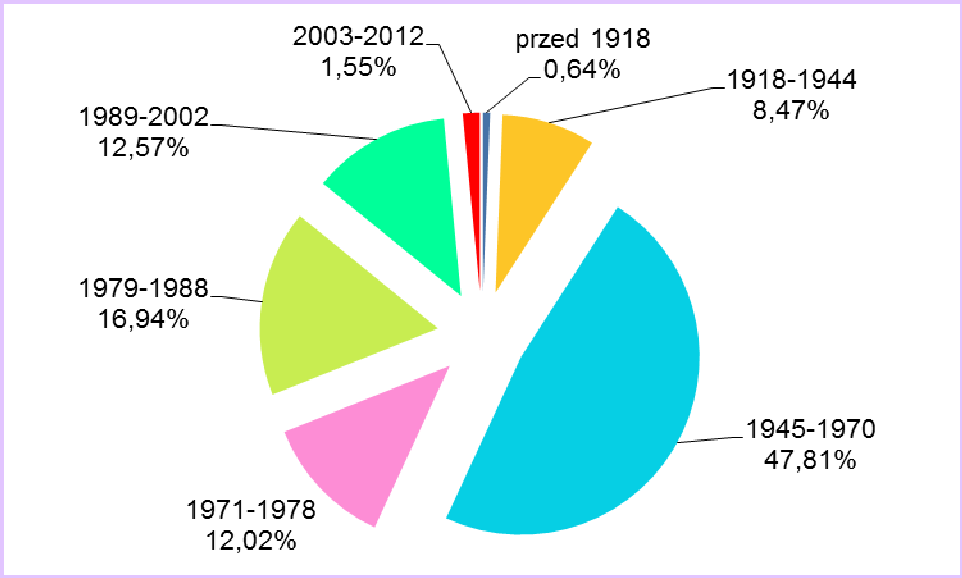

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

Mieszkania wybudowane po 1989 roku stanowią tylko około 14% ogółu wśród zasobów do 2002 roku. To właśnie ta grupa powinna charakteryzować się wyższymi standardami zamieszkania oraz lepszym stanem technicznym. Należy zauważyć, że czym starszy budynek, tym niższy standard zamieszkania. Wraz z upływem czasu zmieniały się stosowane technologie wykonania materiałów budowlanych i wykończeniowych. Na obszarze Gminy znaleźć można zatem zarówno budynki, których mury wykonano z cegły, stropy z drewna oraz takie, gdzie zastosowano ocieplenie przegród budowlanych materiałami termoizolacyjnymi. Istnieją też budynki starsze, które zostały poddane remontom i termomodernizacji. Wiele z nich wymaga jednak przeprowadzenia właśnie takich prac, co pozwoli na zaoszczędzenie energii cieplnej, a tym samym zmniejszenie emisji substancji szkodliwych do powietrza.

3.3.3. Oświata i edukacja

- INSTYTUCJE OŚWIATY

Na obszarze gminy Parysów funkcjonują:

- Zespół Placówek Oświatowych w Parysowie,
- Szkoła Podstawowa w Woli Starogrodzkiej,
-

W gminie Parysów stopniowo wzrasta odsetek dzieci w wieku 3 – 6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym. W 2013 roku było 62,8%. Jest to jedna z najniższych wartości wśród gmin wiejskich powiatu garwolińskiego. W całym powiecie było 73,6% dzieci we wskazanej grupie. Wśród gmin wiejskich najwyższy odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym wystąpił w gminie Borowie, zaś najniższy w gminie Trojanów.

Tabela 19: Dzieci w wieku 3 - 6 lat objęte wychowaniem przedszkolnym w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego oraz w powiecie [%]

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
powiat garwoliński	43,9	43,6	44,2	45,6	46,6	50,4	58,8	64,0	66,9	69,6	73,6
Borowie	27,8	34,2	32,8	39,2	37,1	42,7	61,5	64,2	67,3	74,3	87,6
Garwolin	31,4	31,0	34,1	38,8	38,1	43,4	57,9	58,3	60,1	64,8	65,3
Górzno	27,8	29,8	28,2	25,9	32,0	26,4	32,7	55,5	60,1	63,2	68,0
Łaskarzew	30,9	36,7	35,2	34,0	37,5	37,8	38,6	49,8	55,9	47,3	55,2
Maciejowice	43,4	39,0	41,7	37,7	39,8	37,9	60,0	55,2	57,9	65,1	66,0
Miastków Kościelny	51,9	48,9	46,6	47,4	46,3	57,2	64,6	64,7	67,3	65,8	70,1
Parysów	38,0	39,7	41,0	45,7	47,8	51,0	56,5	58,1	60,9	62,4	62,8
Sobolew	45,2	46,3	48,8	51,0	59,1	56,9	55,8	61,7	64,1	61,7	68,0
Trojanów	27,2	27,9	22,4	24,3	26,5	22,8	33,8	39,7	42,9	53,5	45,0
Wilga	40,8	41,7	42,6	56,5	53,7	51,7	57,2	57,8	64,6	59,3	65,5

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Tabela 20: Edukacja

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
przedszkole	jedn.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	dzieci	79	79	83	84	85	89	112	114	115	123	125
	miejsca	60	60	74	74	60	60	60	60	60	60	125
oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	jedn.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	dzieci	8	12	8	12	15	12	9	12	18	13	12
szkoły podstawowe	jedn.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	osoby	366	359	336	312	313	298	292	290	294	287	298
gimnazja	jedn.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	osoby	188	191	199	206	196	184	158	153	144	139	130

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W 2013 roku liczba uczniów w szkołach podstawowych w porównaniu do roku 2003 zmniejszyła się. Od około 6 lat kształtuje się na podobnym poziomie. Maleje natomiast liczba gimnazjalistów, należy jednak przypuszczać, że w kolejnych latach będzie utrzymywać się na obecnym poziomie.

Na obszarze gminy Parysów nie funkcjonują szkoły ponadgimnazjalne. W celu kontynuowania nauki młodzież musi dojeżdżać do większych miast.

Obowiązek dowozu dzieci do szkół Gmina wypełnia za pośrednictwem 2 pojazdów.

- POZIOM WYKSZTAŁCENIA MIESZKAŃCOW

Poziom wykształcenia ludności w gminie Parysów można przybliżyć tylko na podstawie danych z 2002 roku, pochodzących z Narodowego Spisu Powszechnego. Oto dane statystyczne, w nawiasie podano procent w ogółem wykształconych:

- wykształcenie wyższe – 54 osoby (1,6%): 21 mężczyzn, 33 kobiety;
- policealne – 41 osób (1,3%): 7 mężczyzn, 34 kobiety;
- średnie ogólnokształcące i zawodowe – 470 osób (14,3%): 174 mężczyzn, 296 kobiet;
- zasadnicze zawodowe – 813 osób (24,7 %): 450 mężczyzn, 363 kobiety;
- podstawowe ukończone – 1568 osób (47,6%): 841 mężczyzn, 727 kobiet;

– podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego – 346 osób (10,5%): 134 mężczyzn, 212 kobiet.

W 2002 roku znikomy odsetek osób – zaledwie 1,6% - legitymował się wykształceniem wyższym, większość stanowiły kobiety. W Gminie Parysów przeważały osoby, które posiadały wykształcenie podstawowe ukończone (47,6%) i zasadnicze zawodowe (24,7%). Kolejną grupę stanowiły osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym i zawodowym (14,3%). Wykształcenie podstawowe nieukończone i bez wykształcenia dotyczyło 10,5% osób. Są to dane zatrważające, aczkolwiek nieaktualne.

Wykres 7: Poziom wykształcenia ludności w gminie Parysów (ostatnie dostępne dane 2002 rok)

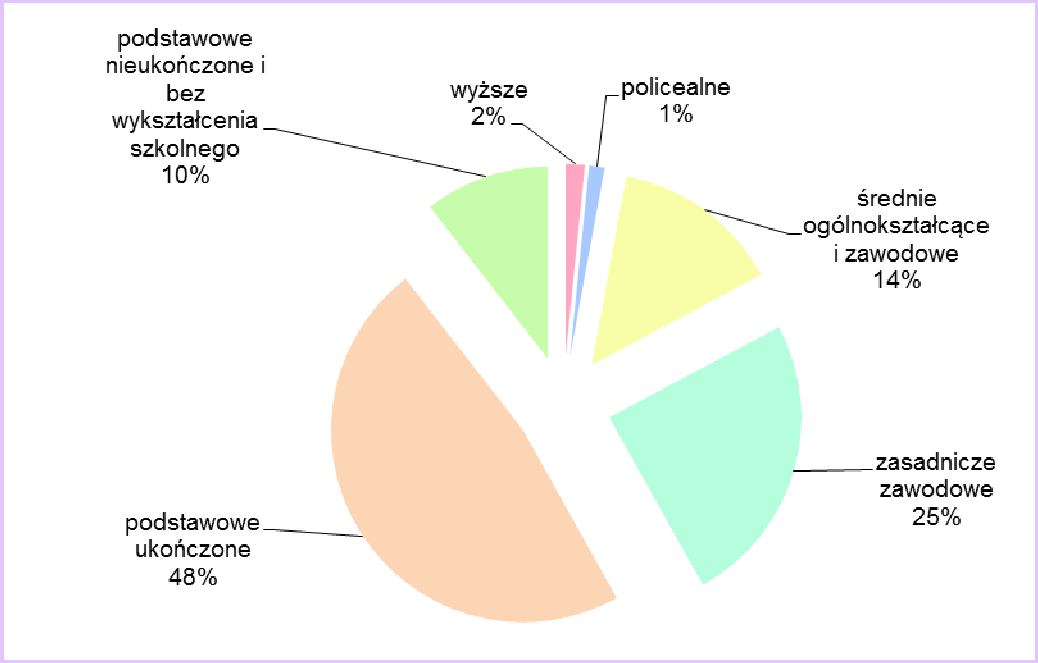

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Poniżej przedstawiono dane dotyczące poziomu wykształcenia w powiecie garwolińskim oraz powiatach z województwa mazowieckiego, graniczącego z nim. Są to dane za 2011 rok. Kolorem jasnym czerwonym oznaczono najwyższy, zaś jasnym zielonym najniższy udział procentowy ludności w danej grupie wykształcenia wśród powiatów. Z danych wynika, że najlepiej wykształceni mieszkańcy zamieszkują powiat otwocki, zaś najsłabiej wykształceni – powiat siedlecki. W powiecie garwolińskim dane te są uśrednione, zarejestrowano tu najwyższy odsetek osób z wykształceniem gimnazjalnym. Niepokoi jednak liczba osób z wykształceniem podstawowym ukończonym, jest wysoka, ale nie odbiega od tej w pozostałych powiatach.

Tabela 21: Poziom wykształcenia w wybranych powiatach woj. mazowieckiego w roku 2011

poziom wykształcenia	**siedlecki**		**kozienicki**		**garwoliński**	
	osoba	udział %	osoba	udział %	osoba	udział %

wyższe	7219	10,34%	7074	12,95%	11149	12,14%
średnie i policealne – ogółem	17535	25,12%	15982	29,26%	27633	30,08%
zasadnicze zawodowe	18124	25,96%	12647	23,16%	22863	24,89%
gimnazjalne	4259	6,10%	3156	5,78%	5824	6,34%
podstawowe ukończone	19229	27,55%	13294	24,34%	21301	23,19%
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	2509	3,59%	1141	2,09%	1671	1,82%

poziom wykształcenia	**miński**		**otwocki**		**grójecki**	
	osoba	udział %	osoba	udział %	osoba	udział %
wyższe	19952	15,88%	20859	20,11%	11010	12,92%
średnie i policealne – ogółem	42613	33,92%	36666	35,35%	26577	31,19%
zasadnicze zawodowe	27334	21,76%	19523	18,82%	19741	23,17%
gimnazjalne	6368	5,07%	4922	4,75%	4308	5,06%
podstawowe ukończone	25160	20,03%	17733	17,10%	20899	24,53%
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	1935	1,54%	1366	1,32%	1555	1,82%

Źródło: Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych, Narodowy Spis Powszechny 2011 Ludność

- KOMPUTERYZACJA

Poniżej przedstawiono statystyki dotyczące ilości uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu do użytku uczniów. Widoczne jest zmniejszanie się wartości wskaźnika w kolejnych latach, co jest zjawiskiem pozytywnym i świadczy o rozwoju komputeryzacji w placówkach oświaty. W szkołach podstawowych w gminie Parysów na komputer z dostępem do Internetu przypadało w 2012 roku 7,36 osoby, zaś w gimnazjum 13,9 osoby. Są to stosunkowo duże wartości, wskaźnik dla szkół podstawowych był niższy od tego w powiecie, zaś w gimnazjum znacznie przewyższał ten dla powiatu.

Tabela 22: Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów (osoby) w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego i w powiecie

jednostka terytorialna	**szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych**									
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
powiat garwoliński	35,39	31,74	26,83	12,54	11,77	9,02	8,56	8,33	8,46	8,31
Borowie	48,55	41,08	20,77	8,12	5,60	5,19	4,78	6,72	6,68	6,79
Garwolin	79,09	41,80	33,08	10,81	10,68	8,81	8,93	9,26	8,76	7,83
Górzno	65,30	62,60	53,00	24,87	8,95	8,25	8,22	7,73	6,83	6,98
Łaskarzew	11,25	10,53	10,66	9,72	9,51	6,10	7,98	7,95	7,93	7,35
Maciejowice	20,31	26,69	26,72	17,28	17,88	11,00	11,36	9,23	12,68	12,33
Miastków Kościelny	27,00	19,59	16,64	8,61	7,04	5,27	5,41	5,29	5,30	5,20
Parysów	20,33	19,94	14,00	8,00	8,03	5,52	5,21	5,00	5,07	7,36
Sobolew	53,31	48,12	46,29	9,64	9,75	8,91	8,22	8,06	7,72	7,36
Trojanów	28,17	20,84	20,35	9,44	13,19	8,50	6,06	5,83	5,45	5,08
Wilga	18,40	34,25	21,61	11,48	10,89	8,70	8,81	8,50	8,65	8,64

jednostka terytorialna	**gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych**									
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**

powiat garwoliński	24,95	22,80	22,09	14,14	12,43	11,15	10,30	9,30	9,15	8,94
Borowie	236,00	247,00	0,00	8,82	6,69	5,45	5,43	4,72	4,83	4,14
Garwolin	11,60	10,76	10,55	9,78	7,98	7,42	6,85	6,43	6,15	7,02
Górzno	25,42	28,45	30,91	29,82	8,84	12,40	12,00	10,58	10,46	9,69
Łaskarzew	23,10	23,20	22,40	20,40	23,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Maciejowice	20,05	20,95	19,26	9,97	12,38	12,03	11,17	10,72	10,48	9,83
Miastków Kościelny	25,40	25,10	22,30	23,30	10,35	10,62	9,76	8,38	8,29	7,48
Parysów	20,89	11,24	11,71	12,12	11,53	18,40	15,80	15,30	14,40	13,90
Sobolew	22,43	41,64	22,43	28,25	13,69	13,70	9,29	8,00	6,98	6,72
Trojanów	39,33	26,21	23,40	8,12	8,76	7,68	7,03	6,95	7,23	6,87
Wilga	24,70	22,80	22,10	22,22	18,30	17,50	16,80	17,90	16,80	14,27

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Możliwości szkół co do wyposażenia placówek w komputery z dostępem do Internetu przeznaczone do użytku uczniów są dość ograniczone. Wartości wskaźników zmieniają się więc w poszczególnych latach głównie ze względu na zmianę liczby uczniów.

3.3.4. Opieka zdrowotna

W gminie Parysów funkcjonuje:

- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej świadczący usługi dla ludności w zakresie opieki zdrowotnej. Z NFZ umowę ma podpisanych trzech lekarzy: lekarz internista, lekarz rodzinny oraz pediatra. W NZOZ zatrudnione są cztery pielęgniarki: zabiegowa, położna, szkolna i środowiskowa, która odwiedza chorych w ich miejscu zamieszkania. Wzrasta w Gminie liczba udzielonych porad z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej.
- apteka,
- gabinet stomatologiczny.

Lecznictwo szpitalne, inspekcja sanitarna znajdują się w Garwolinie.

Na terenie gminy Parysów działają stowarzyszenia:

- Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna w Parysowie,
- Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna w Choinach,
- Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna w Łukówcu,
- Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna w Kozłowie,
- Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna w Starowoli,
- Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna w Stodzewie,
- Stowarzyszenie Ochotnicza Straż Pożarna w Woli Starogrodzkiej.

3.3.5. Określenie grup społecznych wymagających wsparcia

Jak podaje Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 Nr 64 poz. 593), Art. 17. 1. Do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy:

1) opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka;
2) sporządzanie, zgodnie z art. 16a, oceny w zakresie pomocy społecznej;
3) udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym;
4) przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych;
5) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych;
6) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego;
7) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych;
8) przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego;
9) opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem;
10) praca socjalna;
11) organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
12) prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych;
13) (uchylony);
14) dożywianie dzieci;
15) sprawienie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym;
16) kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu;
    16a) pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego;
17) sporządzanie sprawozdawczości oraz przekazywanie jej właściwemu wojewodzie, również w formie dokumentu elektronicznego, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego;
18) utworzenie i utrzymywanie ośrodka pomocy społecznej, w tym zapewnienie środków na wynagrodzenia pracowników;
19) przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych;

20) opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

2. Do zadań własnych gminy należy:

1) przyznawanie i wypłacanie zasiłków specjalnych celowych;
2) przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze;
3) prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki;
4) podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznanych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych;
5) współpraca z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert pracy oraz informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach poradnictwa zawodowego i o szkoleniach oraz realizacji Programu Aktywizacja i Integracja, o którym mowa w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Art. 18.

1. Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy:

1) (uchylony);
2) (uchylony);
3) organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
4) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną;
5) prowadzenie i rozwój infrastruktury środowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
6) realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia;
7) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom, o których mowa w art. 5a;
8) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia oraz zapewnianie posiłku i niezbędnego ubrania cudzoziemcom, którym udzielono zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
9) wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Zadania z zakresu pomocy społecznej realizuje na analizowanym obszarze Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Parysowie. GOPS w Parysowie współpracuje z wieloma instytucjami, organizacjami społecznymi i osobami fizycznymi. Są to: szkoły, Posterunek Policji w Parysowie, Sąd Rejonowy

w Garwolinie, Powiatowy Urząd Pracy w Garwolinie oraz innymi organizacjami i instytucjami. Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. zobowiązała gminy do opracowania i realizacji gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka.

Na obszarze Gminy wdrażane są procedury zawarte w *Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Parysów na lata 2010 – 2015*. Jak zapisano w dokumencie: „Niniejsza strategia stworzona została z myślą o społeczności lokalnej Gminy Parysów działając ku ulepszaniu sytuacji społeczności lokalnych zjednoczonymi wysiłkami organizacji społecznych, publicznych, oświatowych i innych instytucji mobilizując przy tym wszelkie siły społeczne, opartych na wspólnym planie – strategii."

Najczęstszymi przyczynami kwalifikującymi do pomocy GOPS są: ubóstwo, niepełnosprawność, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, długotrwała choroba, alkoholizm i bezrobocie. Z pomocy korzystają również osoby z trudnościami w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego, powodem przyznania pomocy bywają także przemoc w rodzinie, zdarzenia losowe. Dodatkowym wsparciem, udzielanym mieszkańcom gminy, są świadczenia rodzinne, zasiłki pielęgnacyjne, świadczenia pielęgnacyjne, zaliczki alimentacyjne oraz świadczenia z funduszu alimentacyjnego. Poniżej przedstawiono dane obrazujące skalę poszczególnych problemów mieszkańców Gminy.

Tabela 23: Liczba rodzin (R) oraz liczba osób w rodzinach (O) korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Parysowie w latach 2004 – 2008 według powodów przyznania pomocy

powody trudnej sytuacji życiowej	2004		2005		2006		2007		2008	
	R	O	R	O	R	O	R	O	R	O
ubóstwo	49	157	63	311	92	418	111	471	84	334
bezrobocie	59	260	85	347	79	382	48	169	53	181
niepełnosprawność	32	142	41	129	48	138	23	63	27	71
długotrwała choroba	30	99	33	133	23	78	45	119	43	110
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	76	389	86	469	92	464	87	470	78	431
alkoholizm	12	69	20	79	42	212	14	56	14	59
przemoc w rodzinie	0	0	1	4	10	47	10	49	1	6

Źródło: *Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Parysów na lata 2010 – 2015 [za:]* dane Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Parysowie

Poniżej przedstawiono grupy społeczne wymagające wsparcia z obszaru Gminy w oparciu o *Gminną Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Parysów na lata 2010 – 2015*, cytując jej zapisy, albowiem najlepiej odzwierciedla ona zastaną w Gminie sytuację.

- OSOBY BEZROBOTNE

W latach 2004 – 2008 liczba rodzin oraz osób w tych rodzinach korzystających z pomocy społecznej ulega wahaniom, w ostatnich latach jednak zmniejszała się. „Problem stanowią jednak osoby długotrwale bezrobotne, które nie wróciły na rynek pracy i już pewnie nie wrócą. Do najczęstszych spotykanych barier społecznych wejścia na rynek pracy tak w gminie Parysów jak i w całym kraju jest:

- brak wyuczonego zawodu,
- niskie kwalifikacje,
- dezaktualizacja zawodu,
- niedopasowanie posiadanego wykształcenia i przygotowania zawodowego do potrzeb lokalnych pracodawców,
- brak gruntownego doświadczenia zawodowego wynikającego z częstej zmiany pracy i podejmowania prac jakichkolwiek dla ratowania własnej egzystencji.

Długotrwałe bezrobocie pozostawiło również negatywne skutki społeczne w rodzinach osób nim dotkniętych. Bieda, bezradność, strach oraz stres pozostawią swoje piętno na długi czas. (…) Bezrobocie, przyczyniając się do zubożenia materialnego, w bezpośredni sposób wpływa na poziom życia rodzin, wywierając negatywne skutki zwłaszcza w postaci:

- dezintegracji rodziny,
- zmniejszenia siły wsparcia emocjonalnego i solidarności pomiędzy członkami rodziny,
- zwiększenia ryzyka zaistnienia patologii życia społecznego.

Długookresowe bezrobocie ma wpływ na ekonomiczną i psychospołeczną sferę życia człowieka bezrobotnego oraz jego rodzinę. Jednym z pierwszych skutków utraty pracy jest obniżenie standardu życia rodziny, także wtedy, gdy otrzymywane są świadczenia kompensujące płacę. Sytuacja materialna osób dotkniętych bezrobociem zależy od ich standardu życia w czasie zatrudnienia, a zwłaszcza od posiadanych dóbr trwałego użytku, oszczędności i długów. Trudności finansowe w takich rodzinach prowadzą do drastycznych ograniczeń wydatków nawet na podstawowe potrzeby bytowe. Problem bezrobocia dotyczy nie tylko osoby nim dotkniętej, lecz także całej rodziny. Pogorszenie funkcjonowania rodziny jest proporcjonalne do okresu pozostawania bez pracy, i może przejawiać się problemami i kryzysem w rodzinie, a nawet doprowadzić do jej rozpadu. Pojawia się także groźba przyjmowania przez dzieci negatywnych wzorów osobowych, a w konsekwencji „dziedziczenia statusu osoby bezrobotnej". (…) Niepokojący jest wpływ bezrobocia na zachowania patologiczne. Szczególnie niebezpiecznym zjawiskiem staje się alkoholizm i przemoc w rodzinie. Długie pozostawanie bez pracy może powodować procesy dezintegracji życia rodzinnego. Przymusowa bezczynność zawodowa i nieuregulowany tryb życia wyzwalają zachowania społecznie nieakceptowane, skierowane na rodzinę i lokalne środowisko. Negatywne emocje związane z sytuacją bezrobocia przenoszone są na najbliższych, na środowisko rodzinne. Długotrwałe bezrobocie, z jego negatywnymi konsekwencjami psychospołecznymi, wymaga odpowiednich form oddziaływań pomocy społecznej oraz instytucji bezrobotnych organizacji zajmujących się reintegracją zawodową."

Strukturę zarejestrowanych osób bezrobotnych z obszaru gminy Parysów przedstawiono w rozdziale *Rynek pracy*.

- UBÓSTWO

„Określa się jako stan, w którym jednostce czy grupie społecznej brakuje środków na zaspokojenie podstawowych potrzeb, uznawanych w danej społeczności za niezbędne. Pod pojęciem „podstawowych potrzeb" należy przyjąć katalogowe ujęcie potrzeb ustawą o pomocy społecznej na których uzupełnienie czy pokrycie można przyznać świadczenia pieniężne z pomocy społecznej tj.: żywność, opał, schronienie, leki, leczenie i odzież. (…) Ubóstwo spowodowane jest bezrobociem, niskimi wynagrodzeniami i świadczeniami emerytalno-rentowymi, z których niejednokrotnie utrzymują się całe rodziny. Trudności ze zdobyciem pracy oraz utrzymująca się od wielu lat niekorzystna sytuacja finansowa gospodarstw powiązanych z rolnictwem to główne czynniki, które wpłynęły na pogorszenie się sytuacji materialnej części rodzin w naszej gminie. Pomimo spadku bezrobocia i znalezienia przez wielu ludzi pracy problem bezrobocia w gminie pozostawił negatywne skutki. Ponadto znaczna część osób z uwagi na długotrwałe bezrobocie nie wróciła na rynek pracy i pewnie już nie wróci. W ośrodku pomocy społecznej zaczynają pojawiać się już dorosłe dzieci tych osób, wyrastające w środowisku dotkniętym biedą, bezradnością, strachem, złością i niesamowitym stresem. Niedostatek materialny sprawia, że rodziny ograniczają kształcenie dzieci. W ten sposób dokonuje się powielanie przez dzieci poziomu wykształcenia i statusu zawodowego oraz materialnego rodziców." Liczba ubogich rodzin oraz osób w tych rodzinach wzrasta.

- PROBLEMY RODZINNE

„Rodzina, która funkcjonuje w sposób umożliwiający swoim członkom stały rozwój, jest otwarta na kontakty z otoczeniem, relacje między członkami opierają się na szczerości i wzajemności a role i normy wyraźnie są określone i akceptowane przez poszczególnych członków uważana jest za rodzinę prawidłową. Zaburzenia w realizacji funkcji rodziny lub zanik niektórych z funkcji można nazwać dysfunkcyjnością rodziny. W sytuacjach krańcowych dochodzi do pojawienia się patologii i rozpadu rodziny. Rodziny dysfunkcyjne nie są w stanie wypełniać przypisanych im ról społecznych w zakresie wychowawczym, co odbija się na przyszłości następnego pokolenia. Na nieprawidłowe funkcjonowanie rodziny mają wpływ:

- trudna sytuacja materialna i mieszkaniowa;
- konflikty wewnątrzrodzinne;
- rozwody;
- oziębłość emocjonalna;
- alkoholizm i przemoc w rodzinie;
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (rodziny wielodzietne i niepełne).

- OSOBY STARSZE

„Starość - inaczej proces starzenia się - to stopniowe, wraz z wiekiem, zmniejszanie się aktywności biologicznej organizmu. (…). Strategia w stosunku do ludzi starych skierowana jest na podtrzymanie ich sprawności ruchowej, intelektualnej, umożliwiającej zaspokojenie podstawowych potrzeb, a także ich aktywności społecznej oraz łagodzenie trudności związanych z wiekiem. (…) Mówiąc „osoby

starsze", mamy na myśli osoby w wieku poprodukcyjnym. W grupie tej oprócz problemów dotyczących sprawności fizycznej mamy również do czynienia ze zmianami psychicznymi, wpływającymi na zdolność funkcjonowania w środowisku. Sytuacja ludzi starszych, w okresie szybkich zmian gospodarczych, jest złożona i uwarunkowana takimi czynnikami jak: pogorszenie stanu zdrowia, opieka zdrowotna, zanik tradycji międzypokoleniowych, przemiany kulturowe, niekorzystne warunki życia i pogorszenie sytuacji materialnej. Towarzyszy temu brak aktywności społecznej, osamotnienie, izolacja, nieporadność życiowa. Występuje stopniowe obniżenie procesów poznawczych, sztywność schematów myślowych, mniejsza zdolność przystosowawcza do nowych sytuacji, osłabienie pamięci. W sferze uczuć pojawia się osłabienie zainteresowania innymi osobami, niestabilność emocjonalna, zmienność nastrojów, płaczliwość, skłonność do depresji, egoizm, wzrost podejrzliwości i poczucie zagrożenia, postawa roszczeniowa, domaganie się pomocy. Uwzględniając specyfikę środowiska osób starszych, istnieje konieczność stworzenia systemu, który będzie uwzględniał ich najważniejsze potrzeby."

- OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE

„Niepełnosprawność – to stan fizyczny lub psychiczny trwale lub okresowo utrudniający, ograniczający lub uniemożliwiający jednostce wypełnianie zadań życiowych i ról społecznych. Ustawa o pomocy społecznej definiuje osobę niepełnosprawną jako osobę niezdolną do pracy legitymującą się stosownym orzeczeniem o niepełnosprawności. (…) Zmieniający się i upadający system służby zdrowia powoduje powstawanie barier dla osób wymagających pomocy medycznej. Są to między innymi bariery:

- ograniczony dostęp do lekarzy specjalistów w zakładach kontraktowanych przez NFZ, zwłaszcza gdy sytuacja wymaga pilnej i natychmiastowej konsultacji medycznej;
- brak odpowiedniego sprzętu diagnostycznego w zakładach opieki zdrowotnej, co zmusza osoby ciężko chore i niepełnosprawne do podróży w miejsca gdzie sprzęt ten jest dostępny;
- bariera finansowa uniemożliwiająca zakup niezbędnych medykamentów czy sprzętu medycznego lub rehabilitacyjnego.

Osoby niepełnosprawne napotykają liczne przeszkody związane z samodzielnym funkcjonowaniem. Są to problemy spotykane w życiu codziennym, rodzinie, pracy, urzędach, na ulicy, przybierające postać barier: architektonicznych, psychicznych, materialnych, prawnych czy społecznych. Od stopnia niepełnosprawności zależy czy osoba niepełnosprawna osiągnie odpowiednie wykształcenie, uzyska zatrudnienie, zapewni sobie materialne warunki życia, dostęp do infrastruktury medycznej i rehabilitacyjnej, do systemu edukacji i kultury. Obok tych utrudnień osoba niepełnosprawna musi pokonać funkcjonujące nadal w społeczeństwie bariery świadomościowe, bierność, niezrozumienie, niechęć i niewiedzę. Na podobne problemy napotykają osoby długotrwale chore, które w okresie choroby mają ograniczone możliwości wypełniania swych ról społecznych, a nawet rodzinnych." W 2008 roku z pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności korzystało 27 rodzin, w których funkcjonowało 71 osób.

- DŁUGOTRWAŁA CHOROBA

„Choroba, która z medycznego punktu widzenia określana jest jako choroba przewlekła. Niepełnosprawność oraz długotrwała choroba znajdują się w katalogu przesłanek do udzielenia pomocy społecznej, zgodnie z art. 7 pkt 5 i 6 ustawy o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r.". Liczba beneficjentów pomocy społecznej wzrasta, w 2008 roku były to 43 rodziny obejmujące 110 osób.

- ALKOHOLIZM

„To choroba, która zaczyna i rozwija się podstępnie bez świadomości zainteresowanej osoby. Polega na niekontrolowanym piciu napojów alkoholowych i może doprowadzić do przedwczesnej śmierci. Z problemem nadużywania alkoholu pracownicy socjalni spotykają się od wielu lat, niepokojącym jest jednak fakt wzrastania liczby osób uzależnionych od alkoholu i obniżania wieku pierwszego z nim kontaktu. W rodzinach, które objęte są pomocą Ośrodka Pomocy Społecznej w Parysowie pracownicy dość często obserwują stwarzanie sytuacji sprzyjających piciu alkoholu, stosowanie zachęty do jego spożywania i przedstawienie łatwości jego spożywania. Szczególnego znaczenia w tych rodzinach nabiera wzorzec picia alkoholu i niekorzystny wpływ rozbieżności między zachowaniem rodziców a wymaganiami stawianymi wobec dziecka co do spożywania alkoholu, brak kontroli rodziców i stosowanie niewłaściwych metod wychowawczych. W wielu środowiskach daje się zauważyć zjawisko „dziedziczenia" alkoholizmu. Problem nadużywania alkoholu przez podopiecznych pomocy społecznej jest bardzo skomplikowany ponieważ obok alkoholizmu występują zaburzenia komunikacji między członkami rodziny, bieda, problemy wychowawcze i zdrowotne, a nierzadko przemoc. Praca z tą dysfunkcyjną grupą jest bardzo trudna, długotrwała i często skazana na niepowodzenie z uwagi na brak środków przymusu.

(…) dane (…) nie odzwierciedlą problemu alkoholowego w gminie z uwagi na fakt, iż pracownicy ośrodka pomocy nie mogą zawrzeć w kartotece podopiecznego problemu alkoholizmu o ile ten nie został zdiagnozowany przez lekarza specjalistę. Pomimo tego faktu należy szczególnie zaznaczyć, iż problem nagminnego nadużywania alkoholu w rodzinach występuje u 8,89 % rodzin objętych pomocą społeczną w 2008 r. (…) Na terenie Gminy Parysów działa Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (…). Realizacja zadań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych prowadzona jest w postaci Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych uchwalanego corocznie przez Radę Gminy.

Zakres działalności komisji przedstawia się następująco:

- kreowanie lokalnej polityki wobec alkoholu poprzez aktywny udział w tworzeniu i opiniowaniu lokalnych aktów prawnych,
- popularyzowanie nowoczesnej wiedzy z zakresu profilaktyki rozwiązywania problemów alkoholowych,
- prowadzenie kontroli przestrzegania warunków sprzedaży, podawania i spożywania napojów alkoholowych,
- działania zmierzające do poddania się leczeniu odwykowemu osób uzależnionych od alkoholu.

Z danych Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wynika, że znaczna część mieszkańców gminy nadużywa alkoholu. Niepokojącym zjawiskiem jest spożywanie alkoholu przez młodzież. W 2008 r. Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wysłała 11 zawiadomień o spotkaniu z psychoterapeutą , specjalistą terapii uzależnień. Zgłosiła się 1 osoba. Do Punktu Pierwszego Kontaktu i na pisma członków komisji zgłaszają się osoby uzależnione od alkoholu i współuzależnione, otrzymują informacje o możliwości podjęcia terapii, oraz wsparcie ze strony komisji i stałą współpracę, oraz potrzebne materiały edukacyjne pozwalające bliżej zrozumieć problem nadużywania alkoholu i możliwości jego rozwiązania. Na stałe z Komisją współpracuje 15 rodzin. W 2008 roku na spotkanie z psychoterapeutą, specjalistą terapii uzależnień przyszło 5 osób W wyniku nadużywania alkoholu wzrasta przestępczość oraz agresja potęgująca zjawiska przemocy w rodzinach Od 1 stycznia do 31 grudnia 2008 r. na terenie gminy Parysów Policja:

- stwierdziła naruszenie zakazu spożywania/nabywania alkoholu na podstawie art. 43 Ustawy o wychowaniu w trzeźwości – 53,
- ujawniła nietrzeźwych nieletnich – 1,
- izolowała nietrzeźwych z miejsc publicznych ogółem – 24,
- w tym doprowadzono:
    - do Policyjnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych do wytrzeźwienia – 6,
    - do miejsc zamieszkania – 17.

Stwierdza się bardzo często przypadki ukrywania problemu alkoholowego i związanej z tym przemocy w rodzinach. Okazuje się, że żony alkoholików zgłaszają się o pomoc dopiero po długotrwałym okresie nadużywania przez męża alkoholu i stosowania przemocy.” W 2008 roku z pomocy społecznej korzystało 14 rodzin.

- NARKOMANIA

„Jest określana jako stałe lub okresowe używanie w celach innych niż medyczne środków odurzających lub substancji psychotropowych albo środków zastępczych, w wyniku czego może powstać lub powstało uzależnienie od nich. Uzależnienie to jest jednym z najpoważniejszych problemów społecznych. Prowadzi do zaburzeń osobowości, zaniku uczuć wyższych i zmian w narządach zwłaszcza w układzie nerwowym.

Substancje narkotyczne mają co najmniej trzy wspólne właściwości:

- wywołują uczucie błogostanu;
- powodują fizyczne i psychiczne uzależnienie się człowieka od środków narkotycznych, czego następstwem jest zjawisko głodu narkotycznego;
- zażywanie ich prowadzi do postępującej w dość szybkim tempie fizycznej, psychicznej i społecznej degradacji narkomana.

Przyczyny występowania narkomanii, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży, są bardzo złożone. Są to:

- skłonność do nałogów szczególnie wśród dzieci i młodzieży nadwrażliwej jako cecha osobowości,

- wpływ grupy rówieśniczej;
- trudne sytuacje życiowe;
- ciekawość;
- bezradność życiowa.

(…) Na terenie naszej gminy niezbędne wydaje się uświadomienie społeczeństwa w zakresie profilaktyki i przeciwdziałania narkomanii. W szkołach prowadzone są programy profilaktyczne. Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wspiera działania propagujące zdrowy styl życia poprzez organizowanie zajęć sportowo-rozrywkowych, organizuje i finansuje spektakle teatralno-widowiskowe i koncerty profilaktyczne."

- PRZEMOC W RODZINIE

„Pojęcie przemocy w rodzinie obejmuje wszelkie odmiany złego traktowania tych członków w rodzinie, którzy nie są w stanie się bronić. Przemoc domowa może być zarówno skutkiem, jak i przyczyną dysfunkcji w rodzinie, bez wątpienia należy sklasyfikować ją do kategorii zachowań negatywnych o dużej szkodliwości społecznej. (…) W roku 2006 - 2007 pracownicy ośrodka reagowali w 10 przypadkach przemocy w rodzinie, współpracując w tym zakresie z policją i sądem. Niebieskich kart pomocy społecznej założono za zgodą ofiary w jednym przypadku, pozostałe ofiary karty takie posiadają dzięki interwencji i pomocy policji."

3.3.6. Rynek pracy

Liczba osób zatrudnionych, posiadających własną działalność oraz osób pozostających bez zatrudnienia na danym obszarze wywiera ogromny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy danej jednostki terytorialnej. Poniżej przedstawiono dane obrazujące sytuację na rynku pracy w gminie Parysów, uwzględniając dane dotyczące poziomu bezrobocia. Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych malała do 2008 roku i od tego momentu przybiera tendencję wzrostową. W roku 2014 zmniejszyła się w porównaniu do tej z 2003 roku. Co roku, wg podziału na płeć, zarejestrowanych było więcej mężczyzn, co najmniej o 5 punktów procentowych, przy czym największą różnicę zarejestrowano w roku 2012 i wynosiła ona 17,43 punktu procentowego.

Tabela 24: Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych z obszaru gminy Parysów

rok	**ogółem**	**mężczyźni**	**udział % mężczyzn**	**kobiety**
2003	318	198	62,26%	120
2004	320	210	65,63%	110
2005	315	207	65,71%	108
2006	293	179	61,09%	114
2007	205	129	62,93%	76
2008	163	90	55,21%	73
2009	211	120	56,87%	91
2010	195	117	60,00%	78
2011	193	118	61,14%	75

2012	218	147	67,43%	71
2013	212	142	66,98%	70
2014	226	147	65,04%	79

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Zależności przedstawia wykres poniżej.

Wykres 8: Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych z obszaru gminy Parysów

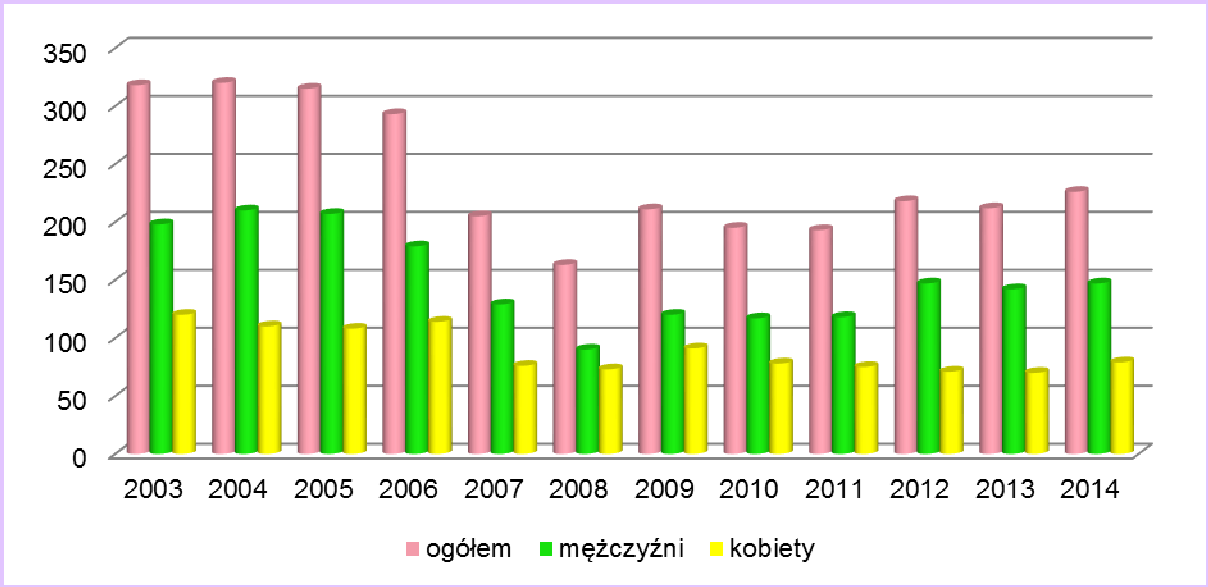

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

W 2014 roku udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie Parysów wyniósł 9,1%. Najwyższą wartość zarejestrowano w latach 2003 – 2004 (14,1%), zaś najniższą w roku 2008 i było to 6,8%.

Wykres 9: Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie Parysów

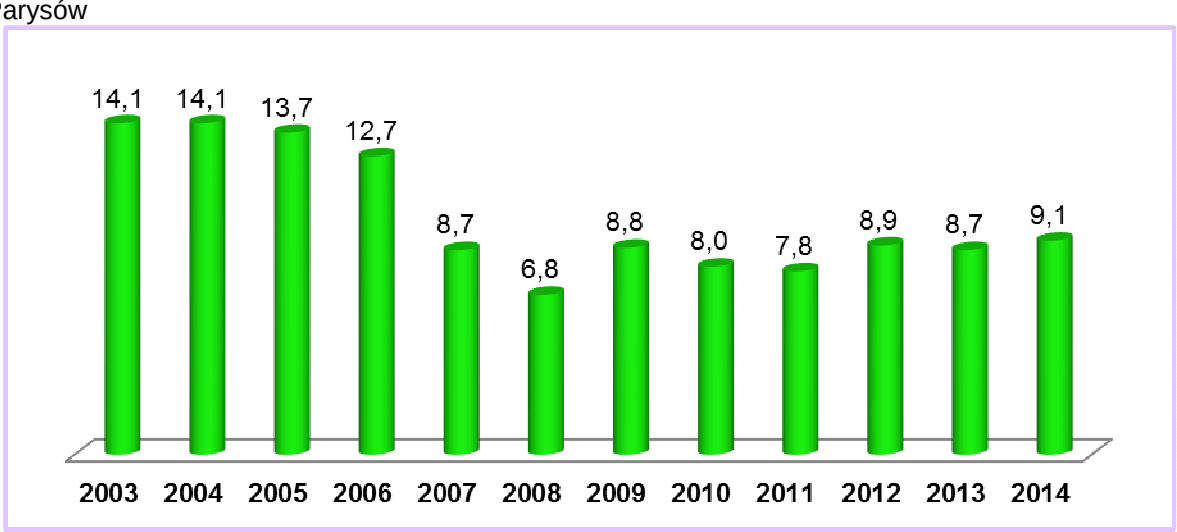

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

Poniżej przedstawiono dane z Powiatowego Urzędu Pracy w Garwolinie na koniec 2010 roku. Na 195 osób zarejestrowanych z obszaru gminy Parysów, 40% stanowiły kobiety. 52,3% stanowiły osoby

długotrwale bezrobotne. Problemem jest wykształcenie mieszkańców – 68,21% zarejestrowanych nie posiadało wykształcenia średniego. Około 43% osób nie posiadało kwalifikacji zawodowych, a około 32% doświadczenia zawodowego. Około 23% stanowiły osoby powyżej 50 roku życia, zaś około 26,7% osoby młode do 25 roku życia. Prawo do zasiłku posiadało zaledwie 15,38% zarejestrowanych. 2,56% to osoby samotnie wychowujące dzieci, 3,59% to kobiety po urodzeniu dziecka. Zarejestrowanych było również 4 mężczyzn po zakładzie karnym. W większości grup dominuje liczba zarejestrowanych mężczyzn.

Tabela 25: Struktura zarejestrowanych osób bezrobotnych w gminie Parysów – na koniec 2010 roku

		liczba zarejestrowanych	udział % w liczbie zarejestrowanych ogółem na koniec okresu
na koniec okresu	ogółem	195	100%
	kobiety	78	40,00%
długotrwale bezrobotni	ogółem	102	52,31%
	kobiety	34	17,44%
bez wykształcenia średniego	ogółem	133	68,21%
	kobiety	44	22,56%
bez doświadczenia zawodowego	ogółem	63	32,31%
	kobiety	30	15,38%
bez kwalifikacji	ogółem	84	43,08%
	kobiety	29	14,87%
niepełnosprawni	ogółem	0	0,00%
	kobiety	0	0,00%
powyżej 50 roku życia	ogółem	45	23,08%
	kobiety	9	4,62%
do 25 lat	ogółem	52	26,67%
	kobiety	30	15,38%
po urodzeniu dziecka	ogółem	X	#
	kobiety	7	3,59%
po zakładzie karnym	ogółem	4	2,05%
	kobiety	0	0,00%
samotnie wychowujący dzieci	ogółem	5	2,56%
	kobiety	3	1,54%
z prawem do zasiłku	ogółem	30	15,38%
	kobiety	15	7,69%

Źródło: *Sprawozdanie z działalności powiatowego urzędu pracy w Garwolinie za rok 2010*, pup.garwolin.ibip.pl

Według danych Powiatowego Urzędu Pracy w Garwolinie, na koniec pierwszego półrocza 2014 roku zarejestrowanych było 178 osób bezrobotnych z gminy Parysów. Kobiety stanowiły 32,58% ogółu. W szczególnej sytuacji na rynku pracy znajdowało się 89,88% zarejestrowanych, w tym prawie 24% to osoby do 25 roku życia, 25% to osoby powyżej 50 roku życia, zaś 66,87% to osoby długotrwale bezrobotne (osoby te stanowiły około 60% ogółu bezrobotnych z obszaru Gminy).

Tabela 26: Bezrobotni zarejestrowani z obszaru gminy Parysów na koniec I półrocza 2014 roku

razem	kobiety	będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy	z rubryki 3		
			do 25 roku życia	powyżej 50 roku życia	długotrwale bezrobotni
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
178	58	160	38	40	107

Źródło: Sprawozdanie półroczne za pierwsze półrocze 2014 roku – Załącznik numer 7 bezrobotni według gmin, www.pup.garwolin.pl

Największym problemem w analizowanym obszarze jest bezrobocie długotrwałe, dotykające ludzi młodych, zdolnych do podjęcia pracy. Problemem wśród mieszkańców jest brak kwalifikacji i doświadczenia zawodowego. W trudnej sytuacji znajdują się również osoby po 50 roku życia, im najtrudniej jest znaleźć zatrudnienie, przebranżowić się. Osoby te są mniej elastyczne na rynku pracy, a jednocześnie mniej odważne od osób młodych. Trudniej jest im podejmować nowe wyzwania.

Zestawienie poniżej przedstawia udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w danej gminie wiejskiej w powiecie garwolińskim oraz dane dla samego powiatu. Kolorem jasnym zielonym oznaczono wartości badanej cechy najniższe w danym roku wśród analizowanych gmin, zaś kolorem jasnym czerwonym wartości najwyższe. W latach 2006, 2009 – 2011 w gminie Parysów odnotowano najwyższe wartości wskaźników. W roku 2014 wartość wskaźnika nadal była wyższa od średniej w powiecie. Świadczy to o niekorzystnej sytuacji mieszkańców gminy Parysów.

Tabela 27:Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%] w gminach wiejskich powiatu garwolińskiego oraz w powiecie

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
powiat garwoliński	12,5	12,0	11,4	10,7	7,8	7,3	8,5	7,4	7,5	8,8	9,5	9,0
Borowie	10,5	10,1	9,1	8,0	6,4	5,8	6,9	6,5	5,9	7,6	8,6	7,6
Garwolin	10,8	10,2	10,4	9,5	7,5	7,2	8,7	7,6	7,6	9,3	9,7	8,7
Górzno	11,0	10,8	10,2	9,7	7,7	8,4	8,4	7,6	7,7	9,7	10,6	9,6
Łaskarzew	15,7	14,6	13,9	12,4	8,1	6,2	6,8	6,0	6,8	7,4	7,8	8,0
Maciejowice	12,2	11,7	10,8	11,0	8,6	8,1	8,6	7,2	7,5	8,5	9,7	9,3
Miastków Kościelny	10,1	10,5	10,1	8,1	5,0	4,8	7,5	6,4	6,1	8,3	9,6	9,0
Parysów	14,1	14,1	13,7	12,7	8,7	6,8	8,8	8,0	7,8	8,9	8,7	9,1
Sobolew	12,9	12,1	12,3	11,4	8,8	7,1	7,9	6,9	7,6	8,2	9,0	7,9
Trojanów	9,1	9,1	8,7	8,6	6,3	4,2	4,9	5,3	5,7	6,1	6,7	6,4
Wilga	11,1	10,0	9,9	9,4	7,3	7,2	8,4	7,9	7,2	7,5	8,7	8,3

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

3.4. Sfera ekonomiczna

3.4.1. Gospodarka

- GOSPODARKA

W 2014 roku w gminie Parysów zarejestrowanych było 169 podmiotów gospodarczych, ich liczba stopniowo wzrasta, jednak jest nadal niższa niż na początku analizowanego okresu, czyli w roku 2003.

Tabela 28: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31 XII).

rok	liczba podmiotów
2003	189
2004	172
2005	160
2006	156
2007	159
2008	161
2009	153
2010	159
2011	150
2012	150
2013	163
2014	169

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Wykres 10: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31 XII).

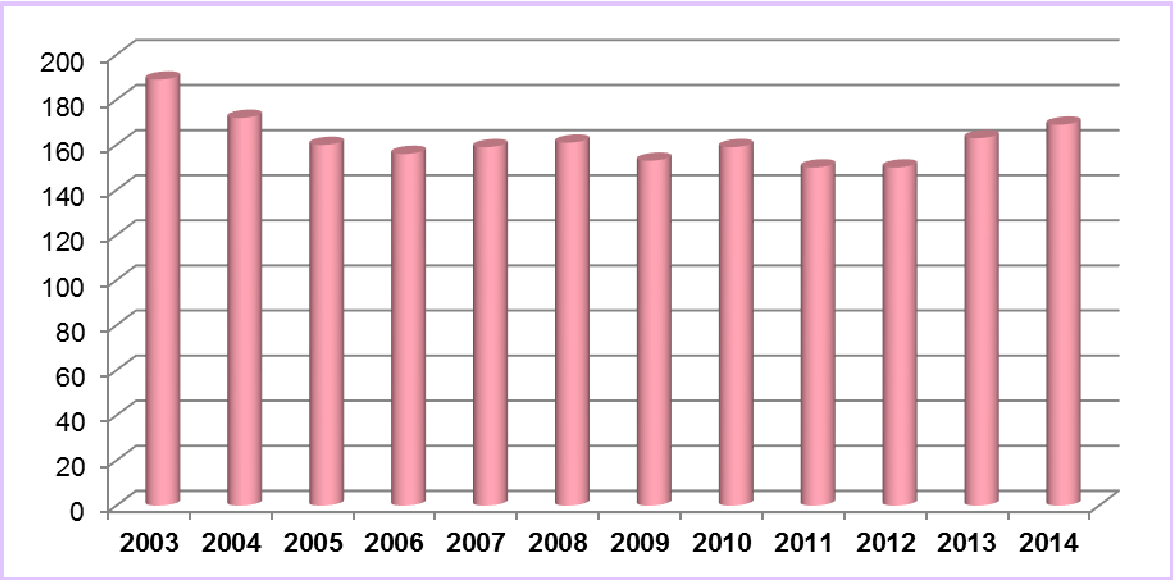

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

Według podziału na sektory własnościowe dominują w Gminie oczywiście podmioty sektora prywatnego. W 2014 roku w sektorze publicznym łącznie odnotowano 8 podmiotów, większość stanowiły państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego. W sektorze prywatnym (ogółem 161 podmiotów) dominowały osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, stanowiąc 88,8%

podmiotów sektora oraz 84,6% podmiotów ogółem na obszarze Gminy. W Gminie zarejestrowanych było 9 stowarzyszeń i organizacji społecznych, 2 spółki handlowe oraz 1 spółdzielnia.

Tabela 29: Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON wg sektorów własnościowych w 2014 roku w gminie Parysów

podmioty gospodarki narodowej ogółem	**169**
sektor publiczny - ogółem	**8**
państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego	6
przedsiębiorstwa państwowe	0
spółki handlowe	0
spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	0
sektor prywatny - ogółem	**161**
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	143
spółki handlowe	2
spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	0
spółdzielnie	1
fundacje	0
stowarzyszenia i organizacje społeczne	9

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

W latach 2009 – 2014 największe zmiany w liczbie podmiotów zarejestrowanych w poszczególnych Sekcjach PKD zaszły w ramach sekcji:

C – przetwórstwo przemysłowe – zmniejszenie o 15 jednostek,

G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle – zwiększenie o 12 jednostek,

H - Transport i gospodarka magazynowa – zwiększenie o 8 jednostek.

Liczbę podmiotów w poszczególnych sekcjach prezentuje tabela poniżej.

Tabela 30: Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON wg Sekcji PKD 2007 (stan na dzień 31 XII) w gminie Parysów

Sekcja	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	7	8	9	4	5	5
B - Górnictwo i wydobywanie	2	2	2	2	2	2
C - Przetwórstwo przemysłowe	41	35	24	25	28	26
D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	0	0	0	0	0	0
E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	0	0	0	0	0	0
F - Budownictwo	14	16	18	19	18	20
G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	50	52	51	53	59	62
H - Transport i gospodarka magazynowa	4	6	6	8	10	12
I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	1	1	1	1	0	0
J - Informacja i komunikacja	0	0	1	1	1	0
K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	1	1	1	0	0	1
L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	0	0	0	0	0	0
M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	2	4	3	2	1	3
N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	3	3	2	2	3	2

O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	9	9	9	9	9	9
P - Edukacja	5	5	5	5	7	5
Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	4	4	4	5	6	6
R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	2	2	3	3	3	2
S i T - Pozostała działalność usługowa oraz Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	8	11	11	11	11	14
U - Organizacje i zespoły eksterytorialne	0	0	0	0	0	0
RAZEM	153	159	150	150	163	169

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Według Sekcji PKD 2007 w 2014 roku najwięcej podmiotów gospodarczych w gminie Parysów prowadziło działalność w Sekcjach:

G: Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle – 36,69%,

C: Przetwórstwo przemysłowe – 15,38%,

F: Budownictwo – 11,83%,

S i T: Pozostała działalność usługowa oraz Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby – 8,28%,

H: Transport i gospodarka magazynowa – 7,10%.

Warto zauważyć, że liczba podmiotów w Sekcji G – handel i naprawa pojazdów wzrasta, zaś w Sekcji C – przetwórstwo przemysłowe, która jest jedną z dwóch największych gałęzi gospodarki w Gminie, liczba ta maleje.

Strukturę podmiotów gospodarczych w Gminie przedstawia wykres poniżej.

Wykres 11: Struktura podmiotów gospodarczych wg Sekcji PKD 2007 w gminie Parysów w 2014 roku

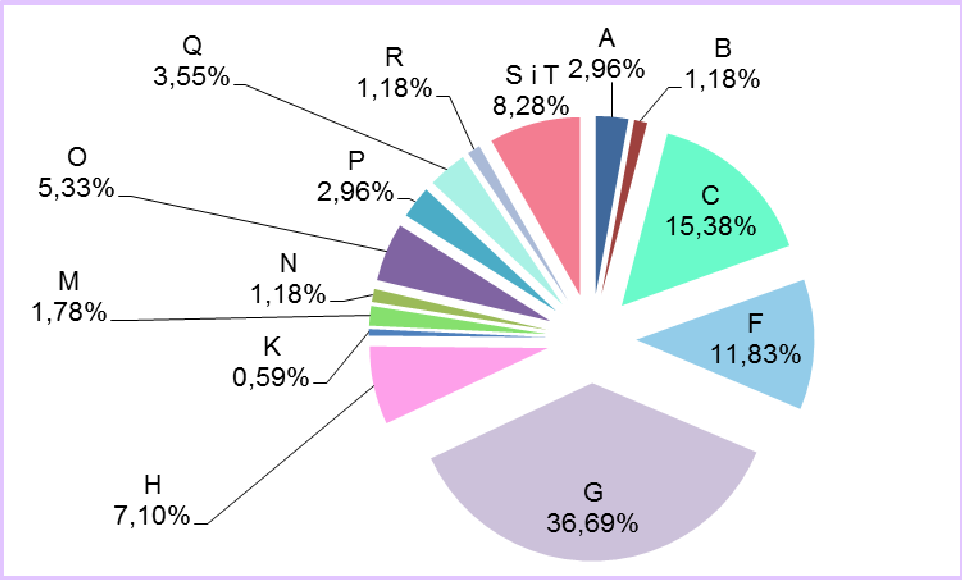

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

W gminie Parysów funkcjonuje jeden zakład przemysłowy, zlokalizowany we wsi Stodzew. Jest to zakład produkcyjny należący do Grupy BGK Sp. z o.o.. Zakład zajmuje się produkcją chipsów ziemniaczanych i żywności bezglutenowej na bazie grysu kukurydzianego i ziemniaczanego. Sztandarową marką Zakładu jest FLIPS – chrupki kukurydziane. Oprócz wymienionego zakładu funkcjonuje tu również kilka sklepów brany spożywczej i przemysłowej, drobnych zakładów rzemieślniczych oraz piekarnie.

Jednym z podstawowych wskaźników najlepiej ilustrujących stan lokalnej gospodarki jest poziom aktywizacji gospodarczej liczony jako ilość zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców. Wyraża on skłonność danej populacji do podejmowania działalności gospodarczej, jak również zaufanie do sytuacji na rynku.

We wszystkich gminach wiejskich powiatu garwolińskiego, za wyjątkiem gminy Miastków Kościelny, poziom aktywizacji wzrósł w 2014 roku w stosunku do tego z roku 2006. W 2006 roku najwyższy odnotowano w gminie Garwolin, zaś w 2014 w gminie Wilga. Największy przyrost wartości w analizowanym okresie nastąpił w gminie Maciejowice, zaś najmniejszy w gminie Łaskarzew. W gminie Parysów przyrost ten wyniósł 30,76 punktów, czyli dużo mniej niż przeciętnie w innych gminach. Nie mniej jednak można wywnioskować, że skłonność do podejmowania działalności gospodarczej oraz zaufanie do sytuacji na rynku jest na zadawalającym poziomie, przynoszącym rozwój.

Tabela 31: Poziom aktywizacji gospodarczej na przykładzie gmin wiejskich w powiecie garwolińskim, stan na 31XII

gminy wiejskie	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Borowie	402,34	398,74	423,25	427,40	434,03	433,21	427,97	454,28	431,79
Garwolin	525,26	522,19	554,41	572,74	592,26	594,09	612,05	638,85	632,74
Górzno	497,70	517,30	537,00	551,93	549,75	550,21	562,76	587,30	589,35
Łaskarzew	486,14	473,34	475,93	439,12	478,64	468,09	494,44	506,68	509,70
Maciejowice	384,93	527,99	563,87	503,50	516,25	513,10	533,67	537,01	542,81
Miastków Kościelny	509,29	510,29	521,32	441,12	447,26	442,11	466,43	482,22	482,27
Parysów	381,23	386,58	390,49	369,92	385,08	366,12	369,37	401,97	411,99
Sobolew	458,10	476,36	529,54	556,36	585,34	571,91	568,67	573,63	581,25
Trojanów	345,85	348,66	364,56	364,42	380,56	386,75	402,22	422,16	419,11
Wilga	433,88	484,94	553,87	567,64	614,72	626,05	642,46	657,89	654,85

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych GUS, BDL

Jednak poziom aktywizacji gospodarczej jest tylko jednym ze wskaźników obrazujących aktywność biznesową populacji. Ważnym wskaźnikiem dodatkowym jest tzw. indeks **PEAI** (Present Economic Activity Index – wskaźnik aktualnej aktywności gospodarczej), obliczamy jako procentową zmianę ilości firm na 10 tys. mieszkańców w ostatnich trzech latach. PEAI powyżej 9% oznacza pomyślną koniunkturę, a powyżej 15% gwałtowny rozwój. Okres od roku 2004 jest okresem bardzo dużego wzrostu gospodarczego w całym kraju. W gminach wiejskich wskaźnik PEAI bardzo często jest większy niż 4%, a w gminach miejsko-wiejskich często przekracza 9%.

Warto zauważyć, że nie ma prostej korelacji między poziomem aktywizacji gospodarczej a indeksem PEAI. Należy to interpretować następująco: poziom aktywizacji to skumulowany przez wiele lat dorobek aktywności lokalnego sektora gospodarczego, natomiast PEAI obrazuje aktualną dynamikę.

W większości gmin wiejskich w powiecie garwolińskim można mówić o dobrej koniunkturze. Najsłabiej sytuacja kształtuje się w gminie Borowie. Najwyższy przyrost procentowy PEAI wystąpił w gminie Parysów i wyniósł 12,53%, a w roku 2014 w stosunku do roku 2011 przybyło tu 19 przedsiębiorstw. Najwięcej firm przybyło w gminie Garwolin.

Saldo ilości firm w ostatnich 3 latach na analizowanym obszarze

gminy	**saldo ilości firm w ostatnich trzech latach**	
	ilość nowych firm	przyrost procentowy PEAI
Borowie	-1	-0,33
Garwolin	65	6,51
Górzno	25	7,11
Łaskarzew	25	8,89
Maciejowice	14	5,79
Miastków Kościelny	15	9,08
Parysów	19	12,53
Sobolew	6	1,63
Trojanów	21	8,37
Wilga	16	4,60

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, BDL

- ROLNICTWO

Gmina Parysów jest typową gminą rolniczą. Korzystne warunki dla rolnictwa występują głównie w północno-wschodniej i południowo-zachodniej części Gminy, głównie ze względu na wysoki udział trwałych użytków zielonych. Wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest bardzo niska. Wg Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku (ostatnie aktualne dane), w gminie Parysów prowadzonych było 695 gospodarstw domowych. Większość z nich (92,37%) czerpała dochody z działalności rolniczej, w 63,59% źródło utrzymania stanowiły dochody z pracy najemnej. 22,73% otrzymywało emeryturę i rentę, 8,77% osiągało dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej, zaś 8,2% z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą.

Tabela 32: Gospodarstwa domowe z dochodami z różnych źródeł

ogółem	**695**
z dochodem z działalności rolniczej	642
z dochodem z emerytury i renty	158
z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej	61
z dochodem z pracy najemnej	442
z dochodem z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą	57

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2010 – wg siedziby gospodarstwa, GUS, BDL

Wszystkie gospodarstwa rolne są w gminie gospodarstwami indywidualnymi. Wg Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku w gminie Parysów było 695 gospodarstw o łącznej powierzchni 4714,44 ha. Prawie wszystkie gospodarstwa to użytki rolne, które ogółem zajmują 79% gruntów gospodarstw. Około 42% gruntów znajduje się pod zasiewami, niespełna 30% stanowią łąki trwałe. W wielu gospodarstwach występują lasy i grunty leśne, zajmując około 15% gruntów ogółem.

Tabela 33: Użytkowanie gruntów w gminie Parysów

	liczba gospodarstw	powierzchnia [ha]
grunty ogółem	695	4714,44
użytki rolne ogółem	693	3727,86
użytki rolne w dobrej kulturze	631	3536,89
pod zasiewami	541	1998,64
grunty ugorowane łącznie z nawozami zielonymi	28	39,44
uprawy trwałe	15	4,21
sady ogółem	15	4,21
ogrody przydomowe	36	2,92
łąki trwałe	578	1307,01
pastwiska trwałe	121	184,67
pozostałe użytki rolne	179	190,97
lasy i grunty leśne	568	717,50
pozostałe grunty	580	269,08

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2010 – wg siedziby gospodarstwa

Na 695 gospodarstw, w 642 prowadzona jest działalność rolnicza. Względem powierzchni przeważają w Gminie gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha (około 52%) oraz od 5 do 10 ha (około 29,5%). We wszystkich gospodarstwach o powierzchni 10 ha i więcej prowadzona jest działalność rolnicza. W grupie gospodarstw o powierzchni od 5 do 10 ha tylko dwa nie są użytkowane do prowadzenia w nich działalności rolniczej. W grupie od 1 do 10 ha w zdecydowanej większości powierzchnie te są wykorzystywane do użytku rolniczego.

Tabela 34: Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych w gminie Parysów

	ogółem	prowadzące działalność rolniczą
ogółem	695	642
do 1 ha włącznie	44	12
1 - 5 ha	361	342
5 - 10 ha	203	201
10 - 15 ha	56	56
15 ha i więcej	31	31

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2010 – wg siedziby gospodarstwa

Wśród upraw dominują zboża, ziemniaki, występują też warzywa gruntowe, uprawy przemysłowe i buraki cukrowe. W gospodarstwach hoduje się głównie drób (w tym najczęściej drób kurzy), bydło i trzodę chlewną, występują też konie.

3.4.2. Turystyka

Potencjalne warunki do rekreacji posiadają miejscowości Górki-Kolonia i Kozłów.

3.5. Analiza SWOT

Analiza SWOT służy określeniu najbardziej optymalnych kierunków rozwoju danego obszaru w oparciu o wskazanie następujących czynników:

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE	
S (strenghts)	mocne strony; atut, zaleta, przewaga
W (weakness)	słabe strony; bariera, wada, słabość
CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE	
O (opportunities)	szanse - mogące mieć pozytywny wpływ na jednostkę
T (threats)	zagrożenia - mogące mieć negatywny wpływ na jednostkę

Poniżej określono czynniki w podziale na następujące obszary aktywności:

- Społeczeństwo, sytuacja społeczna;
- Środowisko przyrodnicze;
- Turystyka, sport, rekreacja;
- Przedsiębiorczość i rolnictwo;
- Infrastruktura techniczna;
- Edukacja i społeczeństwo informacyjne;
- Pomoc społeczna i ochrona zdrowia;

oraz wskazano szanse i zagrożenia dla rozwoju Gminy.

- **SPOŁECZEŃSTWO, SYTUACJA SPOŁECZNA**

MOCNE STRONY

- Zakorzenione więzi kulturowe, świadomość dziedzictwa historycznego i kulturowego;
- Przynależność do Lokalnej Grupy Działania;
- Działalność Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej;
- Potencjał i zaangażowanie dzieci i młodzieży w uczenie się i uczestnictwo w życiu Gminy;
- Utrudniony dostęp do narkotyków;
- Wzrastająca aktywność fizyczna mieszkańców;
- Wykorzystywanie środków Europejskiego Funduszu Społecznego;

SŁABE STRONY

- Zmniejszająca się liczba ludności;
- Słabe położenie geostrategiczne gminy;
- Ujemny przyrost naturalny, postępujący proces starzenia się społeczeństwa;
- Stopniowo wzrastająca liczba osób bezrobotnych, problem długotrwałego bezrobocia oraz

bezrobocia wśród osób młodych;

- Stosunkowo niski poziom wykształcenia mieszkańców;
- Występujące problemy związane ze sferami: ubóstwa, bezrobocia, chorobami oraz niepełnosprawnością, a także alkoholizmem;
- Występowanie problemu patologii społecznych;
- Brak możliwości zapewnienia miejsca zamieszkania osobie bezdomnej;
- Zbyt mała liczba miejsc spotkań ludzi młodych, ale również dorosłych i turystów;
- Zbyt małe możliwości rozwoju zawodowego i podwyższania kwalifikacji zawodowych;
- Ostatnim dostępnym szczeblem kształcenia jest poziom gimnazjalny;
- Brak pracy dla osób wykształconych, spełniającej ich ambicje i wykorzystującej wiedzę i umiejętności;

▪ ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

MOCNE STRONY

- Usuwanie wyrobów zawierających azbest z obszaru Gminy;
- Postępujący proces kanalizacji Gminy;
- Brak zakładów przemysłowych emitujących znaczne zanieczyszczenia do powietrza;
- Modernizowanie lokalnych kotłowni, termomodernizacja budynków;
- Występowanie rzek i sztucznych zbiorników retencyjnych;
- Urozmaicone ukształtowanie terenu Gminy;
- Mała degradacja środowiska przyrodniczego;

SŁABE STRONY

- Występujące formy ochrony przyrody utrudniają realizację inwestycji i rozwój obszaru;
- Ubogie zasoby wód powierzchniowych;
- Niski poziom skanalizowania Gminy;
- Brak większych powierzchniowych zbiorników wodnych np. jezior;
- Zanieczyszczenie powietrza na skutek użytkowania lokalnych kotłowni oraz przy głównych ciągach komunikacyjnych;
- Zbyt małe wykorzystanie odnawialnych źródeł energii;
- Występujące gleby są słabej jakości;
- Obszar Gminy jest ubogi w surowce mineralne;
- Słaba świadomość ekologiczna społeczeństwa;

▪ TURYSTYKA, SPORT, REKREACJA

MOCNE STRONY

- Istnienie obiektów zabytkowych, miejsc pamięci narodowej;
- Funkcjonowanie jednostek kultury;
- Coraz większa aktywność fizyczna mieszkańców;
- Cenne walory przyrodnicze, rekreacyjne oraz kulturowe;
- Funkcjonowanie obiektu sportowego dostępnego dla wszystkich mieszkańców, świetlic wiejskich;
- Występowanie sztucznych zbiorników retencyjnych pełniących funkcję rekreacyjną;

- Działalność jednostek OSP;

SŁABE STRONY

- Brak wystarczającego zaplecza sportowego dla uczniów i młodzieży;
- Brak ścieżek rowerowych;
- Niewystarczająco rozwinięta baza turystyczna w postaci miejsc noclegowych, barów czy małych restauracji, oferujących m.in. lokalne specjały;
- Nierozwinięty sektor usług agroturystycznych;
- Niewystarczająca promocja Gminy;
- Brak większych powierzchniowych zbiorników wodnych np. jezior;
- Obiekty zabytkowe wymagają remontu;
- Mała ilość miejsc rozrywki i wypoczynku;

▪ PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I ROLNICTWO

MOCNE STRONY

- Stabilizacja gospodarcza Gminy;
- Stopniowo wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych;
- Zwiększająca się świadomość, co do możliwości wykorzystania funduszy unijnych;

SŁABE STRONY

- Niska przedsiębiorczość mieszkańców, w szczególności kobiet;
- Niska innowacyjność;
- Niekorzystne położenie gminy w znacznej odległości od Warszawy;
- Braki w podstawowej infrastrukturze technicznej sprzyjającej powstawaniu przedsiębiorstw;
- Brak większej ilości dużych inwestycji;
- Stosunkowo niski poziom wykształcenia zawodowego rolników;
- Niskie kwalifikacje zawodowe osób bezrobotnych - trudności w dostosowaniu się do potrzeb lokalnego rynku pracy; długotrwałe bezrobocie;
- Niewystarczająca umiejętność w pozyskiwaniu rynków zbytu;
- Brak instytucji otoczenia biznesu;
- Brak wzorców w pozyskiwaniu inwestorów strategicznych;
- Rozdrobnienie gospodarstw rolniczych, a przy tym niska ich dochodowość;
- Niewielki udział gospodarstw nowoczesnych w ogóle;
- Słaba jakość gleb;
- Niski udział upraw ekologicznych w ogóle produkcji rolniczej;

▪ INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

MOCNE STRONY

- Bardzo dobre zwodociągowanie Gminy;
- Dobrze rozwinięta sieć dróg;
- Stopniowy rozwój sieci kanalizacyjnej;

SŁABE STRONY

- Niski poziom skanalizowania Gminy;
- Brak ścieżek rowerowych;
- Poszczególne drogi wymagają remontów nawierzchni oraz przebudowy;
- Niska efektywność energetyczna budynków;
- Zbyt mała liczba przydomowych oczyszczalni ścieków;

- **EDUKACJA I SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE**

MOCNE STRONY

- Organizowanie szkoleń dla mieszkańców Gminy;
- Dobrze rozwinięta sieć szkół i punktów przedszkolnych;
- Dobre wyposażenie szkół w komputery z dostępem do Internetu;
- Wykorzystywanie funduszy unijnych dla realizacji projektów społecznych;

SŁABE STRONY

- Stosunkowo niski poziom wykształcenia mieszkańców;
- Nierówny dostęp do kształcenia;
- Marginalizacja dzieci i młodzieży, a także osób starszych o niższym statusie społecznym;

- **POMOC SPOŁECZNA I OCHRONA ZDROWIA**

MOCNE STRONY

- Dostęp do przychodni, punktów aptecznych;
- Organizowanie akcji polegających na przeprowadzaniu badań profilaktycznych mieszkańców;
- Działalność jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, Policji;
- Dobrze prowadzona działalność przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej;
- Znajomość problemów mieszkańców Gminy;
- Zmniejszająca się liczba osób korzystających z pomocy społecznej;

SŁABE STRONY

- Zbyt małe rozpowszechnienie programów profilaktyki zdrowotnej;
- Coraz większe zagrożenia dla zdrowia młodych ludzi, wynikające ze zmiany stylu życia;
- Marginalizacja osób chorych, niepełnosprawnych, starszych;
- Rozwój chorób cywilizacyjnych, wzrastający problem alkoholizmu, przemocy w rodzinie oraz bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego;
- Wzrastający problem przestępczości w szczególności kradzieży oraz kradzieży z włamaniem;
- Brak szybkiego i bliskiego dostępu do specjalistycznej pomocy lekarskiej;
- Niedostateczne środki finansowe na realizację zadań i zaspakajanie potrzeb społeczeństwa korzystającego z pomocy społecznej;

- **SZANSE**

- Utrzymujący się w Polsce wzrost gospodarczy;
- Wykorzystanie funduszy strukturalnych z Unii Europejskiej;

- Łatwiejszy dostęp do kredytów na rozwój działalności gospodarczej;
- Budowa sieci kanalizacyjnej i gazowej;
- Modernizacja istniejących i budowa nowych dróg;
- Promocja Gminy i jej walorów turystycznych;
- Rozwój działalności agroturystycznej, uzupełniającej ofertę turystyczną Gminy;
- Pozyskiwanie środków na prowadzenie zajęć pozalekcyjnych;
- Przekazywanie kolejnym pokoleniom wartości dziedzictwa kulturowego, a także kształtowanie świadomości ekologicznej;
- Dostosowanie obiektów użyteczności publicznej dla poruszania się osób niepełnosprawnych;
- Wykorzystanie cennych walorów Gminy w celu jej promocji, a także rozwoju drobnej przedsiębiorczości;
- Tworzenie miejsc pracy poza sektorem rolnictwa, przy równoczesnym kształceniu osób odchodzących z tego sektora;
- Zwiększenie pomocy – nie tylko finansowej – dla osób ubogich i niepełnosprawnych;

- **ZAGROŻENIA**

- Bezrobocie strukturalne;
- Spadek szybkiego tempa wzrostu gospodarczego;
- Brak kapitału skłonnego do inwestowania na terenach wiejskich;
- Słaby rozwój małych i średnich firm spowodowany dużymi kosztami pracy – podatki, ZUS;
- Brak środków finansowych na rozwój przedsiębiorstw;
- Skomplikowane procedury i wysokie wymagania instytucji pomocowych udzielających wsparcia finansowego;
- Duża konkurencja pomiędzy gminami w zakresie pozyskiwania środków z funduszy UE;
- Niska opłacalność produkcji rolnej;
- Rozpowszechniony handel produktami przez sieć Internet oraz duża dostępność produktów o niskiej jakości i cenie np. z Chin, na czym mogą tracić lokalni przedsiębiorcy;

3.6. Identyfikacja najważniejszych problemów występujących na danym obszarze

Rozwój danego obszaru uzależniony jest od wielu czynników. Szybciej rozwijają się obszary miejskie, natomiast obszary wiejskie napotykają na wiele ograniczeń. W ekspertyzie *Identyfikacja i ocena czynników sukcesu społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich* (Prof. dr hab. Jerzy Bański, mgr Konrad Ł. Czapiewski, Warszawa, listopad 2008), za trzy najważniejsze uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich uznano uwarunkowania:

gospodarczo-finansowe	obrazujące aktywność i przedsiębiorczość mieszkańców i władz samorządowych
społeczno-demograficzne	zawierające charakterystykę demograficzną, edukacyjną, elementy kapitału ludzkiego i społecznego
infrastrukturalno-środowiskowe	charakteryzujące elementy infrastruktury technicznej,

	społecznej oraz komunikacyjnej oraz jakość podstawowych elementów stanu środowiska przyrodniczego

Wskazanie podstawowych obszarów problemowych gminy Parysów pozwoli na prawidłowe wskazanie celów rozwoju Gminy. Problemy występujące na terenie Gminy hamują jej rozwój bądź go spowalniają, czasami uniemożliwiają rozwój jej poszczególnych elementów płaszczyzny społeczno-gospodarczej. W ten sposób obniżany jest poziom i jakość życia mieszkańców. Dalszy rozwój gminy Parysów będzie możliwy, gdy będzie przebiegać na wielu płaszczyznach. Jeżeli płaszczyzny te uzupełniają się wzajemnie i tworzą całość, rozwój przebiega sprawnie. Jeżeli występują zakłócenia i przeszkody, a elementy nie współgrają ze sobą, tworzy się trudny do opanowania chaos.

Szczegółowa analiza stanu obecnego Gminy pogłębiona o przeprowadzoną analizę SWOT pozwala na wyodrębnienie następujących, kluczowych obszarów problemowych gminy Parysów:

Głównym problemem Gminy Parysów jest położenie na peryferiach województwa mazowieckiego. Związki funkcjonalne z Warszawą są więc znikome. Duże organizmy miejskie kreują rozwój poszczególnych obszarów. To tam kumuluje się kapitał, innowacje. W dużych ośrodkach miejskich mieszkańcy mogą również skorzystać z oferty muzeów, teatrów, kin. Są to także duże ośrodki akademickie. Dojazd do Warszawy zajmuje mieszkańcom Gminy Parysów około 1,5 godziny, dlatego codzienne wyprawy do Warszawy nie są możliwe. Oddziaływanie aglomeracji warszawskiej na teren Gminy jest więc znikome. Znikomy wpływ na rozwój Gminy ma również Garwolin. Choć mieszkańcy dojeżdżają tam do pracy, szkoły, na zakupy, to zauważyć należy, że od dwóch lat miasto przeżywa kryzys. Zahamowany został rozwój przedsiębiorstw, zmniejsza się też liczba miejsc pracy. Średni poziom zarobków w Garwolinie zatrzymał się. Mieszkańcy Gminy Parysów bezpośrednio odczuwają problemy regionu. Coraz więcej osób poszukuje pracy i ma z tym problem.

- NIEWYSTARCZAJĄCO ROZWINIĘTA INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Głównymi obszarami problemowymi w zakresie infrastruktury technicznej są w gminie Parysów: drogi, kanalizacja. Sieć kanalizacyjna jest stopniowo powiększana, jednak nadal konieczne jest przeprowadzenie wielu inwestycji w tym zakresie. Tam gdzie niemożliwe jest jej poprowadzenie (lub nieopłacalne ze względów ekonomicznych) powinny powstawać przydomowe oczyszczalnie ścieków, których póki co również nie jest zbyt wiele. Dostęp do sieci kanalizacyjnej nie tylko ułatwia codzienne życie jej użytkowników, ale ma również duży wpływ na stan i jakość środowiska przyrodniczego. Niekontrolowane usuwanie ścieków do rowów, na łąki oraz bardzo często na pola, z których później zbierane są plony, niestety nie prowadzi wbrew powszechnej opinii do użyźnienia gleby, wręcz przeciwnie. Ścieki te zawierają bakterie kałowe oraz mogą zawierać związki chemiczne, takie jak fosforany i azotany, które przedostając się do gleb i wód powodują ich skażenie.
Część dróg w Gminie pozostaje w złym i średnim stanie technicznym. Ubytki w jezdni, spękania nawierzchni, brak wydzielonych pasów dla pieszych czy rowerzystów, przyczyniają się

do zmniejszania się bezpieczeństwa uczestników ruchu. Dodatkowo zły stan techniczny ma ogromny wpływ na sposób prowadzenia samochodów przez kierowców. Wykonywanie gwałtownych manewrów, nagłe hamowanie a potem przyspieszanie powodują generowanie do powietrza szeregu niebezpiecznych substancji, które szkodzą zdrowiu ludności a także wywierają negatywny wpływ na otaczające środowisko przyrodnicze. Warto w tym miejscu zauważyć, że zanieczyszczenia z transportu drogowego nie pochodzą tylko ze spalania paliwa, ale również ze ścierania opon i hamulców, a także ścierania powierzchni dróg. Dlatego tak istotne jest utrzymywanie dróg w dobrym stanie technicznym.

- SŁABO ROZWINIĘTY SEKTOR DZIAŁALNOŚCI POZAROLNICZEJ

„Aktywność gospodarcza mieszkańców – to przede wszystkim umiejętność kreowania nowych przedsięwzięć ekonomicznych i rozwoju funkcji pozarolniczych (usługi, turystyka, mieszkalnictwo, przemysł). Szczególną rolę odgrywają w tym tzw. lokalni liderzy, których działania gospodarcze stanowią często wzór naśladowany przez innych mieszkańców gminy. Ważną rolę w aktywizowaniu gminy odgrywają małe podmioty, które często podejmują ze sobą współpracę, tworząc sieć powiązań."[21] Brak możliwości wprowadzania innowacji do gospodarstw rolnych, brak rynku zbytu oraz coraz mniejsza opłacalność produkcji rolnej sprawiają, że gospodarstwa często stają się nieefektywne. Osoby je prowadzące odchodzą zatem od rolnictwa w poszukiwaniu innej pracy, która da im stabilny dochód, a tym samym stanowić będzie źródło utrzymania. Niestety bardzo często osoby te zasilają szereg osób bezrobotnych. Osoby, które nie chcą pracować w gospodarstwie rolnym (w szczególności młodzież, która chciałaby podjąć inną pracę), często decydują się na wyjazd do innego miasta, w szczególności do Warszawy, gdzie odnajdują lepsze perspektywy rozwoju. Efektem staje się zmniejszanie się liczby mieszkańców gminy Parysów.

- PROBLEMY NATURY SPOŁECZNEJ

Od kilkunastu lat w gminie Parysów rejestrowany jest spadek liczby ludności faktycznie zamieszkującej ten obszar. Jak wskazano w analizie, główną przyczyną są migracje mieszkańców, ale również niewysoka liczba urodzeń, która sprawia, że przyrost naturalny co roku jest ujemny. Gmina stopniowo się wyludnia, co jest oznaką negatywnych przemian bądź zastoju w rozwoju i zmniejszenia jej atrakcyjności w oczach mieszkańców. Pozostająca od wielu lat na zbliżonym poziomie liczba urodzeń jest wynikiem tendencji obserwowanych w całej Polsce. Decyzję o powiększeniu rodziny pary odkładają w czasie. Młodzi ludzie chcą najpierw zadbać o stabilność finansową i ustatkować się, ponadto, nie zawsze warunki sprzyjają im w poszerzaniu rodziny. Przyszłe mamy często mają świadomość, że po urodzeniu dziecka trudno będzie im wrócić na rynek pracy, rodzice mają obawy, że nie znajdą zaufanej osoby lub miejsca, w którym będą mogli pozostawić dziecko pod opieką na czas pracy, obawiają się, że trudno będzie im pogodzić obowiązki związane z pracą z tymi rodzinnymi. Ponadto, sytuacja finansowa nie zawsze pozwala im na powiększenie rodziny.

[21] Prof. dr hab. Jerzy Bański, mgr Konrad Ł. Czapiewski, *Identyfikacja i ocena czynników sukcesu społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich* , Warszawa, listopad 2008

Problemem w Gminie jest również ubóstwo, wynikające najczęściej z bezrobocia. Pomocy potrzebują też osoby starsze, chore i niepełnosprawne. Szczególną uwagę należy zwrócić na dzieci i młodzież, które powielają zachowania swoich opiekunów. Konieczna jest pomoc rodzinom z problemem alkoholowym, ale także tym, w których występuje zjawisko przemocy.

- STOSUNKOWO NISKI POZIOM WYKSZTAŁCENIA MIESZKAŃCÓW

„Wysoki poziom wykształcenia mieszkańców gminy nie jest czynnikiem generującym sukces gospodarczy (tak jak np. atrakcyjna lokalizacja), ale bardzo mu sprzyja, dlatego warto temu zagadnieniu poświęcić nieco więcej uwagi. Dobrze wykształcone osoby są bardziej aktywne społecznie i gospodarczo oraz szeroko otwarte na wszelkie nowości, a przy tym stawiają swojemu otoczeniu większe wymagania. Osoby lepiej wykształcone są pod każdym względem bardziej aktywne i zainteresowane zmianami dokonującymi się w otoczeniu (Bański 2005). (…) Poziom wykształcenia ludności na wsi pomimo stałej poprawy jest nadal znacznie niższy niż mieszkańców miast. Różnice te wynikają z dwóch zasadniczych przyczyn: mniejszych wymagań co do kwalifikacji zawodowych wobec pracujących na wsi (głównie w rolnictwie lub leśnictwie) oraz gorszej dostępności do edukacji niż w mieście."[22] Niestety bardzo często niski poziom wykształcenia przyczynia się do tego, że osoby posiadają również niskie kwalifikacje, małe doświadczenie, czasami nawet nie chcą się dokształcać. Prowadzi to zwykle albo do wykonywania prac prostych, za które adekwatnie otrzymują niskie wynagrodzenie, albo pozostają bezrobotnymi. Najbardziej dotkliwe jest pozostawanie bez pracy przez rok i dłużej oraz bezrobocie wśród ludzi młodych, którzy są w wieku największej aktywności zawodowej. W przypadku bezrobocia należy brać pod uwagę sezonowość prac rolniczych oraz pracę w szarej strefie, które dają mieszkańcom zarobki. Z problemem należy jednak walczyć i wspierać osoby poszukujące pracy np. poprzez szkolenia podnoszące kwalifikacje czy przekwalifikujące. Mieszkańcy gminy Parysów powinni mieć świadomość konieczności dokształcania się. Należy wspierać i motywować osoby bezrobotne do podjęcia pracy, a gdy jest to możliwe do prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Problemy społeczne Gminy dotykają również takich stref jak ubóstwo i uzależnienia które - jak wspomniano w analizie – przeplatają się i łączą ze sobą.

- NIEWYSTARCZAJĄCO ROZWINIĘTA INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Kolejnym obszarem problemowym jest niewystarczająca infrastruktura służąca rozwojowi aktywności fizycznej mieszkańców, brakuje także miejsc wypoczynku oraz spotkań o charakterze kulturalnym. Ponieważ to w mieszkańcach tkwi siła napędowa rozwoju Gminy, należy w szczególny sposób zadbać o ich rozwój. Tak samo ważna jest edukacja dzieci i młodzieży, jak i podnoszenie kwalifikacji przez osoby dorosłe. Konieczne jest wdrażanie nowych technologii w procesie nauczania, tak aby nauka była dla dzieci interesująca oraz wzmagała poczucie ciekawości otaczającego je świata. Konieczne jest wspieranie talentów zarówno tych naukowych, jak i o charakterze sportowym. Niezbędne jest zapewnienie aktywności fizycznej, bez której prawidłowy rozwój dziecka jest niemożliwy. Dzieci i młodzież muszą spędzać aktywnie czas wolny, w przeciwnym wypadku grożą

[22] Prof. dr hab. Jerzy Bański, mgr Konrad Ł. Czapiewski, *Identyfikacja i ocena czynników sukcesu społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich* , Warszawa, listopad 2008

im choroby kręgosłupa, ale również choroby określane mianem chorób cywilizacyjnych XXI wieku, np. nadciśnienie tętnicze, otyłość czy cukrzyca. Wspomniany wyżej problem bezrobocia oraz negatywnych postaw życiowych może być „kopiowany" przez młodzież. Konieczne jest zatem zapobieganie ich „dziedziczeniu". Jest to możliwe dzięki poświęceniu dzieciom uwagi oraz zapewnieniu atrakcyjnych sposobów na spędzanie czasu wolnego – ponownie pojawia się problem np. aktywności fizycznej i rozwijania talentów. Należy nadmienić, że dzieci i młodzież, które realizują swoje pasje (nawet jeśli jest to np. bieganie), rzadziej sięgają po używki. Poza tym, uprawianie sportu daje szereg innych korzyści. Osoby te są zdrowsze, dzieci i młodzież wykształcają zaś w sobie np. umiejętność organizowania czasu czy współpracy w grupie.

- NISKA EMISJA

Problemem w gminie Parysów jest niska emisja. Jak stwierdzono w analizie, podstawowymi źródłami emisji zanieczyszczeń do powietrza na terenie gminy Parysów są: paleniska domowe, procesy technologiczne (nieliczne na terenie Gminy) oraz transport samochodowy. W gospodarstwach domowych często używa się starych pieców lub nieefektywnych instalacji do ogrzewania domów, podgrzewania ciepłej wody użytkowej, ale również przygotowywania posiłków. Problemem staje się niska efektywność energetyczna budynków w Gminie (zarówno tych prywatnych jak i użyteczności publicznej, choć część z nich została już poddana termomodernizacji). Generowane są nadmierne straty ciepła, czego wynikiem jest zwiększenie zużycia paliwa. Najczęściej stosowanym rodzajem opału jest węgiel i miał węglowy. Spalane są również odpady generowane na co dzień przez gospodarstwa domowe, co jest procederem nielegalnym, szczególnie szkodliwym dla zdrowia mieszkańców. W wyniku spalania odpadów powstają albowiem szkodliwe związki, takie jak dioksyny i furany, które mogą prowadzić m.in. do rozwoju chorób nowotworowych. Rozwiązaniem problemu są m.in. działania termomodernizacyjne oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, takich jak np. słońce czy wiatr poprzez montowanie urządzeń wykorzystujących ich energię (kolektory słoneczne, ogniwa fotowoltaiczne czy elektrownie wiatrowe).

4. Cele ogólne i szczegółowe rozwoju danego obszaru

Poniżej zdefiniowany cel główny rozwoju gminy Parysów. Jego realizacji będą służyły cele strategiczne, którym przyporządkowano cele cząstkowe.

Głównym celem rozwoju gminy Parysów jest:

Zapewnienie mieszkańcom wysokiego poziomu życia poprzez rozwój sfery gospodarczej, społecznej, tworzenie przyjaznych warunków zamieszkania.

CELE STRATEGICZNE

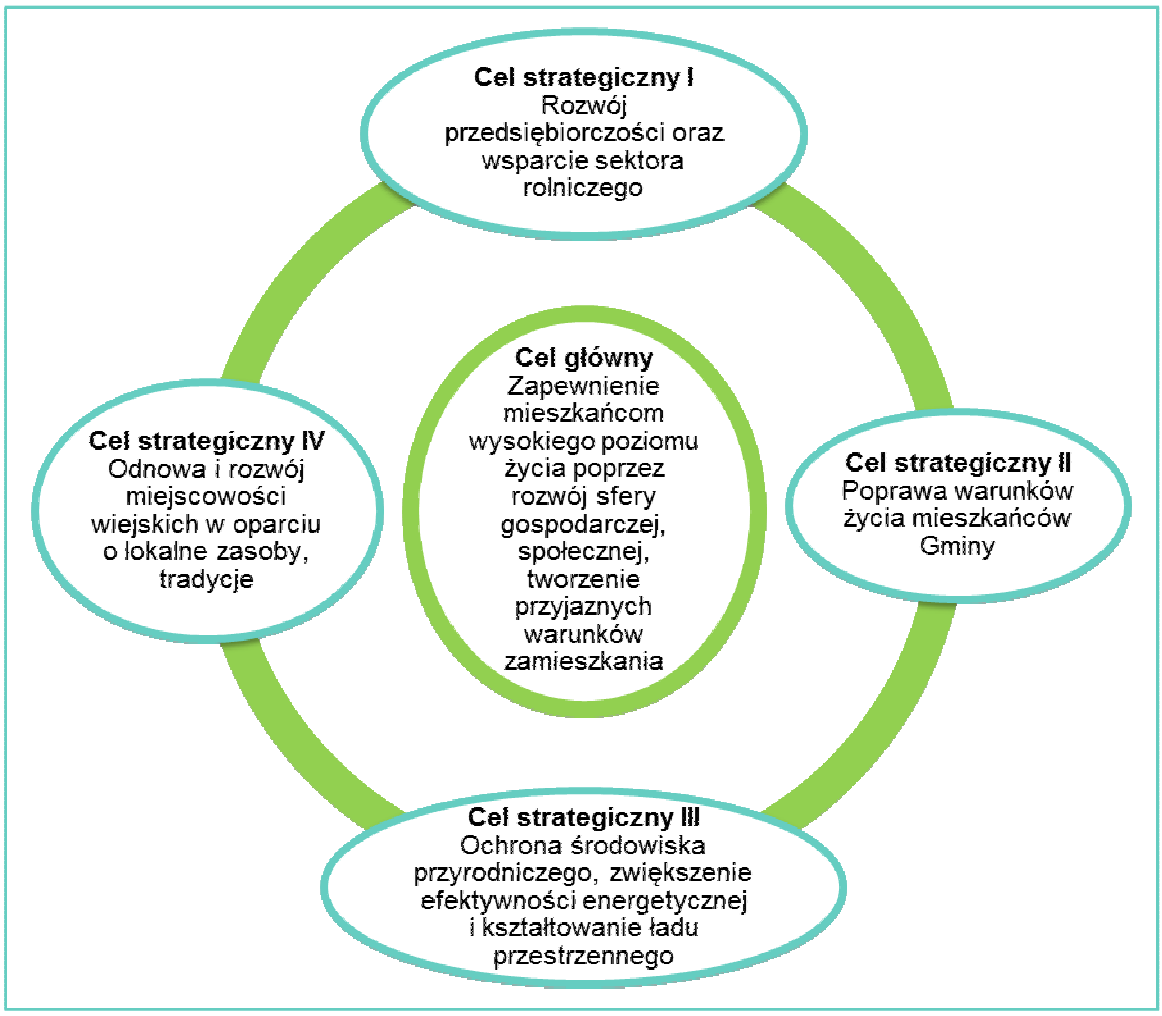

Poniżej przedstawiono opis celów strategicznych.

- CEL STRATEGICZNY I

  Rozwój przedsiębiorczości oraz wsparcie sektora rolniczego

  będzie realizowany poprzez:

a. inwestycje w infrastrukturę techniczną (głównie infrastrukturę drogową, wodno-kanalizacyjną),
b. kształtowanie w społeczności Gminy postaw przedsiębiorczych ze szczególnym uwzględnieniem kobiet,
c. tworzenie dogodnych warunków i wsparcie dla nowopowstających przedsiębiorstw,
d. rozwój instytucji otoczenia biznesu w szczególności w oparciu o działalność organizacji pozarządowych,
e. dywersyfikację działalności gospodarczej opartej na rolnictwie.

Wspieranie przedsiębiorczości jest jednym z podstawowych celów Gminy. Zwiększenie liczby firm to zwiększenie ilości miejsc pracy i średnich dochodów gospodarstw domowych. Dobrze rozwinięty sektor gospodarczy sprawia, że mieszkańcy nie migrują w poszukiwaniu pracy do innych miast/miejscowości czy za granicę. Rozwój gospodarczy bezpośrednio wpływa na rozwój społeczny i lepsze warunki życia mieszkańców. Podstawowym czynnikiem warunkującym atrakcyjność inwestycyjną są dogodne połączenia drogowe oraz występowanie na danym terenie podstawowej infrastruktury technicznej. Gmina Parysów znajduje się w oddaleniu od ważnych, międzynarodowych ciągów drogowych. Dlatego też w ramach realizowanej Strategii należy zwiększyć spójność gminnych i powiatowych ciągów drogowych. Innym elementem ważnym dla rozwoju przedsiębiorczości jest tworzenie podstawowej infrastruktury technicznej w postaci sieci kanalizacyjnej, przydomowych oczyszczalni ścieków oraz sieci gazowej. W miarę możliwości taka infrastruktura będzie tworzona.

Koniecznością jest również promocja lokalnej gospodarki. We współpracy z organizacjami pozarządowymi (m.in. Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Forum Powiatu Garwolińskiego"). Gmina Parysów zamierza wspierać osoby dążące do prowadzenia własnej działalności gospodarczej oraz istniejących już przedsiębiorców. Planuje się, aby osoby te uzyskiwały wsparcie w postaci szkoleń, doradztwa, połączonych systemów promocji lokalnej gospodarki.

Planuje się również realizować działania, które umożliwią rolnikom wdrażanie rozwiązań innowacyjnych w prowadzoną przez nich działalność rolniczą. Należy stwarzać rolnikom warunki do spotkań, wymiany doświadczeń, a także współpracy. Tylko takie działania uratują poszczególne z gospodarstw przed marginalizacją. Zmieniająca się rzeczywistość stwarza rolnikom szanse, ale również spowoduje, że gospodarstwa małe, mało innowacyjne nie będą przynosić dochodu. Zamierza się również wdrażać programy przekwalifikowujące osoby odchodzące z rolnictwa, tak aby umożliwić im aktywność zawodową również poza sektorem rolniczym. Niezwykle ważnym elementem Strategii jest tworzenie powiązań korporacyjnych w skali mikro.

- CEL STRATEGICZNY II

  Poprawa warunków życia mieszkańców Gminy

  będzie realizowany poprzez:

a. wsparcie dla grup marginalizowanych,
b. walkę z nałogami i patologiami,
c. ochronę zdrowia i bezpieczeństwa mieszkańców,
d. rozwój infrastruktury technicznej i społecznej.

W ramach celu II planuje się w szczególności wsparcie osób z grup marginalizowanych. Konieczna jest pomoc skierowana ku osobom ubogim, starszym, chorym, niepełnosprawnym, ale również osobom bezrobotnym. Dla osób bezrobotnych organizowane będą kursy dokształcające i specjalne poradnictwo zawodowe. Każda inwestycja Gminy prowadzić będzie również do wyrównania szans dla osób niepełnosprawnych.

Należy kontynuować działania polegające na udzielaniu wsparcia rodzinom, w których występuje problem alkoholizmu czy przemocy domowej. Nie można dopuścić do sytuacji, kiedy dzieci będą powielać negatywne zachowania swoich opiekunów i dziedziczyć szkodzące ich dalszemu rozwojowi wzorce. Czym wcześniej podjęte zostaną działania profilaktyczne i pomocowe, tym mniejsze ryzyko powstawania patologii społecznych w kolejnych pokoleniach.

Dla prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży, ale również w celu zwiększenia aktywności w życiu kulturowym dorosłych mieszkańców Gminy, konieczne jest tworzenie miejsc spotkań, zabawy i rekreacji, ale również aktywności fizycznej. Możliwość realizacji pasji dzieci (zarówno tych związanych z nauką jak i sportem), będzie mieć pozytywny wpływ na ich dalsze wychowanie oraz proces kształcenia się. Ważne staje się utworzenie stadionu gminnego i miejsc rekreacji w poszczególnych miejscowościach. Uchroni też w znacznej mierze od popadania w nałogi oraz szukania akceptacji w grupach osób korzystających z używek.

Planuje się także wdrażać na obszarze Gminy programy rehabilitacyjno-sportowe dla osób ze wszystkich grup wiekowych w celu niwelowania problemu wad postawy. Wady te stanowią szczególne zagrożenie dla dzieci i młodzieży, które wolny czas spędzają głównie oglądając telewizję, przesiadując przed komputerem, czy korzystając ze smartfonów.

- CEL STRATEGICZNY III
  Ochrona środowiska przyrodniczego, zwiększenie efektywności energetycznej i kształtowanie ładu przestrzennego
  będzie realizowany poprzez:

a. zachowanie stanu otaczającego środowiska naturalnego,
b. poprawę jakości powietrza atmosferycznego,
c. poprawę efektywności energetycznej budynków publicznych i prywatnych,
d. dbanie o ład przestrzenny miejscowości,
e. poprawę zdrowotności mieszkańców.

Jednym z priorytetów Strategii jest obniżenie zanieczyszczenia powietrza w gminie Parysów. We wszystkich porach roku występuje zadymienie spowodowane wykorzystaniem przez mieszkańców tradycyjnych form ogrzewania domów oraz przygotowywania posiłków i ciepłej wody użytkowej. Osoby korzystające z węgla zanieczyszczają środowisko naturalne. Dlatego też kontynuowana będzie pomoc w wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii w każdym domu w Gminie.

Wsparcie skierowane będzie na wzrost efektywności energetycznej wszystkich budynków publicznych zlokalizowanych na terenie Gminy. Również tutaj wykorzystane będą odnawialne źródła energii. Celem jest stopniowe uniezależnianie się Gminy od wahań cen energii na rynkach światowych. Część energii elektrycznej ma pochodzić z wiatru, słońca. Do roku 2022 Gmina ograniczy koszty utrzymania poszczególnych obiektów użyteczności publicznej. Realizowany program ma doprowadzić do spadku substancji niebezpiecznych uwalnianych do powietrza oraz pośrednio prowadzić do spadku ilości zachorowań (w szczególności na choroby układu oddechowego i alergii).

W dalszym ciągu w Gminie realizowane będą inwestycje chroniące środowisko naturalne w tym lasy, cieki wodne, łąki, zwierzęta. Tereny cenne będą wspierane poprzez zmniejszenie wywieranej na nie presji człowieka. Prowadzone będą działania polegające na budowie sieci kanalizacyjnej, konieczna jest przebudowa ciągów drogowych, chodników, miejsc parkingowych.

Warunkiem koniecznym poprawy jakości środowiska oraz zachowania krajobrazu będzie zwiększenie świadomości mieszkańców Gminy. Każdy mieszkaniec ma rozumieć dlaczego prowadzone są działania dla ochrony środowiska naturalnego i samemu współdziałać w celu ochrony własnego miejsca do życia.

- CEL STRATEGICZNY IV
  Odnowa i rozwój miejscowości wiejskich w oparciu o lokalne zasoby, tradycje
  będzie realizowany poprzez:

a. odnowę dziedzictwa kulturowego Gminy,
b. włączenie mieszkańców w procesy rozwojowe,
c. promocję lokalnych zasobów,
d. podjęcie działań na rzecz podniesienia świadomości kulturalnej mieszkańców,

e. podniesienie jakości życia mieszkańców,
f. promowanie tworzenia organizacji pozarządowych i innych zrzeszeń mających na celu odnowę miejscowości.

W latach 2015 – 2022 kontynuowany będzie program odnowy wsi. Jest to niezwykle ważny element jej rozwoju, ponieważ przewiduje aktywizację mieszkańców w celu włączenia ich w planowanie rozwoju własnych miejscowości. Mieszkańcom pozostawiono możliwość decydowania o przestrzeni, programach. Ich pomysły i kreatywność mają być wspierane i wykorzystywane dla realizacji celów Strategii. Odnowa wsi polegać będzie na kształtowaniu przestrzeni miejscowości wiejskich. Każda wieś w Gminie ma być miejscem przyjaznym i dobrym do życia. Chodniki, place zabaw, boiska, kwietniki mają tworzyć spójny wyraz każdej miejscowości. Rewitalizacji wymaga również rynek w samej miejscowości Parysów.

Ważne jest jednocześnie odniesienie do lokalnych tradycji, obrzędów. Odnowa wsi to również dbałość o małe kapliczki, zabytkowe kościoły, zagrody. Świadczą one o wielkowiekowej historii każdej z miejscowości. W procesie odnowy wsi nie może zabraknąć dzieci i młodzieży. Starsi mieszkańcy muszą przekazać tradycje i zwyczaje najmłodszym mieszkańcom Gminy. Dzieci i młodzież również powinny być aktywnie włączane w kreowanie własnej przestrzeni do zabawy czy rekreacji. Tym samym staną się odpowiedzialne za tworzoną przez nie przestrzeń.

Lokalna tradycja, obrzędy, potrawy, tańce będą promowane. Należy jednak skoordynować działania promocyjne prowadzone przez Gminę z działaniami powiatu i województwa. Do odbiorców powinien zostać skierowany jasny, czytelny i jednolity przekaz.

5. Zadania zmierzające do poprawy sytuacji na danym obszarze

Zadania zmierzające do poprawy sytuacji na danym obszarze wymieniono w podrozdziałach poniżej. Opis zadań znajduje się w rozdziale 6. Realizacja zadań.

5.1. Zmiany w strukturze gospodarczej obszaru

- Budowa kanalizacji w Gminie Parysów
- Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie
- Przebudowa dróg na terenie Gminy Parysów
- Przebudowa Rynku w Parysowie

5.2. Zmiany w sposobie użytkowania terenu

- Budowa kanalizacji w Gminie Parysów
- Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie
- Przebudowa dróg na terenie Gminy Parysów
- Przebudowa Rynku w Parysowie
- Budowa stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno – szatniowym
- Zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Wola Starogrodzka
- Budowa szkolnych boisk sportowych
- Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków

5.3. Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury

- Budowa kanalizacji w Gminie Parysów
- Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie
- Przebudowa dróg na terenie Gminy Parysów

5.4. Poprawa stanu środowiska

- Budowa kanalizacji w Gminie Parysów
- Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie
- Przebudowa dróg na terenie Gminy Parysów
- Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej
- Modernizacja i rozbudowa oświetlenia ulicznego w Gminie Parysów
- Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków

- Ochrona środowiska naturalnego Gminy Parysów poprzez instalację odnawialnych źródeł energii w budynkach prywatnych

5.5. Poprawa stanu środowiska kulturowego

- Przebudowa Rynku w Parysowie
- Budowa stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno – szatniowym
- Zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Wola Starogrodzka
- Przebudowa remiz strażackich w Gminie Parysów
- Budowa szkolnych boisk sportowych

5.6. Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców

- Budowa kanalizacji w Gminie Parysów
- Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie
- Przebudowa dróg na terenie Gminy Parysów
- Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej
- Przebudowa Rynku w Parysowie
- Modernizacja i rozbudowa oświetlenia ulicznego w Gminie Parysów
- Budowa stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno – szatniowym
- Zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Wola Starogrodzka
- Przebudowa remiz strażackich w Gminie Parysów
- Budowa szkolnych boisk sportowych
- Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków
- Ochrona środowiska naturalnego Gminy Parysów poprzez instalację odnawialnych źródeł energii w budynkach prywatnych

6. Realizacja zadań

6.1. Planowane zadania inwestycyjne w okresie 2015 – 2022

Wszystkie ww. projekty są zgodne z Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przestrzennego. Harmonogram ich realizacji został przedstawiony w rozdziale 9 Plan finansowy.

Nazwa projektu
Budowa kanalizacji w Gminie Parysów
Opis projektu
Przewiduje się budowę sieci kanalizacji sanitarnej. Kanalizacja sanitarna będzie wybudowana w miejscach ścisłej zabudowy. Dokładny zasięg sieci kanalizacji sanitarnej będzie zweryfikowany podczas analizy finansowo-ekonomicznej. Tereny rozproszone, gdzie budowa kanalizacji będzie niezasadna, zostaną w miarę możliwości objęte programem budowy oczyszczalni przydomowych.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to 3 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu Wkład EFRR (lub PROW) – do 2 550 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 450 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2018 - 2019.
Wpływ na realizację Strategii
Projekt pozwoli zwiększyć liczbę przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie Gminy Parysów. Zwiększy się tym samym liczba miejsc pracy. Polepszą się warunki życia w obszarze realizacji projektu. Projekt wpłynie również na zmniejszenie ilości ścieków uwalnianych do środowiska w sposób niekontrolowany.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- liczba przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie Gminy, - spadek bezrobocia, - wzrost cen działek na terenie Gminy, - wzrost średnich dochodów gospodarstw domowych,

- zwiększenie jakości środowiska naturalnego.
Projekty uzupełniające
Aby osiągnąć cele projektu konieczna jest realizacja projektów komplementarnych realizowanych m.in. ze środków EFRR i EFS: **1.** Edukacja ekologiczna – projekt ma ukazać mieszkańcom wagę problemu ochrony środowiska. **2.** Rozwój sieci dróg zapewniających rozwój przedsiębiorczości.

Nazwa projektu
Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie
Opis projektu
Projekt przewiduje rozbudowę oczyszczalni ścieków w Parysowie. Rozwój sieci będzie się wiązał z koniecznością rozbudowy oczyszczalni i zapewnienia odpowiedniej jakości wody oczyszczonej.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to 1 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu Wkład EFRR (lub PROW) – do 850 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 150 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w 2020 roku.
Wpływ na realizację Strategii
Projekt pozwoli zwiększyć liczbę przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie Gminy Parysów. Zwiększy się tym samym liczba miejsc pracy. Polepszą się warunki życia w obszarze realizacji projektu. Projekt wpłynie również na zmniejszenie ilości ścieków uwalnianych do środowiska w sposób niekontrolowany.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- liczba przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie Gminy, - spadek bezrobocia, - wzrost cen działek na terenie Gminy, - wzrost średnich dochodów gospodarstw domowych,

- zwiększenie jakości środowiska naturalnego.
Projekty uzupełniające
Aby osiągnąć cele projektu konieczna jest realizacja projektów komplementarnych realizowanych m.in. ze środków EFRR i EFS: **1.** Edukacja ekologiczna – projekt ma ukazać mieszkańcom wagę problemu ochrony środowiska. **2.** Rozwój sieci dróg zapewniających rozwój przedsiębiorczości.

Nazwa projektu
Przebudowa dróg na terenie Gminy Parysów
Opis projektu
Projekt ma na celu uwolnienie terenów inwestycyjnych oraz rozwój przedsiębiorczości w Gminie Parysów. Poza tym, zwiększona ma zostać jakość życia mieszkańców terenów wiejskich. Przebudowa dróg będzie więc uzależniona od analizy przeprowadzonej w dokumentacjach technicznych i aktualnych potrzeb.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to 3 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu Wkład EFRR (lub PROW) – 2 550 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 450 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2018 – 2021
Wpływ na realizację Strategii
Projekt ma zapewnić spójność społeczno-gospodarczą obszaru Gminy Parysów. Tereny wiejskie muszą mieć łatwy dostęp do miast i głównych ciągów drogowych.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- liczba przedsiębiorstw zlokalizowanych na terenie Gminy, - spadek bezrobocia, - wzrost cen działek na terenie Gminy.
Projekty uzupełniające

Aby osiągnąć cele projektu konieczna jest realizacja projektów komplementarnych realizowanych m.in. ze środków EFRR i EFS:

1. Kursy doszkalające dla mieszkańców gminy – planuje się organizację szkoleń podnoszących kompetencje dla mieszkańców.

Nazwa projektu
Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej
Opis projektu
Niezwykle ważnym elementem rozwoju Gminy jest zapewnienie efektywności energetycznej we wszystkich obiektach użyteczności publicznej. W związku z tym planowana jest termomodernizacja m.in. obiektów szkolnych, Urzędu Gminy, OSP Parysów, biblioteki wraz z wymianą źródła ciepła. Pozwoli to na znaczną oszczędność środków niezbędnych do utrzymania obiektów. Spadnie tym samym ilość substancji niebezpiecznych emitowanych do powietrza.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 6,44 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu. Wkład EFRR – 5 482 500,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 967 500,00 PLN W miarę możliwości planowany jest udział innych środków krajowych w realizacji przedsięwzięcia.
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w roku 2017 - 2020
Wpływ na realizację Strategii
Projekt ma na celu racjonalizację gospodarki zasobami na terenie Gminy. Efektywność energetyczna ma doprowadzić do zmniejszenia zużycia energii elektrycznej i pozwolić na stopniową dywersyfikację źródeł energii.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- spadek ilości substancji niebezpiecznych uwalnianych do powietrza, - poprawa bezpieczeństwa, - poprawa zdrowotności mieszkańców.
Projekty uzupełniające

1. Działania promujące efektywność energetyczną oraz odnawialne źródła energii – planuje się realizację działań promocyjnych, które finansowane będą z EFS, środków krajowych. Będą one miały na celu promowanie postaw ekologicznych wśród mieszkańców. Szczególny nacisk położony zostanie na promowanie efektywności energetycznej w budynkach prywatnych i przedsiębiorstwach.

Nazwa projektu
Przebudowa Rynku w Parysowie
Opis projektu
W ramach projektu planowane jest urządzenie centrum miejscowości Parysów. Przebudowa zostanie uzależniona od konsultacji z mieszkańcami oraz indywidualnych uwarunkowań. Potrzebna jest m.in. przebudowa chodników, drobna infrastruktura (ławki, ogrodzenia, place zabaw, oświetlenie), miejsca parkingowe. Stworzone zostaną również miejsca spotkań dla dzieci, młodzieży i osób starszych.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 1,2 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu. Wkład EFRR – 1 020 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 480 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w roku 2018
Wpływ na realizację Strategii
Parysów stanie się bardziej funkcjonalny dla mieszkańców i przyjezdnych. Poprawi się jakość zamieszkania oraz bezpieczeństwo ruchu. Odnowiony zostanie wizerunek miejscowości.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- poprawa jakości świadczenia usług publicznych, - poprawa wizerunku Gminy, - poprawa bezpieczeństwa.
Projekty uzupełniające

1. Projekty kulturalne w ramach osi LEADER i EFS – projekty będą miały na celu kultywowanie lokalnej tradycji i kultury. Planowane są zajęcia uczące lokalnego rękodzieła, sztuki kulinarnej, tańca.
2. Współpraca z Lokalną Grupa Działania.

Nazwa projektu
Modernizacja i rozbudowa oświetlenia ulicznego w Gminie Parysów
Opis projektu
W ramach projektu przewiduje się wymianę oświetlenia na ekologiczne. Wymienione zostaną stare żarówki, oprawy. Doświetlone zostaną miejsca szczególnie ważne.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 2 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu. Wkład EFRR – 1 700 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 300 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2016 – 2017
Wpływ na realizację Strategii
Zwiększy się bezpieczeństwo na terenie całej Gminy. Spadną koszty utrzymania infrastruktury oświetleniowej. Zmniejszy się ilość energii niezbędnej do zasilenia instalacji.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- poprawa jakości świadczenia usług publicznych, - spadek kosztów utrzymania oświetlenia ulicznego, - poprawa wizerunku Gminy, - poprawa bezpieczeństwa.
Projekty uzupełniające
1. Działania promujące efektywność energetyczną oraz odnawialne źródła energii – planuje się realizację działań promocyjnych, które finansowane będą z EFS, środków krajowych. Będą one miały na celu promowanie postaw ekologicznych wśród mieszkańców. Szczególny nacisk

położony zostanie na promowanie efektywności energetycznej w budynkach prywatnych i przedsiębiorstwach.

Nazwa projektu
Budowa i przebudowa wodociągu w Gminie Parysów
Opis projektu
W ramach projektu przewiduje się przebudowę i budowę sieci wodociągowej na terenie poszczególnych miejscowości. Wymiana sieci jest konieczna, aby zapewnić wysoką jakość wody dla wszystkich gospodarstw domowych . Poza tym wymiana zapewni pełne bezpieczeństwo dostaw.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to 1 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu Wkład EFRR (lub PROW) – do 850 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 150 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2019 – 2020
Wpływ na realizację Strategii
Poprawa jakości życia mieszkańców gminy nie może odbywać się bez podstawowych inwestycji w infrastrukturę wodną. Zwiększy się bezpieczeństwo dostaw wody oraz podniesie się jakość podstawowych usług świadczonych dla mieszkańców Gminy.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- poprawa jakości środowiska naturalnego, - poprawa jakości zamieszkania, - rozwój przedsiębiorczości, - wzrost jakości wody pitnej, - wzrost liczby nowych mieszkańców Gminy.
Projekty uzupełniające
Nie planuje się w tym zakresie działań uzupełniających.

Nazwa projektu
Budowa stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno - szatniowym
Opis projektu
Planuje się budowę stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno – szatniowym. W tym momencie w gminie brakuje profesjonalnie zorganizowanej przestrzeni sportowej. Przestrzeń taka może również pełnić funkcje kulturalne.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 2 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu Wkład EFRR 1 700 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 300 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w roku 2021.
Wpływ na realizację Strategii
Projekt upowszechni w Gminie sport i rekreację. Mają one się stać zabawą i formą spędzenia wolnego czasu dla wszystkich jej mieszkańców. Projekt wpłynie więc na zwiększenie liczby osób na co dzień uprawiających sport. Poprawi się tym samym jakość zdrowia mieszkańców.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- spadek ilości zachorowalności mieszkańców, - odnowa kultury lokalnej, - poprawa wizerunku Gminy, - poprawa jakości życia mieszkańców, - wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców Gminy.
Projekty uzupełniające
Aby osiągnąć cele projektu niezbędna będzie realizacja projektów komplementarnych realizowanych m.in. ze środków EFRR, EFS, PROW: **1.** Profilaktyka statyki ciała – planowana jest realizacja w ramach EFS projektu, którego celem

będzie poprawa zdrowia mieszkańców Gminy Parysów. Projekt przewiduje organizację zajęć sportowo-rekreacyjnych. Grupę docelową projektu stanowić będą zarówno osoby młodsze jak i starsze. **2.** Badania profilaktyczne – przewiduje się stałe projekty z zakresu profilaktyki zdrowia. Badania mammograficzne, dentystyczne, czy kręgosłupa mają pomóc w utrzymaniu zdrowia. Tym samym zwiększy się liczba osób zdolnych do pracy.

Nazwa projektu
Zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Wola Starogrodzka
Opis projektu
W ramach projektu planowane jest urządzenie centrum miejscowości Wola Starogrodzka. Przebudowa zostanie uzależniona od konsultacji z mieszkańcami oraz indywidualnych uwarunkowań. Potrzebna jest m.in. przebudowa chodników, drobna infrastruktura (ławki, ogrodzenia, place zabaw), miejsca parkingowe. Stworzone zostaną również miejsca spotkań dla dzieci, młodzieży i osób starszych.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 600 tys. PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu. Wkład EFRR (lub PROW) – do 510 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 90 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w roku 2018.
Wpływ na realizację Strategii
Wola Starogrodzka stanie się bardziej funkcjonalny dla mieszkańców i przyjezdnych. Poprawi się jakość zamieszkania oraz bezpieczeństwo ruchu. Odnowiony zostanie wizerunek miejscowości
Wskaźniki osiągnięcia celów
- poprawa jakości świadczenia usług publicznych, - poprawa wizerunku Gminy,

- poprawa bezpieczeństwa.
Projekty uzupełniające
1. Projekty kulturalne w ramach osi LEADER i EFS – projekty będą miały na celu kultywowanie lokalnej tradycji i kultury. Planowane są zajęcia uczące lokalnego rękodzieła, sztuki kulinarnej, tańca. **2.** Współpraca z Lokalną Grupa Działania.

Nazwa projektu
Przebudowa remiz strażackich w Gminie Parysów
Opis projektu
W Polsce zmiany klimatu powodują sytuacje niebezpieczne dla życia i zdrowia ludzi. Widoczne jest zwiększenie liczby silnych wiatrów, burz, suszy, gwałtownych opadów. Celem projektu będzie poprawa zdolności do adaptacji do zmian klimatu poprzez wzmocnienie odporności na zagrożenia związane ze zmianami klimatu (główne powodzie i susze), a w przypadku ich wystąpienia zminimalizowanie ich skutków poprzez poprawę systemowego zarządzania ryzykiem. Dlatego też przewiduje się wzmocnienie bazy OSP poprzez m.in. przebudowę remiz strażackich. Remizy będą również służyć lokalnej społeczności dla celów kulturalnych.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 2,5 mln. PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR (lub PROW) w wysokości 85% kosztów projektu. Wkład EFRR (lub PROW) – 2 125 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 375 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu na rok 2018.
Wpływ na realizację Strategii
W wyniku realizacji projektu nastąpi poprawa w zakresie gospodarowania zasobami wodnymi, zapobiegania powodziom oraz przeciwdziałania skutkom suszy, co przyczyni się

do poprawy jakości bezpieczeństwa ludności Gminy w sytuacji nagłego wystąpienia zjawisk katastrofalnych lub ekstremalnych oraz podniesienia sprawności służb ratowniczych.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- poprawa jakości świadczenia usług publicznych, - poprawa jakości usług kulturalnych, społecznych - zmniejszenie zagrożeń dla życia i zdrowia ludzkiego.
Projekty uzupełniające
Nie przewidziano.

Nazwa projektu
Budowa szkolnych boisk sportowych
Opis projektu
Planuje się budowę przyszkolnych boisk sportowych.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 600 tys. PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu. Wkład EFRR (lub PROW) – do 510 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 90 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w roku 2018.
Wpływ na realizację Strategii
Projekt upowszechni w Gminie sport i rekreację. Mają one się stać zabawą i formą spędzenia wolnego czasu dla wszystkich jej mieszkańców. Projekt wpłynie więc na zwiększenie się liczby osób na co dzień uprawiających sport. Poprawi się tym samym jakość zdrowia mieszkańców.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- spadek ilości zachorowalności mieszkańców, - odnowa kultury lokalnej,

- poprawa wizerunku Gminy, - poprawa jakości życia mieszkańców, - wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców Gminy.
Projekty uzupełniające
Aby osiągnąć cele projektu niezbędna będzie realizacja projektów komplementarnych realizowanych m.in. ze środków EFRR, EFS, PROW: **1.** Profilaktyka statyki ciała – planowana jest realizacja w ramach EFS projektu, którego celem będzie poprawa zdrowia mieszkańców Gminy Parysów. Projekt przewiduje organizację zajęć sportowo-rekreacyjnych. Grupę docelową projektu stanowić będą zarówno osoby młodsze jak i starsze. **2.** Badania profilaktyczne – przewiduje się stałe projekty z zakresu profilaktyki zdrowia. Badania mammograficzne, dentystyczne, czy kręgosłupa mają pomóc w utrzymaniu zdrowia. Tym samym zwiększy się liczba osób zdolnych do pracy.

Nazwa projektu
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków
Opis projektu
Planuje się budowę nowych przydomowych oczyszczalni ścieków z pomocą środków Unii Europejskiej. Wsparcie na tego typu inwestycje będzie kierowane dla mieszkańców obszarów, gdzie budowa kanalizacji zbiorczej jest niemożliwa lub nieuzasadniona pod kątem ekonomicznym, czy technicznym.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 2 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR (lub PROW) w wysokości 85% kosztów projektu Wkład EFRR (lub PROW) - do 1 700 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 300 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2017 – 2018
Wpływ na realizację Strategii
Gospodarka wodno- ściekowa jest niezwykle ważnym elementem zapewnienia wszystkim mieszkańcom dostępu do podstawowych usług. Budowa przydomowych oczyszczalni ma znaczny

wpływ na jakości życia i przyczyni się do rozwoju społeczno - gospodarczego całej Gminy. Projekt wpłynie również na ochronę środowiska naturalnego.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- poprawa jakości środowiska naturalnego - poprawa jakości zamieszkania - wzrost liczby nowych mieszkańców gminy
Projekty uzupełniające
Aby osiągnąć cele projektu konieczna jest realizacja projektów komplementarnych realizowanych m.in. ze środków EFRR i EFS: **1.** Uporządkowanie gospodarki wodno- ściekowej na terenie Gminy Parysów. **2.** Edukacja ekologiczna.

Nazwa projektu
Ochrona środowiska naturalnego Gminy Parysów poprzez instalację odnawialnych źródeł energii w budynkach prywatnych
Opis projektu
W gminie istnieje duży problem ze źródłami niskiej emisji. Dlatego też zdecydowano się na inwestycje w obiektach prywatnych, gdzie problem jest największy. Planuje się wykorzystanie kolektorów słonecznych, fotowoltaiki. Wybór technologii będzie uzależniony od szczegółowych analizy projektowych.
Szacowane koszty
Szacowany koszt projektu to około 4 mln PLN. Planuje się pozyskanie dotacji z EFRR w wysokości 85% kosztów projektu. Wkład EFRR – 3 400 000,00 PLN Wkład własny Gminy Parysów – 600 000,00 PLN
Szacowana data realizacji
Planuje się realizację projektu w latach 2018 – 2019.
Wpływ na realizację Strategii
Dzięki realizacji projektu zmniejszy się w znacznym stopniu zanieczyszczenie powietrza. Spadnie ilość substancji niebezpiecznych uwalnianych do powietrza. Ochronie podlegać będzie środowisko

naturalne Gminy. Spadną również koszty utrzymania budynków.
Wskaźniki osiągnięcia celów
- spadek ilości substancji niebezpiecznych uwalnianych do powietrza, - poprawa zdrowotności mieszkańców, - spadek kosztów utrzymania budynków.
Projekty uzupełniające
1. Działania promujące efektywność energetyczną oraz odnawialne źródła energii – planuje się realizację działań promocyjnych, które finansowane będą z EFS, środków krajowych. Będą one miały na celu wykształcanie postaw ekologicznych wśród mieszkańców.

6.2. Zadania planowane do realizacji po roku 2022

Realizacja poszczególnych projektów jest uzależniona od otrzymania dofinansowania oraz dat ogłaszania poszczególnych konkursów w ramach np. RPO lub PROW. Dlatego też harmonogram ma charakter intencyjny i będzie w ramach potrzeb modyfikowany. Jeżeli na poszczególne projekty gmina nie uzyska dofinansowania będzie je prawdopodobnie realizować w kolejnych latach, w tym prawdopodobnie również po roku 2022.

6.3. Powiązania realizowanych zadań z innymi działaniami realizowanymi na terenie powiatu/województwa

I. Powiązania *Strategii Rozwoju Gminy Parysów na lata 2015 – 2022* z dokumentami i programami planistycznymi stanowiącymi wykładnię polityki regionalnej na poziomach: krajowym, wojewódzkim oraz powiatowym:

- STRATEGIA ROZWOJU KRAJU 2020

„Strategia …" przedstawia Wizję Polski 2020 jako: „aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka i sprawne państwo". W dokumencie przedstawiono główne obszary interwencji, cele i priorytety rozwojowe. Niniejsza Strategia Rozwoju Gminy Parsów wpisuje się w szczególności w następujące dziedziny:

Obszar strategiczny I. Sprawne i efektywne państwo

Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela (rozwój kapitału społecznego; zwiększenie bezpieczeństwa obywatela).

Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka

Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki (poprawa warunków ramowych dla prowadzenia działalności gospodarczej);

Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki (zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych);

Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego (zwiększanie aktywności zawodowej; poprawa jakości kapitału ludzkiego; zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej);

Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych (zapewnienie powszechnego dostępu do Internetu; upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych; zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych);

Cel II.6. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko (racjonalne gospodarowanie zasobami; poprawa efektywności energetycznej; zwiększenie dywersyfikacji dostaw paliw i energii; poprawa stanu środowiska; adaptacja do zmian klimatu);

Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu (modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych).

Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna

Cel III.1. Integracja społeczna (zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym; zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych);

Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych (podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych; zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych).

Strategie są ze sobą spójne m. in. we wszystkich wyżej wymienionych obszarach aktywności.

- STRATEGIA ROZWOJU TRANSPORTU DO 2020 ROKU
  (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 ROKU)

Zachodzi zgodność niniejszej strategii ze Strategią Rozwoju Transportu:

CEL GŁÓWNY: Zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywności sektora transportowego, przez tworzenie spójnego, zrównoważonego i przyjaznego użytkownikowi systemu transportowego w wymiarze krajowym, europejskim i globalnym

CEL STRATEGICZNY 1: Stworzenie zintegrowanego systemu transportowego

Cele szczegółowe:

- Stworzenie nowoczesnej, spójnej sieci infrastruktury transportowej,
- Poprawa sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym,
- Bezpieczeństwo i niezawodność- Ograniczanie negatywnego wpływu transportu na środowisko,
- Zbudowanie racjonalnego modelu finansowania inwestycji infrastrukturalnych.

- POLITYKA ENERGETYCZNA POLSKI DO ROKU 2030

Strategia zgodna jest z Polityką w szczególności w zakresie rozwoju wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym biopaliw. Podkreślone jest w niej znaczenie energii słonecznej: „W znacznie

większym niż dotychczas stopniu zakłada się wykorzystanie energii promieniowania słonecznego za pośrednictwem kolektorów słonecznych oraz innowacyjnych technologii fotowoltaicznych.". Zwrócono również uwagę na biomasę, energię geotermalną oraz wiatr. Polityka energetyczna zakłada wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w finalnym zużyciu energii co najmniej do poziomu 15% w 2020 roku oraz dalszy wzrost tego wskaźnika w latach następnych.

- PROGRAM OPERACYJNY WIEDZA EDUKACJA ROZWÓJ 2014 - 2020

Niniejsza Strategia pozostaje spójna z Programem Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój. Realizacja większości inwestycji zaplanowana jest w układzie komplementarnym do projektów realizowanych ze środków m.in. Europejskiego Funduszu Społecznego. Zaplanowane w ten sposób przedsięwzięcia spowodują maksymalizację efektów interwencji, wpłyną na zwiększenie ich spójności oraz efektywności.

W wyniku decentralizacji Europejskiego Funduszu Społecznego w Polsce w latach 2014-2020, 72% środków tego Funduszu zasili regionalne programy operacyjne, a 28% Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój.

- PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO 2014 - 2020

POIiŚ będzie kontynuacją Programu funkcjonującego w latach 2007 – 2013. Zgodność Strategii z Programem przejawia się w następujących obszarach:

- PRIORYTET I (FS)

Promocja odnawialnych źródeł energii i efektywności energetycznej:

- produkcja, dystrybucja oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE);
- poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym;
- rozwój i wdrażanie inteligentnych systemów dystrybucji, np. budowa sieci dystrybucyjnych średniego i niskiego napięcia.

- PRIORYTET II (FS)

Ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu:

- rozwój infrastruktury środowiskowej (np. oczyszczalnie ścieków, sieć kanalizacyjna oraz wodociągowa, instalacje do zagospodarowania odpadów komunalnych, w tym do ich termicznego przetwarzania);
- ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, poprawa jakości środowiska miejskiego (np. redukcja zanieczyszczenia powietrza i rekultywacja terenów zdegradowanych);
- dostosowanie do zmian klimatu, np. zabezpieczenie obszarów miejskich przed niekorzystnymi zjawiskami pogodowymi, zarządzanie wodami opadowymi, projekty z zakresu małej retencji oraz systemy zarządzania klęskami żywiołowymi.

- PRIORYTET III (FS)

Rozwój infrastruktury transportowej przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej:

- rozwój drogowej i kolejowej infrastruktury w sieci TEN-T, połączeń kolejowych poza tą siecią oraz w aglomeracjach;
- niskoemisyjny transport miejski, transport śródlądowy, morski i intermodalny;
- poprawa bezpieczeństwa w ruchu lotniczym.

- PRIORYTET V (EFRR)

Rozwój infrastruktury bezpieczeństwa energetycznego:

- rozwój inteligentnych systemów dystrybucji, magazynowania i przesyłu gazu ziemnego i energii elektrycznej, np. budowa sieci przesyłowych i dystrybucyjnych gazu ziemnego lub energii elektrycznej.

- PRIORYTET VI (EFRR)

Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, czy też szkół artystycznych.

II. Inwestycje Gminy w ostatnich latach:

Poniżej przedstawiono przykładowe inwestycje przeprowadzone przez gminę Parysów w ostatnich latach. Projekty te są komplementarne względem tych planowanych do realizacji w niniejszej Strategii.

tytuł projektu	fundusz/program	wartość projektu [zł]	kwota dofinansowania [zł]
Internetowe okno na świat w Gminie Parysów	POIG, działanie: 8.3. Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu - eInclusion	1 364 482,00	1 262 145,85
Zajęcia pozalekcyjne - wyrównanie szans uczniów z Gminy Parysów	POKL, działanie: 9.1. Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty poddziałanie: 9.1.2 Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych	495 268,20	420 977,98
Zmierzamy ku sukcesowi z indywidualizacją	POKL, działanie: 9.1. Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty poddziałanie: 9.1.2 Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych	170 914,00	145 276,90
Mały Odkrywca w Przedszkolu dla grup starszych	POKL, działanie: 9.5. Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich	99 954,00	84 960,90
Mały Odkrywca w Przedszkolu dla dzieci młodszych	POKL, działanie: 9.5. Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich	99 854,00	84 875,90
Budowa	Wojewódzki Fundusz Ochrony	#	#

oczyszczalni ścieków i rozbudowa kanalizacji sanitarnej	Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie		

7. Oczekiwane wskaźniki efektów realizacji Strategii

Strategia Rozwoju Gminy Parysów będzie monitorowana za pomocą zestawu wskaźników. Pomoże to wyciągać wnioski i mierzyć skuteczność działań podejmowanych przez Gminę. Wskaźniki realizacji Strategii nie są tożsame ze wskaźnikami poszczególnych projektów realizowanych w ramach Programów Unijnych. Wskaźniki Strategii są bardziej ogólne i obrazują ogólne zmiany w Gminie, w następstwie realizacji różnych powiązanych ze sobą projektów. Dołożono wszelkich starań, aby poszczególne projekty wzajemnie na siebie oddziaływały tworząc efekt synergii. Np. działania związane z rewitalizacją terenów połączono z działaniami promocyjnymi i edukacyjnymi, co ma w rezultacie wpłynąć na rozwój przedsiębiorczości, dopływ nowych inwestorów, ale również na wzrost atrakcyjności turystycznej Gminy. Strategia ocenia te działania spójnie. Niezwykle ważnym i niezbędnym etapem jest wyciągnięcie wniosków z realizacji Strategii.
Poszczególne wskaźniki nie są również podporządkowane danym celom strategicznym. Ze względu na efekt synergii należy je monitorować wspólnie.

Poniżej przedstawiono wskaźniki efektów realizacji Strategii:

Liczba przedsiębiorstw w Gminie Parysów

Jednym z najważniejszych wskaźników mierzących skuteczność działań zaplanowanych w ramach Strategii jest liczba przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarze Gminy. Dane statystyczne udostępnione są przez GUS, Bank Danych Lokalnych. Ważna będzie nie tylko zaobserwowana zmiana w ilości prosperujących firm, ale także sektor działalności. Informacje te wskażą, które gałęzie gospodarki rozwijają się, które tracą na znaczeniu, a także który z dotychczas niezbyt prężnych sektorów zaczyna się rozwijać. Tak jak zaznaczono na wstępie rozdziału, dane te należy skorelować z innymi wskaźnikami, co pozwoli na uzyskanie pełniejszego obrazu rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy, zbadanie wpływu np. wzrostu poziomu wykształcenia społeczeństwa na zmianę ilości przedsiębiorstw.

Liczba osób bezrobotnych

Liczba osób bezrobotnych w Gminie ma znaczny wpływ na jej rozwój. Posiadanie pracy determinuje znaczną część życia każdego człowieka. Dochody, jakie uzyskujemy stanowią o naszej sile nabywczej i aktywności na rynku dóbr i usług. A zatem, większa liczba osób pracujących przekłada się na wzrost gospodarczy, natomiast większa liczba osób bezrobotnych nie tylko hamuje procesy kupna – sprzedaży, ale również generuje ponoszenie większych kosztów w zakresie pomocy społecznej.

Dane statystyczne opisujące zarejestrowane osoby bezrobotne są dostępne w GUS, Bank Danych Lokalnych, a także w statystykach prowadzonych przez Powiatowy Urząd Pracy w Garwolinie.

Wzrost średnich dochodów gospodarstw domowych

Dane można pozyskać w GUS, Bank Danych Lokalnych. Poziom dochodów gospodarstw domowych determinuje rozwój gospodarczy Gminy. Czym wyższa wartość wskaźnika, tym większa aktywność w nabywaniu towarów i usług, wzrostowi dochodów najczęściej towarzyszy nabywanie również dóbr oraz korzystanie z usług, które do tej pory były poza zasięgiem jednostki. Wskaźnik należy skorelować z danymi dotyczącymi poziomu wykształcenia, bezrobocia, ilości podmiotów gospodarczych.

Liczba turystów na obszarze Gminy Parysów

Statystyka dotycząca turystyki również widnieje w GUS, Bank Danych Lokalnych. Niezbędne jest porównanie wskaźnika np. z dochodami gospodarstw domowych. Na zwiększenie się liczby turystów olbrzymi wpływ będzie miało przeprowadzenie zaplanowanych w Strategii inwestycji, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedniej promocji Gminy.

Liczba zachorowań mieszkańców

Zmniejszenie się wskaźnika jest bardzo pożądanym kierunkiem rozwoju Gminy. Stan zdrowia determinuje aktywność na rynku pracy oraz w życiu społecznym i kulturalnym. Wpływ na zdrowotność mieszkańców Gminy ma wiele czynników, w tym bezpieczeństwo na drogach, czy stan powietrza atmosferycznego. Wszelkie inwestycje mogące mieć korzystny wpływ (zarówno pośredni jak i bezpośredni) na zdrowie, powinny zostać zrealizowane z najwyższą starannością.

Poziom wykształcenia mieszkańców

Dane można pozyskać w GUS, Bank Danych Lokalnych. Poziom wykształcenia jednostki ma bezpośredni wpływ na jej aktywność na rynku pracy. Zwykle determinuje znalezienie/ bądź nie zatrudnienia, ale także wysokość wynagrodzenia. Czym wyższe wykształcenie i specjalizacja w danej dziedzinie, tym większe szanse na atrakcyjne warunki zatrudnienia albo na założenie własnej działalności. Wskaźnik należy skorelować m.in. z poziomem bezrobocia mieszkańców oraz ilością przedsiębiorstw na obszarze Gminy Parysów.

Koszty utrzymania budynków użyteczności publicznej

Wskaźnik ten pokaże bezpośredni efekt realizacji danych inwestycji. Pożądane jest ponoszenie jak najniższych kosztów w tym zakresie. Uzyskane oszczędności można przeznaczyć na inne dziedziny wymagające wsparcia finansowego.

Liczba bezrobotnych matek

Zmniejszenie się wartości wskaźnika jest również bardzo pożądanym kierunkiem zmian na rynku pracy. Matki potrzebują wsparcia, trudno odnaleźć im się po znacznym okresie przerwy w nowych warunkach. Bardzo często są zmuszone szukać nowego pracodawcy, co niestety nie jest łatwe. Wszelkie działania, które będą służyły zmniejszeniu się tego wskaźnika będą służyły młodym matkom powracającym na rynek pracy, ale będą również stanowiły dobry znak dla kobiet planujących założenie lub powiększenie rodziny, co byłoby dla Gminy bardzo korzystnym zjawiskiem.

Liczba wypadków na drogach

Konieczne jest zmniejszenie wartości wskaźnika, dane można pozyskać w Policji, również w jednostkach straży pożarnej. Liczba wypadków jest niestety w dużej mierze zależna od stanu dróg. Czasami dziura w nawierzchni powoduje niekontrolowane odruchy kierowców samochodów, czy jednośladów, które to z kolei mają wpływ na zachowanie pozostałych uczestników ruchu.

8. Plan finansowy

Poniżej zamieszczono plan finansowy realizacji Strategii. Realizacja poszczególnych projektów jest uzależniona od otrzymania dofinansowania oraz dat ogłaszania poszczególnych konkursów w ramach RPO WM lub PROW. Dlatego też harmonogram ma charakter intencyjny i będzie w ramach potrzeb modyfikowany. Kwoty podano w tys. zł.

Projekt	rok 2016				rok 2017			
	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne
Modernizacja i rozbudowa oświetlenia ulicznego w Gminie Parysów	1000	850	150	0	1000	850	150	0
Budowa kanalizacji w Gminie Parysów	0	0	0	0	0	0	0	0
Przebudowa Rynku w Parysowie	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa i przebudowa wodociągu w Gminie Parysów	0	0	0	0	0	0	0	0
Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej	0	0	0	0	2000	1700	300	0
Przebudowa dróg gminnych	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno-szatniowym	0	0	0	0	0	0	0	0
Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie	0	0	0	0	0	0	0	0
Zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Wola Starogrodzka	0	0	0	0	0	0	0	0
Przebudowa remiz strażackich w Gminie Parysów	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa szkolnych boisk sportowych	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	0	0	0	0	1000	850	150	0
Ochrona środowiska naturalnego Gminy Parysów poprzez instalację odnawialnych źródeł energii w budynkach prywatnych	0	0	0	0	0	0	0	0

cd.

Projekt	rok 2018				rok 2019			
	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne
Modernizacja i rozbudowa oświetlenia ulicznego w Gminie Parysów	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa kanalizacji w Gminie Parysów	2000	1700	300	0	1000	850	150	0

Przebudowa Rynku w Parysowie	1200	1020	180	0	0	0	0	0
Budowa i przebudowa wodociągu w Gminie Parysów	0	0	0	0	500	425	75	0
Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej	2000	1700	300	0	1000	850	150	0
Przebudowa dróg gminnych	1000	850	150	0	1000	850	150	0
Budowa stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno-szatniowym	0	0	0	0	0	0	0	0
Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie	0	0	0	0	0	0	0	0
Zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Wola Starogrodzka	700	595	105	0	0	0	0	0
Przebudowa remiz strażackich w Gminie Parysów	0	0	0	0	500	425	75	0
Budowa szkolnych boisk sportowych	600	510	90	0	0	0	0	0
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	1000	850	150	0	0	0	0	0
Ochrona środowiska naturalnego Gminy Parysów poprzez instalację odnawialnych źródeł energii w budynkach prywatnych	2000	1700	300	0	2000	1700	300	0

cd.

Projekt	rok 2020				rok 2021			
	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne
Modernizacja i rozbudowa oświetlenia ulicznego w Gminie Parysów	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa kanalizacji w Gminie Parysów	0	0	0	0	0	0	0	0
Przebudowa Rynku w Parysowie	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa i przebudowa wodociągu w Gminie Parysów	500	425	75	0	0	0	0	0
Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej	1440	1224	216	0	0	0	0	0
Przebudowa dróg gminnych	500	425	75	0	500	425	75	0
Budowa stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno-szatniowym	0	0	0	0	2000	1700	300	0
Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie	1000	850	150	0	0	0	0	0
Zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Wola Starogrodzka	0	0	0	0	0	0	0	0
Przebudowa remiz strażackich w Gminie Parysów	500	425	75	0	500	425	75	0
Budowa szkolnych boisk sportowych	0	0	0	0	0	0	0	0
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	0	0	0	0	0	0	0	0
Ochrona środowiska naturalnego Gminy Parysów poprzez instalację odnawialnych źródeł energii w budynkach prywatnych	0	0	0	0	0	0	0	0

cd.

Projekt	rok 2022

	ogółem	Środki UE	Środki własne	inne
Modernizacja i rozbudowa oświetlenia ulicznego w Gminie Parysów	0	0	0	0
Budowa kanalizacji w Gminie Parysów	0	0	0	0
Przebudowa Rynku w Parysowie	0	0	0	0
Budowa i przebudowa wodociągu w Gminie Parysów	0	0	0	0
Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej	0	0	0	0
Przebudowa dróg gminnych	0	0	0	0
Budowa stadionu piłkarskiego wraz z zapleczem sanitarno-szatniowym	0	0	0	0
Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Parysowie	0	0	0	0
Zagospodarowanie terenu w centrum miejscowości Wola Starogrodzka	0	0	0	0
Przebudowa remiz strażackich w Gminie Parysów	1000	850	150	0
Budowa szkolnych boisk sportowych	0	0	0	0
Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	0	0	0	0
Ochrona środowiska naturalnego Gminy Parysów poprzez instalację odnawialnych źródeł energii w budynkach prywatnych	0	0	0	0

9. System wdrażania Strategii

Strategia jest dokumentem ponadkadencyjnym, określającym cele i programy działań na kilka lat oraz wymagającym ciągłej pracy nad podnoszeniem jego jakości. Proces jego wdrażania jest złożonym przedsięwzięciem, wymagającym dobrego przygotowania informacyjnego i stałej komunikacji z otoczeniem. Wdrożeniu Strategii towarzyszyć będzie jej ewaluacja, która będzie się opierać na pozyskiwaniu obiektywnej informacji o jego przebiegu, skutkach i publicznym odbiorze.

Strategia gminy jest warunkiem koniecznym rozwoju danej jednostki terytorialnej. Sam dokument nie jest jednak receptą na sukces. Aby mógł przynieść zaplanowane efekty, konieczne jest sukcesywne jego wdrażanie, czuwanie nad jego realizacją i kontrolowanie przebiegu.

Właściwy proces wdrażania Strategii wymaga połączenia wysiłków wielu instytucji, organizacji i osób. Przedkładana Strategia jest "własnością" społeczności lokalnej - dla niej przede wszystkim była budowana. Udział lokalnych liderów i lokalnej społeczności będzie czynnikiem wspierającym procesy implementacyjne. Niezwykle istotne jest partnerstwo ponadgminne. Wdrażanie wytyczonych planów zakłada potrzebę animacji od podstaw, która wiąże się z głębszymi kwestiami, takimi jak: zmiana mentalności, stosunki społeczne oraz kultura lokalna, których ewolucja jest procesem rozłożonym na wiele lat.

Realizacja Strategii uzależniona jest od wysokości pozyskanych środków zarówno krajowych jak i z funduszy strukturalnych. Biorąc pod uwagę prognozę dopuszczalnej wysokości zobowiązań w poszczególnych latach i wysokość środków, jakie mogą być wydatkowane bezpośrednio z budżetu, możliwości finansowe Gminy wskazują, że na realizację przyjętych celów Jednostka zabezpieczy 15% wkładu w stosunku do uzyskanych środków wspólnotowych.

Za wdrażanie Strategii odpowiedzialny będzie Urząd Gminy w Parysowie.

1. Zarządzanie

Funkcję Instytucji Zarządzającej i koordynującej realizację Strategii będzie pełnił specjalnie powołany zespół pracowników. Zakres zadań Instytucji Zarządzającej obejmuje m.in.:

- zapewnienia zgodności realizacji Strategii z poszczególnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu, w tym w szczególności w zakresie zamówień publicznych, zasad konkurencji, ochrony środowiska, jak też zagwarantowanie przestrzegania zasad zawierania kontraktów publicznych;
- zbieranie danych statystycznych i finansowych na temat postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji projektów w ramach Strategii;

- zapewnienie przygotowania i wdrożenia planu działań w zakresie informacji i promocji Strategii;
- przygotowanie rocznych raportów na temat wdrażania Strategii;
- zbieranie informacji do rocznego raportu o nieprawidłowościach;
- dokonanie oceny po zakończeniu realizacji Strategii.

2. Instytucja wdrażająca Strategię Gminy Parysów.

Urząd Gminy, jako instytucja wdrażająca Strategię, odpowiedzialna będzie za:

- opracowanie i składanie wniosków o finansowanie zewnętrzne;
- bezpośrednią realizację działań przewidzianych w Strategii w zakresie przygotowania przetargów, gromadzenia dokumentacji bieżącej, nadzoru nad wykonawcą pod kątem terminowości i jakości wywiązania się z zobowiązania;
- zapewnienie informowania o współfinansowaniu przez UE realizowanych projektów.

W przypadku Strategii, kluczową postacią w procesie jej realizacji i monitoringu jest Wójt. Kierując bieżącą działalnością, ma największy wpływ zarówno na sam proces opracowywania Strategii, jej wdrażania, jak również oceny jej realizacji. Do najważniejszych zadań Wójta w zakresie zarządzania i monitoringu należałby bezpośredni nadzór nad wdrażaniem strategii oraz wyznaczenie koordynatora jej realizacji.

Ważną rolę w procesach wdrożeniowych Strategii odgrywać powinien koordynator strategii jako osoba zaangażowana bezpośrednio w realizację zadań wyznaczonych w Dokumencie i dobrze zorientowana w istniejących realiach, mająca jednocześnie bezpośredni wpływ na procesy gospodarcze i społeczne zachodzące w gminie.

Główne zadania koordynatora polegałyby na:

- bieżącej analizie stanu realizacji Strategii;
- obserwacji uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych wpływających lub mogących wpłynąć na realizację Strategii;
- prowadzeniu bazy informacji;
- wypracowaniu kryteriów oceny stanu realizacji Strategii;
- aktywnym poszukiwaniu źródeł finansowania.

Wdrażanie na każdym etapie podlega weryfikacji i aktualizacji. Opierać powinno się ono na odpowiednim rozdziale zadań realizacyjnych w ramach struktury organizacyjnej Urzędu. Pozwala to na koncentrowanie się na konkretnym przedsięwzięciu, a tym samym zwiększa jego efektywność.

10. Sposoby monitorowania, oceny i komunikacji społecznej Strategii

10.1. System monitorowania

Monitorowanie jest procesem, który ma na celu analizowanie stanu zawansowania projektu czy strategii i jej zgodności z postawionymi celami. Istotą monitorowania jest wyciąganie wniosków z tego co zostało i nie zostało zrobione. Jest nią także modyfikowanie dalszych poczynań w taki sposób, aby osiągnąć zakładany cel w przyszłości. Istotnym elementem monitorowania jest wypracowanie technik zbierania informacji oraz opracowanie odpowiednich wskaźników, które będą odzwierciedlały efektywność prowadzonych działań.

Monitorowania wdrażania Strategii oraz jej poszczególnych elementów dokonywać będzie Komitet Monitorujący. Aby zachować ciągłość procesu przygotowania Strategii i jej realizacji, w skład Komitetu Monitorującego wchodzić będą członkowie grupy roboczej, zaangażowanej w sporządzanie Strategii. Skład Komitetu Monitorującego przedstawiać się będzie zatem następująco:

- Wójt Gminy Parysów,
- Skarbnik Gminy,
- Koordynator Zespołu,
- Przedstawiciel Rady Gminy.

Zebrania Komitetu Monitorującego odbywać się będą raz na pół roku. Istnieje możliwość częstszych spotkań po uprzednim zawiadomieniu członków Komitetu przez Sekretariat Komitetu. Funkcję Sekretariatu Komitetu Monitorującego pełnić będzie Sekretariat Urzędu Gminy w Parysowie. Obowiązkiem Sekretariatu będzie zawiadamianie członków Komitetu o terminach posiedzeń oraz przygotowywanie na w/w posiedzenia szczegółowych informacji na temat postępów w realizacji Strategii w formie standardowego raportu monitorującego. Obowiązkiem Sekretariatu będzie także przygotowywanie protokołów z posiedzeń Komitetu Monitorującego, zawierających ustalenia w/w posiedzeń i przesyłanie ich do członków Komitetu. Komitet Monitorujący analizować będzie ilościowe i jakościowe informacje na temat wdrażanych projektów i całej Strategii w aspekcie finansowym i rzeczowym. Celem takiej analizy jest zapewnienie zgodności realizacji projektów i Strategii z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Jeśli w raportach monitoringowych ujawnione zostaną problemy związane z wdrażaniem Strategii, Komitet Monitorujący powinien podjąć działania mające na celu wyeliminowanie pojawiających się trudności wdrożeniowych.

Na koniec każdego podokresu planowania (tzn. w styczniu 2022 roku) Komitet Monitorujący sporządzi raport końcowy, obrazujący faktycznie zrealizowane zadania w kontekście założeń Strategii. Wszelkie rozbieżności pomiędzy ustaleniami Strategii, a jej rzeczywistym wykonaniem będą w w/w raporcie szczegółowo wyjaśnione. Raport końcowy będzie dostępny do wglądu w Urzędzie Gminy w Parysowie.

10.2. Sposób oceny

W procesie monitorowania Strategii przewidziano następujące fazy:

- Ocenę wstępną

Rozpoczęcie każdego programu i wchodzących w jego skład projektów poprzedzone zostanie ustaleniem wszelkich parametrów ilościowych i jakościowych (wskaźniki określające wyniki realizowanych zadań). Zostaną również wyraźnie określone etapy cząstkowe realizacji poszczególnych zadań (termin rozpoczęcia i zakończenia). Przyjęte raz parametry powinny być stosowane przez cały czas realizacji programów i projektów.

- Monitoring sterujący

Dotyczy całego okresu wdrażania projektu. Zadaniem prowadzonego monitorowania będzie wykrycie wszelkich odchyleń, jakie mają miejsce w trakcie realizacji projektu.

- Kontrolę końcową - ewaluację efektów

Ewaluacja zaczyna się już w procesie planowania/programowania. Można powiedzieć, że planowanie ukierunkowuje ewaluację i ewaluacja ukierunkowuje planowanie przyszłych działań. Jest to bardzo ważna funkcja ewaluacji, gdyż pozwala na zbadanie wewnętrznej logiki programu/projektu. Logika programu/projektu opisuje relacje pomiędzy wszystkimi jego elementami: potrzebami, strategią, celami, nakładami, działaniami, produktami, rezultatami i wpływem. Ewaluacja, badając wewnętrzną spójność programu/projektu, weryfikuje w jaki sposób nakłady programu przekształcane są w produkty, jak produkty prowadzą do uzyskania rezultatów i oddziaływania, a więc i zaspokojenia potrzeb grup docelowych.

Ogólnym celem ewaluacji jest podwyższanie stopnia adekwatności, efektywności i znaczenia rezultatów wynikających z programów finansowanych przez Unię Europejską. Głównym zadaniem jest zatem dążenie do stałego ulepszania skuteczności i efektywności interwencji publicznej, rozumiane nie tylko jako pozytywne efekty społeczne lub gospodarcze związane bezpośrednio z programem, lecz także jako zwiększenie przejrzystości i promowania działań podejmowanych przez władze publiczne.

- Główne zastosowania ewaluacji:

– identyfikacja słabych i mocnych stron;

- oszacowanie możliwości i ograniczeń;
- usprawnienie zarządzania;
- wskazanie kierunków rozwoju i priorytetów działalności sektora publicznego;
- poprawianie błędów dla celów odpowiedzialności;
- wsparcie alokacji zasobów finansowych;
- ulepszenie procesu decyzyjnego.

W szczególności zadaniem ewaluacji jest dostarczenie odpowiednim odbiorcom dokładnych ocen stanu wdrożenia programów w zakresie:

- działania programów;
- wydajności i trwałości w stosunku do założonych celów;
- wpływu na problemy, do których odnoszą się programy;
- wyciągniętych wniosków w celu poprawy wdrożenia programów i projektowania nowych programów;
- identyfikacji dobrych praktyk o potencjalnym szerszym zastosowaniu.

Jednym z celów ewaluacji jest również zapewnienie przejrzystości wykorzystania środków publicznych poprzez przekazywanie i upowszechnianie informacji o powodzeniu lub niepowodzeniu przedsięwzięć finansowanych z programów pomocowych. Ewaluacja ma również wymiar edukacyjny. Uczy bowiem rejestrować i stymulować zmianę, analizować i rozumieć złożoność zjawisk.
Ocena końcowa powinna określić na ile zakładane w Strategii cele zostały osiągnięte oraz ustalić przyczyny wszelkich odchyleń w realizacji. Ewaluacja posłuży za podstawę sprawdzenia czy planowane efekty są zgodne z przyjętymi celami i ich miarami. W trakcie ewaluacji zostanie również dokonana analiza podejmowanych działań korygujących. Wnioski z ewaluacji zostaną wykorzystane w trakcie realizacji kolejnych, podobnych projektów w przyszłości.

10.3. Sposób inicjowania współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi

- Uwarunkowania współpracy

Fundamentem ideowym wyznaczającym podstawy współpracy państwa, w tym samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych jest zasada subsydiarności, zapisana w preambule Konstytucji RP. Zakłada ona, że państwo bierze na siebie tylko te zadania, których nie są w stanie rozwiązać obywatele i ich wspólnoty. Praktyczną konsekwencją przyjęcia tej zasady jest decentralizacja państwa i przekazywanie władzy lokalnej wspólnotom samorządowym. Bardzo ważnym krokiem na tej drodze jest przeniesienie znacznej części kompetencji rządu centralnego samorządom: powiatom i województwom. Obok tego procesu powinien się dokonywać proces przekazywania części kompetencji państwa obywatelom dobrowolnie zrzeszającym się dla rozwiązywania zadań społecznych. Przemawiają za tym nie tylko względy ideowe, ale i praktyczne.

Nie chodzi tylko o to, że obywatele mają prawo sami definiować swoje problemy i liczyć na pomoc państwa w ich rozwiązywaniu, ale także o to, iż w wielu dziedzinach organizacje te szybciej i taniej potrafią rozwiązać problemy niż administracja rządowa i samorządowa.

Podstawowym faktem, który winni uświadamiać sobie wszyscy samorządowcy i pozarządowcy jest to, że podmiotem ich działania są ludzie. Zarówno samorząd lokalny, jak i organizacje pozarządowe, choć w oparciu o różne podstawy (samorząd z mocy prawa, organizacje dobrowolne) są reprezentantami społeczności. Obie te instytucje, znów w różny sposób i na różnych zasadach, dążą do wspólnego celu. Jest nim zaspokajanie potrzeb społecznych, służenie ludziom, którzy wybrali swoich przedstawicieli do tych instytucji. Zrozumienie tego, skądinąd oczywistego faktu, nie jest wcale powszechne, a jest to przecież fundament współdziałania, w ramach wspólnej misji, jaką jest dobro społeczności lokalnej. Organizacje pozarządowe z reguły są znacznie bliżej ludzi, wyrastają w odpowiedzi na ich konkretne potrzeby. Administracja natomiast często (na całym świecie zresztą) zapomina o swojej misji, o tym, komu służy. Świadomość misji, nadanie podmiotowości ludziom uruchamia proces uwłaszczenia obywateli, przywrócenia im podmiotowości poprzez tworzenie możliwości wpływania na własne sprawy. Jednym z nurtów takiego procesu uwłaszczenia obywateli jest budowanie współpracy władz lokalnych z organizacjami pozarządowymi, które pełnią funkcję uspołeczniania życia zbiorowego.

Organizacje, o czym była już mowa, powstają tam, gdzie pojawiają się niezaspokojone potrzeby. Najczęściej są odpowiedzią na problemy dnia codziennego, gdyż te właśnie są najbardziej istotne. Część organizacji w sposób świadomy pozostaje na tym poziomie działania. To jest ich misja, tak określiły swoją rolę i miejsce: pomagać wtedy, gdy pojawia się problem. Najczęściej zresztą uzupełniają w ten sposób działania samorządu i państwa. Jednak inne organizacje starają się poszukiwać przyczyn problemów, a nie tylko łagodzić ich skutki. To jest skuteczna metoda rozwiązywania problemów, ale trudna, bo wymagająca umiejętności i wytrwałości w docieraniu do rzeczywistych źródeł problemów, spojrzenia ponad codziennością. Wiele organizacji, które w tym właśnie upatrują swoją rolę, stara się docierać do źródeł problemów i rozwiązywać je, i to zarówno w skali lokalnej, jak i ogólnopolskiej.

Nie jest to również łatwe dla samorządowców, którzy bardzo często przygnieceni są problemami dnia codziennego: dziurawymi jezdniami, czy brakiem pieniędzy na wypłatę zasiłków z pomocy społecznej. Ale także wśród nich istnieje wiele przykładów starań o patrzenie na problemy w dłuższym horyzoncie czasowym i określanie celów, które odnoszą się do źródeł problemów, a nie tylko do ich skutków - w myśl twierdzenia, że lepiej zapobiegać niż leczyć. Przykładem takiego podejścia do określania celów działania są Strategie w wielu gminach w Polsce.

Świadomość tego, że w działaniu najważniejsze są rezultaty wiąże się ściśle ze świadomością misji, celów. Myślenie w kontekście rezultatów podejmowanych działań wymaga planowania i to w dłuższym horyzoncie czasowym. Finansować należy nie działania, ale ich rezultaty. Dobrze znane są sytuacje, w których pewne rezultaty można osiągnąć bardzo prostymi, tanimi sposobami. Nie da się ich jednak zastosować, trzeba wybrać sposób droższy i niekoniecznie gwarantujący osiągnięcie zakładanych rezultatów, tylko dlatego, że tak mówią przepisy. To bardzo często problem administracji, którego

rozwiązaniem mogą być organizacje pozarządowe, elastyczne i - między innymi dzięki temu - skuteczne w działaniu.

Władza samorządowa z mocy prawa jest gospodarzem w swojej gminie. Dobry gospodarz to nie zawsze ten, który sam wszystko potrafi zrobić najlepiej, ale przede wszystkim ten, który potrafi dobrze kierować innymi. Władze samorządowe powinny przede wszystkim tworzyć warunki do współpracy, z wszystkimi tymi, którzy działają dla dobra społeczności lokalnej, w tym z organizacjami pozarządowymi.

Organizacje potrafią osiągać założone rezultaty taniej i skuteczniej niż na przykład jednostki budżetowe, obarczone administracją i skrępowane przepisami. Jest to również, a może nawet przede wszystkim, ważne z jednego jeszcze powodu. Ludzie wtedy są szczęśliwi, gdy czują w pełni, że ich potrzeby są zaspokajane, gdy się ich nie wyręcza, ale daje się możliwość decydowania o zaspokajaniu własnych potrzeb. Jedną z form takiego uczestnictwa jest właśnie współpraca z organizacjami pozarządowymi, które reprezentują interesy obywateli.

Innym elementem świadomości współpracy jest uświadomienie sobie ról jakie pełnią obaj partnerzy. Oczywiste jest, że podstawą dla określania tych ról jest stan obecny, co nie oznacza, że nie można dążyć - w ramach obowiązujących reguł - do jego zmiany. Władze lokalne, w ramach bycia gospodarzem w swojej gminie, zobowiązane są do świadczenia określonego zakresu usług o określonych standardach. W przeciwieństwie do nich, organizacje tworzone są dobrowolnie, same określają to co robią. W określeniu ról pomaga zidentyfikowanie i przekonanie się nawzajem o swoich atutach. Samorząd, na przykład ma możliwość kreowania warunków i regulacji dotyczących różnych sfer życia publicznego, posiada zasoby i środki na prowadzenie działań na rzecz mieszkańców, ma dostęp do różnych źródeł informacji. Organizacje natomiast są elastyczne, nie są bowiem skrępowane tyloma przepisami co samorząd, mogą być zatem znacznie bardziej innowacyjne, mają lepsze rozpoznanie potrzeb społecznych, mogą efektywniej świadczyć usługi na rzecz mieszkańców. Dobre poznanie siebie nawzajem, określenie własnych atutów i słabości pozwala precyzyjnie określić role obu partnerów. Różnice w ich możliwościach działania i w tym czym dysponują stanowią siłę współpracy, w której obaj partnerzy mogą uzupełniać się, pomnażając efekty współdziałania.

- Organizacje pozarządowe jako partner samorządu terytorialnego

Organizacje są reprezentantem społeczności lokalnej, wyrazicielem potrzeb, dążeń i oczekiwań tej społeczności (lub jej grup). To powoduje, że dla samorządu organizacje stanowią znakomity “pas transmisyjny”, którym przepływają informacje zarówno od ludzi do samorządu, jak i od samorządu do społeczeństwa. Organizacje jako reprezentant społeczności powinny mieć zatem możliwość wypowiadania się w sprawach ważnych dla społeczności i współuczestniczyć w podejmowaniu istotnych dla mieszkańców decyzji. Główne formy współpracy to: stała współpraca informacyjna, konsultacje, współudział w podejmowaniu decyzji przez władze samorządowe. Organizacje świadczą również, o czym była już mowa, pomoc bezpośrednią na rzecz mieszkańców społeczności lokalnej. Dysponują w tym zakresie potencjałem, wiedzą i doświadczeniami. Mogą być zatem znakomitym wykonawcą zadań publicznych, których zakres i sposób realizacji określa samorząd.

Główna forma współpracy: kontraktowanie usług organizacjom przez samorząd. Organizacje obok wykonywania zlecanych przez samorząd zadań publicznych, proponują zupełnie niekonwencjonalne, nowatorskie sposoby rozwiązywania problemów. Pełnią funkcję innowacyjną i w tym zakresie samorząd również powinien współpracować z nimi, przede wszystkim inspirując działania innowacyjne i wspierając ich realizację.

Główne formy współpracy to: programy dotacji i inne formy wspierania organizacji.
Organizacje pozarządowe spośród innych partnerów samorządu terytorialnego wyróżniają następujące cechy:

- łączenie funkcji usługowej i reprezentacji;
- bardzo dobre rozpoznanie potrzeb, dążeń i oczekiwań społecznych;
- elastyczność podejmowanych działań, łatwość w dostosowaniu ich do potrzeb i preferencji klientów/adresatów działań organizacji;
- potencjał, przede wszystkim ludzki;
- aktywizowanie i organizowanie wokół działań organizacji społeczności lokalnej;
- możliwość pozyskiwania środków na realizację działań niedostępnych lub trudno dostępnych dla samorządu i innych partnerów;
- elastyczność w kalkulowaniu kosztów realizacji działań.

Programy współpracy najczęściej przewidują następujące formy współpracy pomiędzy samorządem i organizacjami pozarządowymi:

- konsultowanie decyzji podejmowanych przez władze samorządowe z organizacjami pozarządowymi, najlepiej w ustalonym wspólnie trybie i formie;
- zaproszenie organizacji pozarządowych do współtworzenia strategii rozwoju lokalnego, szczególnego znaczenia nabiera w tworzeniu regionalnych planów rozwoju nowych województw samorządowych;
- określenie zasad i procedur ubiegania się przez organizacje pozarządowe o dotacje z budżetu samorządowego na realizację innowacyjnych projektów służących mieszkańcom danej społeczności lokalnej;
- uwzględnianie organizacji pozarządowych w przetargach na wykonywanie zadań publicznych;
- stanowienie prawa lokalnego (uchwały Rad Samorządów), które w sposób kompleksowy określają cele, zasady, mechanizmy i formy współpracy samorządu i organizacji pozarządowych.

Różne formy wspierania działań organizacji, na przykład:

- możliwość korzystania z infrastruktury posiadanej przez samorząd; organizacje bezpłatnie lub na zasadach preferencyjnych mogą korzystać z lokali, sal na szkolenia i konferencje, środków transportu;
- możliwość korzystania z informacji posiadanych przez samorząd;

- możliwość korzystania z wiedzy i doświadczeń ekspertów samorządowych;
- możliwość korzystania z kanałów promocyjnych gminy;
- możliwość korzystania z kontaktów zagranicznych gminy;
- możliwość udzielania przez gminę rekomendacji dla organizacji pozarządowych;
- możliwość korzystania ze szkoleń i to zarówno w zakresie merytorycznych zagadnień, jak i w zakresie rozwoju organizacyjnego, jak też dotyczących funkcjonowania władz samorządowych, urzędu gminy, etc[23].

10.4. Działania informacyjne i promocja Strategii

Gmina Parysów będzie upowszechniać informacje o projektach i jego efektach przede wszystkim na obszarze jego realizacji oraz na ogólnodostępnej stronie internetowej. Informacje o projektach i Strategii będą również upowszechniane na terenie Polski. Celem takiego działania jest szeroka promocja projektów oraz zachęcenie do współpracy na terenie Polski i Europy.

Działania promocyjne będą zgodne z wymogami Rozporządzenia w sprawie środków informacyjnych i promocyjnych stosowanych przez Państwa Członkowskie odnośnie pomocy z funduszy strukturalnych.

Zapewnienie informacji zwrotnej jest jednym z kluczowych elementów umożliwiających efektywne wdrażanie Strategii oraz ocenę działań promocyjnych. Również systematyczne zbieranie danych i gromadzenie ich w istniejących bazach danych jest elementem ułatwiającym późniejsze prace i działania promocyjne. Celem ewaluacji działań promocyjnych jest odpowiedź na pytanie, czy wszyscy mieszkańcy regionu mają wystarczającą wiedzę o działaniach realizowanych przez Urząd Gminy? W przypadku problemów z promocją, działania powinny być korygowane w miarę zapisów projektu. Innym celem jest zapewnienie efektywnej promocji przy jednoczesnym obniżeniu jej kosztów.

W prasie lokalnej i regionalnej oraz w Internecie podawane będą systematycznie informacje na temat zaangażowania finansowego UE w realizację projektów oraz stanie zaawansowania realizacji zadań i ich efektów w ramach Strategii.

[23] Wykorzystano: Tomasz Schimanek, „*Organizacje pozarządowe w Polsce*”